LEERBOEK

DER

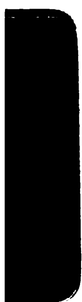
NEDERLANDSCHE SPELLING,

DOOR

Dr. L. A. TE WINKEL,
Lid der Koninklijke Academie van Wetenschappen.

Vierde, geheel omgewerkte en vermeerderde uitgave van: De Nederlandsche spelling onder beknopte regels gebracht

LEIDEN,
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1866.

LEERBOEK

DER

NEDERLANDSCHE SPELLING,

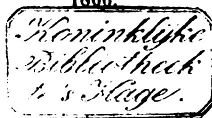
DOOR

Dr. L. A. TE WINKEL,
Lid der Koninklijke Academie van Wetenschappen.

Vierde, geheel omgewerkte en vermeerderde uitgave van: De Nederlandsche spelling onder beknopte regels gebracht.

I

LEIDEN,
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1866.

DRUK VAN D. NOOTHOVEN VAN GOOR, TE LEIDEN.

VOORBERICHT.

Het boekje, dat ik mijnen landgenooten hier aanbiedt, is eigenlijk de geheel omgewerkte vierde druk van mijn schoolboek »*De Nederlandsche spelling onder beknopte regels gebracht.*" De verandering van den titel, die het doel heeft om in den handel de verwarring met de *Grondbeginselen der Nederlandsche spelling enz.* te doen ophouden, acht ik buitendien gerechtvaardigd door de verandering en uitbreiding, die het werkje zelf heeft ondergaan. Niet alleen toch zijn de vroeger gegeven regels naar de spelling van het *Woordenboek der Nederl. Taal* gewijzigd, maar ook vermeerderd met die, welke de samenstellingen en bastaardwoorden betreffen, en het zuiver theoretische gedeelte is geheel omgewerkt en, zooveel in een beknopt leerboek doenlijk en raadzaam was, met de vorderingen der wetenschap in overeenstemming gebracht. Door een en ander heb ik getracht eene leemte in de bestaande spraakkunsten aan te vullen en het werkje voor een uitgebreider kring van beoefenaars onzer taal bruikbaar te maken. Of ik dit doel bereikt heb, staat niet aan mij te beoordeelen; de tijd zal het moeten leeren. Ik heb slechts de vraag te beantwoorden, op wie ik bij de bewerking het oog had gevestigd. Dit waren thans niet slechts de leerlingen van gymnasiën, instituten en scholen voor uitgebreid lager onderwijs, maar ook die van hoogere burgerscholen, en inzonderheid de aankomende onderwijzers. De wetenschappelijke tint, dien ik aan mijn boekje heb zoeken te geven, kan misschien oorzaak zijn dat het ook ter hand wordt genomen door sommige meer bejaarden, die zich een geregeld overzicht van onze spelling willen verschaffen; de steeds toenemende belangstelling in onze moedertaal geeft eenigen grond om zulks te verwachten.

Daar het werkje het karakter van een leerboek behouden moest en daarom niet te zeer mocht uitdijen, was ik, gelijk vroeger, genoodzaakt mij op beknoptheid toe te leggen, en kon ik een aantal zaken, die alleen in eene volledige spraakkunst behoorlijk kunnen verklaard worden, slechts als terloops aanstippen. Dit onvermijdelijke gebrek is eenigermate vergoed door de aan- en opmerkingen enz. op sommige §§, die ik in het Aanhangsel achter den tekst heb laten volgen, mij voorbehoudende alles later in eene spraakkunst uitvoeriger te behandelen.

Ik acht het overtollig mijnen voormaligen ambtgenooten den raad te herinneren, dien ik bij de uitgave van den eersten druk meende te moeten geven, om namelijk bij het onderwijs met oordeel te werk te gaan en die leerlingen, welke alleen practische kennis behoeven, het voor hen minder belangrijke, b. v. §§ als 74—77, het geheele eerste hoofdstuk der tweede afdeeling en dergelijke, te laten overslaan. De verstandige onderwijzer zal de noodzakelijkheid hiervan wel van zelf inzien. De verdeeling van den tekst in korte genummerde §§ maakt het gemakkelijk vooraf met bepaaldheid op te geven, wat men al of niet verlangt geleerd te hebben.

Eer ik den Lezer met mijn boek alleen laat, heb ik een plicht van dankbaarheid te vervullen jegens mijn vriend, den Heer J. A. VAN DIJK, die mij bij het nazien der drukproeven welwillend heeft bijgestaan, en door het maken van belangrijke aanmerkingen op nieuw aanspraak op mijne erkentelijkheid heeft verworven; het strekt mij tot genoegen hem hier openlijk mijnen dank toe te brengen.

Leiden, September 1865. T. W.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE LETTERS, LETTERGREPEN EN WOORDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de letters, lettergrepen en woorden in het algemeen.

1. Een *woord* is een spraakgeluid, waarbij de spreker en de hoorder aan nog iets anders denken dan aan het geluid zelf, en zich dat andere meer of minder duidelijk voor den geest stellen.

Wie b. v. het geluid *boom* voortbrengt of hoort voortbrengen, stelt zich nu eens een helderder, dan eens een flauwer beeld voor van een voorwerp, dat *boom* heet. — Een spraakgeluid, waarbij men niet tevens aan iets anders denkt, is geen woord.

2. Datgene, wat men bij het uitspreken of hooren van een woord denkt of zich voor den geest stelt, is de *beteekenis* van het woord. — Bij een woord komen dus twee zaken in aanmerking : het *geluid* en de daaraan verbondene *beteekenis.*

3. Een woord behoeft niet altijd *gesproken* te worden : het kan ook slechts worden *gedacht*, gelijk bij het zwijgend denken en het onhoorbaar lezen geschiedt; het kan ook zichtbaar voorgesteld, d. i. *geschreven* worden. Een woord komt dus op drie wijzen voor : *gesproken*, *gedacht* en *geschreven.*

4. De *tusschenwerpsels* worden door sommige taalkundigen niet tot de eigenlijke *woorden* gerekend. Zij zijn òf nabootsingen van geluiden zonder beteekenis, als *krak! plomp!;* òf zij drukken geheele *gedachten* uit, die men zich niet duidelijk voor den geest stelt, b. v. *au!* = *dat doet zeer*, of *gij doet mij zeer; foei!* = *dat is slecht*, of *dat is leelijk; st!* = *wees stil.* De tusschenwerpsels verschillen dus in beteekenis aanmerkelijk van de overige woorden, en zijn meer natuurgeluiden. Dit laatste verklaart, waarom zij, geschreven wordende, zich niet altijd naar de gewone spelregels schikken.

5. In bijna alle spraakgeluiden, die werkelijke *woorden* zijn, worden verschil-

lende bestanddeelen opgemerkt. Daarom noemt men de woorden ook wel *gearticuleerde geluiden*, d. i. *gelede* (uit geledingen bestaande) *geluiden*. De bestanddeelen der spraakgeluiden, die niet voor verdere oplossing of scheiding in onderdeelen vatbaar zijn, worden doorgaans *letters* genoemd.

6. Het woord *letter* heeft in de spraakkunst twee beteekenissen : *letter* beteekent òf eenen *letterk l a n k* òf een *lettert e e k e n*.

7. Een *letterklank* is een ondeelbaar bestanddeel van een spraakgeluid. Zoo bestaat het geluid *stal* uit vier zulke ondeelbare geluiden of letterklanken : *s*, *t*, *à* en *l*; en de geluiden *zaal* en *hoed* ieder uit drie : *z*, *á* en *l*, en *h*, *oe* en *d*.

8. Een *letterteeken* is een zichtbaar teeken, waardoor een letterklank aangeduid wordt.

9. Er zijn twee soorten van letterteekens : *eenvoudige* en *samengestelde*.

10. Een *eenvoudig* letterteeken is een teeken, waarvan de schrifttrekken samenhangen; b. v. **a**, **m**, **w**. De stippen boven de **i** en **j**, die van het lichaam der letters gescheiden zijn, maken eene uitzondering.

De stip boven de **i** was vroeger nog onmisbaarder dan thans, en diende niet alleen om deze letter in het schrift te onderscheiden van de beentjes eener **u**, maar ook van die eener **m** en **n**, die oudtijds insgelijks denzelfden vorm hadden.

11. Een *samengesteld* letterteeken is een teeken, dat uit twee naast elkander geplaatste eenvoudige letterteekens bestaat, die te zamen maar éénen letterklank aanduiden. Zij bestaan òf uit de *vereeniging van twee verschillende teekens*, b. v. **ie**, **ch**; òf uit de *verdubbeling* van hetzelfde teeken, b. v. **aa**, **bb**.

12. De enkelvoudige letterteekens zijn de zes en twintig volgende :

a, **b**, **c**, **d**, **e**, **f**, **g**, **h**, **i**, **j**, **k**, **l**, **m**, **n**, **o**, **p**, **q**, **r**, **s**, **t**, **u**, **v**, **w**, **x**, **y**, **z**.

13. Onze eenvoudige letterteekens, behalve de **w**, zijn van de Latijnen overgenomen; de **w** is eene verdubbelde **v** en werd daarom voorheen *dubbele uve* genoemd. Zij verdienen dus alle den naam van *vreemde letters*. Evenwel noemt men doorgaans alleen **c**, **q**, **x** en **y** *vreemde letters*, omdat zij, behalve in eenige oude Nederlandsche familienamen, als *Huydecoper*, *Six*, *Clercq*, alleen in woorden van vreemden oorsprong gebezigd worden.

14. De **y**, *ypsílon* of *Grieksche i* genoemd, verschilt in klank niet van de gewone **i**, zooals blijkt uit de woorden *Egypte* en *Cyrus*, die als *egipte* en *cirus*, niet als *egeipte* en *ceirus*, worden uitgesproken.

15. Men geeft aan de **y** (*ypsílon*) dikwijls, maar geheel ten onrechte, den naam van *ij* of *ei*.

16. De **x** maakt altijd, en de **t** soms eene uitzondering : de **x** stelt steeds twee letterklanken, **k** en **s**, voor; de **t** stelt in het achtervoegsel *-tie* de twee letterklanken **t** en **s** voor, b. v. in *natie*.

17. De samengestelde letterteekens, die uit de vereeniging van twee verschillende teekens bestaan, zijn

1. **ie**, **eu**, **oe**;
2. **ai**, **ei**, **ij**, **ui**, **au**, **ou**;
3. **ch** in Nederlandsche en vreemde woorden, **ph** en **th** in vreemde woorden; b. v. in *juichen*, *chaos*, *philosophie*, *theorie.*

18. In de echt Nederlandsche woorden *thans* en *althans*, ontstaan uit *te hande* en *al te hande*, treft men eene **t** en eene stomme **h** aan, niet het samengestelde letterteeken **th**, zooals in *Theodorus*, *thema*, *theorie*, *Thuringen* enz.

19. In den bastaarduitgang *-aadje*, die nagenoeg als *a-zje* luidt, komt nog eene andere samengestelde letter **dj** voor, die dagteekent uit den tijd, toen men *paadje*, *bagaadje* enz., omtrent als *pa-dzje*, *baga-dzje* uitsprak. Nu men de *d* niet meer laat hooren en de genoemde en alle dergelijke woorden op de hedendaagsche Fransche wijze uitspreekt, moet **dj** als vervallen worden beschouwd en door de *g*, uitgesproken als in *horloge*, *manege*, vervangen worden; dus : *bagage*, *page*, *slijtage*, *stellage*.

20. De samengestelde letterteekens, die uit de *verdubbeling* van hetzelfde teeken bestaan, zijn :

1. **aa**, **ee**, **oo**, **uu**;
2. **bb**, **dd**, **ff**, **gg** enz.

21. De verdubbeling van een letterteeken geeft te kennen, dat het daardoor voorgestelde geluid langer aangehouden of krachtiger uitgesproken moet worden, dan onder dezelfde omstandigheden bij het enkele teeken geschiedt. Hieruit vloeit voort, dat een verdubbeld letterteeken niet geschikt is om eenen klank te vertegenwoordigen, die slechts flauw wordt uitgesproken.

22. Uit de voorgaande § volgt, dat er geene eigenlijke *verdubbeling* plaats heeft, wanneer twee zelfde letterteekens niet ter versterking der uitspraak, maar uit andere oorzaken naast elkander staan. Zoo heeft men geene verdubbeling in (*hij*) *baadde*, *doodde*, *haatte*, *boette* enz., omdat de eerste *d* en *t* tot den stam der genoemde werkwoorden, en de tweede *d* en *t* tot den uitgang *-de* (*-te*) behooren; en evenmin in *gouddorst*, *daggeld*, *loopplaats* enz. uit *goud* en *dorst*, *dag* en *geld*, *loop* en *plaats*.
De regels voor de verdubbeling der medeklinkers zijn op zulke gevallen natuurlijk niet van toepassing.

23. De *i*, *y*, *c*, *q*, *v*, *x* en *z* worden in echt Nederlandsche woorden nooit verdubbeld. Moet men den verlengden klank van *i* of *y* voorstellen, dan bezigt men *ie;* b. v. in *republiek*, fr. *république; proseliet*, lat.-gr. *proselytus*.

24. De **ij** is eigenlijk de verdubbelde **i**; — **ii** of **ij** werd oudtijds algemeen, en nu nog in verschillende gewesten, als **i** of **ie** uitgesproken. Eerst in betrekkelijk laten tijd is die *i*-klank in de beschaafde uitspraak in *ei* veranderd.

25. Het letterteeken **j**, dat in het samengestelde letterteeken **ij** voorkomt, is derhalve niets anders dan eene **i**, op eene thans ongewone, maar in de middeleeuwen zeer gebruikelijke wijze geschreven. Men schreef toen ook **vj** = VI = 6, **vij** = VII = 7, **viij** = VIII = 8, **xj** = XI = 11, enz.
Dat de **j** eigenlijk hetzelfde letterteeken is als de **i**, is de oorzaak, dat zij, evenals deze, met eene stip is voorzien.

26. De *letterklanken* of ondeelbare bestanddeelen der spraakgeluiden worden in twee hoofdsoorten onderscheiden : in eigenlijke *klanken* (*klinkers* of *tweeklanken*) en *medeklinkers.*

27. Een *klinker* is een ondeelbare *gelijkmatige klank;* b. v. *a*, *eu*, *oe*.

28. Een *tweeklank* is een ondeelbare, maar *ongelijkmatige klank;* b. v. *ei*, *ui*, *au*, *ou*.

29. Een *medeklinker* is een kortstondig dof *geruisch* aan het begin of aan het einde van eenen *klank*. Zoo is b. v. in het woord *lag* de *à* de eigenlijke klank, de *l* een geruisch aan het begin, en de *g* een geruisch aan het einde der *à*.

30. Streng genomen, bestaan wel de meeste, maar niet alle medeklinkers uit hetgeen men in de *Leer der Geluiden* (*Acustiek*) een *geruisch* noemt. Intusschen is dit woord wel de geschiktste uitdrukking om het onderscheid tusschen de klinkers en medeklinkers aan te duiden. De eerste zijn werkelijke *klanken*, duidelijk hoorbare geluiden; terwijl de medeklinkers slechts doffe geluiden zijn, en daarom nooit op zich zelve een eigenlijk woord uitmaken. Vergel. echter § 4.

31. Een woord, waarin slechts één eigenlijke *klank* (klinker of tweeklank) voorkomt, moet steeds in ééns — in zijn geheel — worden uitgesproken; b. v. *geest*, *huis*. Komen er echter in een woord meer klanken voor, dan kan het onder het uitspreken in even zooveel deelen worden verdeeld als het klanken heeft; b. v. *boekdrukkunst* in drie : *boek-druk-kunst*. — Daar de meeste van zulke afzonderlijk uitspreekbare deelen uit meer dan ééne *letter* bestaan, noemt men ze *lettergrepen*, d. i. grepen of samenvattingen van letters.

32. Een woord, dat uit ééne lettergreep bestaat, heet *eenlettergrepig*. Een woord, dat uit meer dan ééne lettergreep bestaat, heet *meerlettergrepig*. De meerlettergrepige woorden worden onderscheiden in *twee-*, *drie-*, *vierlettergrepige* enz., naar gelang zij uit twee, drie, vier enz. lettergrepen bestaan; b. v. *daad*, *da-der*, *da-de-lijk*, *da-de-lijk-heid*, *da-de-lijk-he-den*.

33. Men noemt eene lettergreep *gesloten*, wanneer zij met of in eenen medeklinker eindigt; b. v. *had*, *raad*, *rand*, *vorst*, *kortst*. — De verdubbeling van eenen medeklinker geeft te kennen, dat deze zóó nadrukkelijk wordt uitgesproken, dat de voorafgaande lettergreep ook bij de verdeeling van het woord in lettergrepen (§ 31) de eigenschappen eener geslotene lettergreep behoudt, en dus als *gesloten* moet aangemerkt worden. Zoo wordt b. v. *bidden* beschouwd als *bid-den*, ofschoon de *d* in eene natuurlijke uitspraak slechts éénmaal gehoord wordt. In zulke gevallen eindigt de lettergreep *in* den medeklinker.

34. Men noemt eene lettergreep *open*, wanneer zij, met den daarin voorkomenden *klank*, niet met of in eenen *medeklinker* eindigt; b. v. *na*, *zee*, *ze*(*den*).

35. De lettergrepen van een meerlettergrepig woord worden niet met denzelfden nadruk uitgesproken. Zoo legt men meer klem op de eerste lettergreep van *leer-boek*, dan op de tweede; en op de lettergreep *der* in *va-der* drukt men in het geheel niet.

36. De meerdere of mindere nadruk, waarmede eene lettergreep wordt uitgesproken, heet *toon* of *klemtoon*.

37. Er is tweeërlei klemtoon : de *heele* of *volle klemtoon* en de *halve*.

38. Er zijn ten opzichte van den toon drieërlei lettergrepen : lettergrepen met den *vollen* klemtoon, met den *halven* klemtoon, en zonder klemtoon of *toonlooze*. In de woorden *gróótváder*, *húisgezìn*, *gelóófshèld*, *túinieren*, *bedàchtzáam* komen de drie soorten voor.

39. De *toon* verbindt de lettergrepen van een meerlettergrepig woord tot één woord. Dit blijkt b. v. uit de vergelijking van een *kleinkind* met een *klein kind;* en spreekt men al de lettergrepen, b. v. van *boekdrukkersknecht*, met denzelfden nadruk uit, dan schijnt men vier afzonderlijke woorden te noemen : *boek*, *druk*, *kers* en *knecht*.

40. Komen in een zelfde woord twee lettergrepen voor met den *vollen toon*, dan heeft altoos eene van beide den *boventoon;* dat is, eene van beide wordt met meer nadruk uitgesproken dan de andere ; b. v. in *ge*loofs*vervòlging*, *háze*wind*hònd*, *bóékdrùkkers*knecht.

41. Een *zin* is een *woord* of eene *reeks van woorden*, waardoor eene geheele gedachte uitgedrukt wordt ; b. v. *Kom. — Zie. — Luister eens. — De zon schijnt.*

42. De woorden, die in de zinnen steeds dezelfde dienst bewijzen, behouden steeds d e n z e l f d e n v o r m ; zij heeten daarom *onverbuigbare woorden ;* b. v. *voor*, *achter*, *want*, *indien*.

43. De meeste woorden, die in de zinnen verschillende diensten bewijzen, nemen v e r s c h i l l e n d e v o r m e n aan, om aan te duiden, in welke betrekking zij op het oogenblik gebezigd worden ; zij heeten daarom *verbuigbare woorden*. Voorbeelden : *hui*s, *hui*zes, *huize*, *hui*zen ; *lee*f, *lee*ft, *le*ven.

44. De veranderingen, die de verbuigbare woorden ondergaan, zijn *inwendig* of *uitwendig*.

45. De *inwendige* veranderingen bestaan meestal òf in verwisselingen òf in wijzigingen van den klank (klinker of tweeklank) ; b. v. in *bid*, *bad ; bind*, *bond ; geef*, *gaf ; graaf*, *groef ;* roe*p*, rie*p*.

46. De *uitwendige* veranderingen bestaan in het achtervoegen van letterklanken of lettergrepen ; men noemt dit *verbuigen ;* b. v. in *God*s, *God*e, van *God; groot*e, *groot*er, *groot*st, van *groot ; geef*t, *gev*en, van *geef*.

47. Bij al de veranderingen, die een woord in de *verbuiging* ondergaat, blijft hèt h e t z e l f d e woord ; b. v. *God*s is hetzelfde woord als *God ; mensch*en hètzelfde als *mensch ; gaf* hetzelfde als *gev*en.

48. De letterklanken en lettergrepen, die in de verbuiging achter een woord gevoegd worden, heeten *buigingsuitgangen ;* b. v. *s*, *e*, *de*, in *man*s, van *man*, *goed*e, van *goed*, *hoor*de, van *hoor*.

49. Een *stam* of *woordstam* is hetgeen overblijft, wanneer men een woord van zijne buigingsuitgangen ontdoet. Zoo is *hoor* de stam van *hoor*e, *hoor*t, *hoor*en, *hoor*de ; *huis* de stam van *huiz*es, *huiz*e, *huiz*en, *huis*de.

50. Een *stam* is geen *woord*, omdat het, van sommige bestanddeelen beroofd zijnde, slechts een deel van een woord is. Soms echter is de buigingsuitgang van zelf door den tijd afgesleten, en dan dient juist het gemis van den buigingsuitgang om de betrekking van het woord in den zin aan te duiden : in zulk een geval is het *woord* in vorm gelijk aan zijnen *stam*. Zoo is b. v. de 1ste naamval van *steen* door het afslijten van eene *s* aan den stam gelijk geworden; want dat woord luidde oudtijds in den 1sten naamval *stains*, in den 2den *stainis*. Het gemis van eenen buigingsuitgang bij een werkwoord duidt thans aan, dat het in de gebiedende wijs staat.

51. De onverbuigbare woorden zijn natuurlijk altijd eensluidend met hunnen stam: of liever, bij zulke woorden kan eigenlijk van eenen stam geene sprake zijn.

52. De onderscheidene verbogen vormen van een zelfde woord schijnen soms van verschillende *stammen* gevormd; b v. (*ik*) *bid*, (*hij*) *bidt*, (*wij*) *bidden*, (*hij*) *bidde* van den stam *bid;* maar (*ik* en *hij*) *bad* van *bad*, (*wij*) *baden*, (*gij*) *baadt* van *baad*, *gebeden* van *beed*. Intusschen zijn *bid*, *bad*, *baad*, *beed* slechts wijzigingen van eenen en denzelfden stam, die door verschillende oorzaken inwendig (§ 45) veranderingen heeft ondergaan. Dit verhindert echter niet, dat men gemakshalve, bij verkorting, van de *verschillende stammen van een woord* kan spreken, zonder altijd de eenig juiste, maar omslachtige uitdrukking : *verschillende vormen van den stam van een woord* te bezigen.

53. Alle sterke werkwoorden, vele zelfstandige naamwoorden, enkele zwakke werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en voornaamwoorden hebben stammen met verschillende vormen, b. v. de stam *nam* verkrijgt in *nemen*, (*wij*) *namen*, *genomen* de vormen *neem*, *naam* en *noom;* de stam *schip* wordt *scheep* in het mv. *schepen*.

54. De woorden zijn ten opzichte van hunnen vorm en oorsprong vierderlei : *stamwoorden*, *middelwoorden*, *afgeleide woorden* en *samengestelde woorden*.

55. Een *stamwoord* is een woord, dat geene uiterlijke kenteekenen draagt, die bewijzen of doen vermoeden, dat het van een ander woord is gevormd.

56. Een *stamwoord* is dus iets anders dan een *stam*. Het verschilt daarin van een stam, dat het steeds een *woord* is, d. i. op zich zelf eene beteekenis heeft, wat bij een *stam* niet altijd het geval is. Vergel. § 50.

57. Een *afgeleid woord* is een woord, dat door aanhechting van éénen of meer letterklanken, of van ééne of meer lettergrepen, die zelve geene *woorden* (§ 1) zijn, kennelijk van een ander woord gevormd is; b.v. *groot*te, *groot*sch, *groot*elijks van *groot*.

58. Het woord, waarvan een ander woord is afgeleid, heet het *grondwoord*. Het grondwoord kan een stamwoord zijn, gelijk *zand*, grondwoord van *zandig;* het kan ook zelf een afgeleid of een samengesteld woord wezen, gelijk *vriendelijk* en *oudvader*, grondwoorden van *vriendelijk-heid* en *oudvader-lijk*.

59. De woordstammen kunnen in de *afleiding*, evenzeer als in de *verbuiging*, verschillende veranderingen ondergaan, gelijk b. v. in *steedsch* en *koninklijk*, van de stammen *stad* en *koning*.

60. De gezamenlijke vormen, die dezelfde stam, hetzij in de verbuiging, hetzij in de afleiding, aanneemt, noemt men eene *stamrij*. Zoo maken *sprek*, *spreek*, *sprak*, *spraak*,

spreuk, *sprook* eene *stamrij* uit, omdat zij vormen zijn van eenen en denzelfden stam, die in de woorden *gesprek*, *spreken*, *sprak*, *spraak*, *spreuk*, *sprookje* voorkomt.

61. De letterklanken en lettergrepen, door wier aanhechting een woord van een ander woord is afgeleid, heeten *voor-* of *achtervoegsels*, naar gelang zij vóór of achter het grondwoord gevoegd worden. Zoo is *be-* een *voorvoegsel* en *-lijk* een *achtervoegsel* in het woord be*hoor*lijk.

62. Door de aanhechting van voor- of achtervoegsels ontstaan nieuwe woorden; b. v. *koude*, *hoogte*, *gezang* zijn andere woorden dan *koud*, *hoog*, *zang*. Vergel. § 47.

63. Een *middelwoord* is een woord, dat door zijn voor- of achtervoegsel het voorkomen heeft van een *afgeleid woord*, doch hetwelk niet van een bekend woord gevormd is; b. v. *gezond*, *gering*, *akker*, *hagel*.

64. Men noemt de zoodanige woorden *middelwoorden*, omdat zij uiterlijk tot de *afgeleide* en innerlijk tot de *stamwoorden* schijnen te behooren, en dus eene middelsoort uitmaken. Minder goed noemt men ze *onechte stammen*. — Zij houden op *middelwoorden* te zijn, zoodra hunne afleiding bekend wordt; alsdan gaan zij in de klasse der *afgeleide woorden* over.

65. *Samengestelde woorden* zijn woorden, die door de samenvoeging of vereeniging van twee op zich zelve bestaande woorden gevormd zijn; b. v. *veldheer* bestaat uit *veld* en *heer*, *zilversmidswinkel* uit *zilversmid* en *winkel*.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de klinkers en tweeklanken.

66. Het beschaafde Nederlandsch heeft de zeven volgende klinkers: **a**, **e**, **i** of **ie**, **o**, **u**, **eu** en **oe**. Zij worden gehoord in *va-der*, *ge-ven*, *ti-tel*, *die-ven*, *bo-de*, *vu-ren*, *reu-zen*, *stoe-len*.

In de gewestelijke tongvallen hoort men nog eenige andere klinkers.

67. De klinkers hebben alleen in *opene* lettergrepen, of wanneer zij op zich zelve genoemd of uitgesproken worden, met andere woorden, alleen wanneer zij buiten den invloed van een volgenden medeklinker zijn, hun geheel zuiveren, ongewijzigden klank. In *geslotene* lettergrepen ondergaan zij door den invloed der volgende medeklinkers altijd eenige, hetzij grootere, hetzij geringere wijziging.

68. In geslotene lettergrepen krijgen de klinkers hun vollen eisch niet, maar worden slechts *onvolkomen* uitgesproken in al die gevallen, waarin geene

buitenaf liggende oorzaken zulks voorkomen. Zoo luiden b. v. de *a* en *e* in de geslotene lettergrepen *dag* en *spel* geheel anders dan in de opene *da-gen* en *spe-len*.

69. Wanneer een klinker in eene *geslotene* lettergreep met den vollen klemtoon ten gevolge van de eene of andere oorzaak niet kort wordt afgebeten, dan ondergaat hij integendeel eene geringere of grootere verlenging, wordt iets langer aangehouden of *gerekt;* b. v. de *a* van *da-gen* in *daagsch*, de *e* van *spe-len* in *speelsch*.

70. Die rekking is veel minder merkbaar, wanneer de geslotene lettergreep slechts den halven toon heeft en onmiddellijk volgt op de lettergreep met den vollen klemtoon; vergel. b. v. *raad* met *vóórraad*.

71. Het *gerekt* zijn van een klinker wordt zeer gepast door de *verdubbeling* van het letterteeken voorgesteld; b. v. in *jaar, leed, oor, vuur* enz. Vergel. § 21.

72. Men heeft dus drieërlei uitspraak van denzelfden klinker te onderscheiden: de *volkomene* of *natuurlijke*, de *onvolkomene* of kort afgebrokene, en de *gerekte* of verlengde uitspraak. Alleen van de *eu* bestaat in het beschaafde Nederlandsch geene *onvolkomene* uitspraak; zie beneden § 98.

73. Wanneer het nutteloos is de *gerekte* van de *volkomene* of *natuurlijke* uitspraak te onderscheiden, of wanneer beide gelijkelijk bedoeld worden, zullen wij de beiderlei uitspraak — kortheidshalve — de *heldere* noemen.
Met hetzelfde doel zullen wij, in plaats van de juiste, maar omslachtige uitdrukkingen: *onvolkomen, volkomen, gerekt* of *helder uitgesprokene klinkers*, veelal de beknoptere: *onvolkomene, volkomene, gerekte, heldere klinkers*, bezigen, zonder daarmede te kennen te willen geven, dat wij wezenlijk verschillende klinkers bedoelen.

74. Het beschaafde Nederlandsch heeft zes onvolkomen klinkers:

de	**à**	in	*dal*,	verkorting	van	de	**á**	in *da-len;*
〃	**è**	〃	*spel*,	〃	〃	〃	**é**	〃 *spe-len;*
〃	**ì**	〃	*nis*,	〃	〃	〃	**í**	〃 fr. *niche;*
〃	**ò**	〃	*slot*,	〃	〃	〃	**ó**	〃 *slo-ten;*
〃	**ò**	〃	*blom*,	〃	〃	〃	**oe**	〃 *bloe-men;*
〃	**ù**	〃	*dun*,	〃	〃	〃	**ú**	〃 *vu-ren.*

75. De onvolkomene **o** en de onvolkomeue **oe** worden in het schrift niet onderscheiden, maar beide door hetzelfde letterteeken **o** voorgesteld. — Ofschoon men vroeger het verschil in uitspraak zeer wel had opgemerkt, waren de aard en oorzaak van dat verschil onbekend gebleven, en hield men beide slechts voor verschillende soorten van **o**'s. De eerste, te weten de **ò** in *slot*, noemde men de *scherpkorte;* de andere, die in *blom*, de *zachtkorte o*. Wij zullen die benamingen, hoewel onjuist, behouden, omdat zij bekend en tevens beknopt zijn.

76. De *onvolkomene* klinkers verschillen onderling niet zóóveel als de *heldere*, en worden daarom soms verward en verwisseld; b. v. in *rat* en *rot*, *pen* en *pin*, *put* en *pet*. Dit geringere verschil, de gelijke schrijfwijze met **o**, en de onbekendheid met de ware natuur van de *scherpkorte* en *zachtkorte* **o** zijn oorzaken, dat de onvolkomene **oe** in *zocht*, van *zoeken*, scherp, als de *o* van *slot*, wordt uitgesproken; en dat de uitspraak van vele woorden met *o*'s niet overal dezelfde is. Zoo hoort men b. v. de scherpe **o** in *dol* — *dolen* dikwijls verwarren met de zachte in *vol* — *volle*. — Ook heeft de volgende medeklinker grooten invloed op de uitspraak dezer **o**'s en draagt tot de verwarring bij.

77. Uit de vorige §§ is gebleken, dat door *onvolkomene* en *heldere* (*volkomene* en *gerekte*) *klinkers* hetzelfde moet verstaan worden, wat in de vorige drukken van dit boekje *geslotene* en *opene klinkers* heette. — Niet alleen de mindere juistheid dezer uitdrukkingen, maar ook de verwarring, waartoe zij aanleiding gaven, doordien de bekende Fransche benamingen *e fermé* en *e ouvert* nagenoeg het omgekeerde beteekenen, heeft mij genoopt de vroegere uitdrukkingen te laten varen. Het ongerief, dat misschien daardoor voor het oogenblik bij sommigen zal veroorzaakt worden, kan niet van langen duur zijn.

78. Wanneer eene lettergreep allen klemtoon verliest, of, zooals men het noemt, *toonloos* wordt, dan verliest doorgaans ook de daarin voorkomende klinker of tweeklank al het kenmerkende en eigenaardige; b. v. de *a* van *paal* in *dorpel*, voor *deurpaal*, oudt. *dorepael;* de *e* van *zeel* in *leidsel*, voor *leidzeel;* de *o* van *zoon* in *Jansen* of *Janssen;* de *ei* van *heim* in *Gorkum*, voor *Gorinc-heim.*

79. Niet altijd echter is de klinker in eene toonlooze lettergreep geheel toonloos; b. v. niet de *i* in *afgodisch*, de *ie* in *merrie*, de *u* in *schaduw.*

80. De toonlooze klinker schikt zich eenigermate naar den aard van den volgenden medeklinker; men kan dien ten gevolge van drieërlei toonlooze klinkers spreken, voorgesteld door **e**, **i** en **u**.

81. Daar de toonlooze klinker, wanneer hij buiten allen invloed van een volgenden medeklinker staat, te weten aan het einde eener lettergreep, door **e** wordt voorgesteld, b. v. in *wege*, *alle*, *wijze*, moet de *toonlooze* **e** als de natuurlijke of ongewijzigde toonlooze klinker worden aangemerkt. Men treft dien ook aan vóór de tongletters **l**, **n**, **r** en **t**, b. v. in *dadel*, *zonen*, *kamer*, *lemmet.*

82. Vóór keelletters, als **g**, **k** en **ng**, wordt de toonlooze klinker voorgesteld door de **i**, als zijnde de klinker, die hoofdzakelijk dicht bij de keel wordt gevormd; b. v. in *zandig*, *monnik*, *woning.*

83. Uit de twee vorige §§ volgt, dat de **ij** in de voornaamw. *mijn* en *zijn*, wanneer deze toonloos worden uitgesproken, als eene toonlooze *e*, maar in het achtervoegsel *-lijk* als eene toonlooze *i* is aan te merken.

84. Vóór de lipletter **m** zou de **u** de geschiktste vertegenwoordigster van den toonloozen klinker zijn, omdat de *u* voornamelijk vooraan in den mond, bij de lippen, gevormd wordt. Het Gebruik wil evenwel ook hier de **e** gebezigd hebben; b. v. in *asem*, *brasem*, *wasem*, *bezem*, *deesem*, *boezem*, enz. Alleen in sommige plaatsnamen, als *Aalsum*, *Deutekum*, *Gorkum*, *Leersum*, *Loppersum* enz., schrijft men de *u.* Dit laatste geschiedt, naar het schijnt, zonder uitzondering in Friesche plaatsnamen, als *Almenum*, *Burum*, *Dokkum*, *Eestrum*, *Firdgum* enz.

85. De toonlooze **e** is wel in de meeste gevallen uit een anderen klinker of een tweeklank ontstaan; soms echter ontstaat zij als van zelve tusschen twee medeklinkers; b. v. in *mannelijk*, *jongeling*, *gaardenier.* In zulke gevallen wordt zij slechts zeer flauw uitgesproken en soms geheel onderdrukt, b. v. in *manlijk*, naast *mannelijk.*

86. Men wachte zich zorgvuldig de *toonlooze* **i** en **u** op dezelfde wijze als de volkomene uit te spreken. De **i** en **u** luiden in *eindigen*, *zondigen*, *Bergumer Meer*, *Ezumazijl*, *Rinsumageest* enz. geheel anders, namelijk veel doffer, dan **ie** in *liegen* en *bedriegen*, en **u** in *muren* en *vuren.*

87. De *gewone tweeklanken*, ofschoon door twee verschillende letters voorgesteld, zijn thans ondeelbare klanken, waarin geen der beide geschrevene klinkers kan waargenomen worden. In het beschaafde Nederlandsch komen de volgende voor: **ai**, **ei** of **ij**, **ui**, **au** en **ou**. Zij ontstaan, wanneer de mondbuis onder het spreken van stand verandert; *ai* b. v. wanneer de mond uit den stand, die tot het uitspreken eener *a* vereischt wordt, terstond overgaat in dien, welke tot het uitspreken van *i* wordt gevorderd.

88. De tweeklank **ai** wordt in het beschaafde Nederlandsch thans alleen nog in het tusschenwerpsel van pijn: *ai!* gehoord; vergel. § 4.

89. De **ie**, **eu** en **oe** zijn geene tweeklanken, maar gewone klinkers, omdat er onder het uitspreken geene verandering in den stand der mondbuis plaats heeft.

90. Eene bijzondere soort van tweeklanken zijn: **aai**, **ooi**, **oei** en **aau**, **eeu** en **ieu**, van de vorige hierin verschillende, dat er duidelijk een heldere klinker in wordt gehoord. Zij ontstaan, wanneer de mond een oogenblik in den eerst aangenomen stand verwijlt, voor hij overgaat in den stand, die tot het uitspreken van eene *i* of *oe* vereischt wordt. Men noemt ze gewoonlijk *verlengde tweeklanken.*

91. De verlengde tweeklank **aau** is thans in de beschaafde uitspraak in **au** overgegaan, behalve in de tusschenwerpsels *aau* en *miaauw;* vergel. § 4.

92. Daar **ie** en **oe** thans zuivere *klinkers*, en niet, gelijk vroeger, *tweeklanken* zijn, kunnen **ieu** en **oei** slechts als *tweeklanken* beschouwd worden. — Het beschaafde Nederlandsch heeft geene drieklanken dan alleen *iaau* in het tusschenwerpsel *miaauw*. Vergel. echter § 4.

93. Het Nederlandsche klankstelsel is niet altijd geweest, gelijk het nu is. Het tegenwoordige kan slechts uit het vroegere volkomen verklaard en begrepen worden. Hier zal echter alleen datgene worden opgegeven, wat voor het rechte inzicht in de hedendaagsche spelling volstrekt onmisbaar is.

94. Er waren oorspronkelijk slechts drie klinkers: **a**, **i** en **u** (lees: *oe*), en zes tweeklanken: **ia**, **ua** (lees: *oea*), — **ai**, **ui** (lees: *oeï*), — **au**, **iu** (lees: *ioe*). — In deze tweeklanken werd aanvankelijk iedere klinker duidelijk gehoord.

95. De bovengenoemde klanken bestaan in het hedendaagsche Nederlandsch nog, deels *onveranderd*, deels *veranderd*. De veranderingen bestonden

1. in eene *verzachting* der uitspraak, b. v. de verandering van *ai* in *ei*, van *au* in *ou;*
2. in eene *versterking* der uitspraak, b. v. de verandering van *i* in *ij*, van *u* in *ui;*
3. in de *ineensmelting* der twee klinkers van eenen tweeklank tot éénen klinker; b. v. de verandering van *ia* in *a*, van *ua* in *oe*, van *ei* in *e*, van *ou* in *o*.

96. Het volgt uit den aard der zaak, dat de klinkers, die door de ineensmelting der bestanddeelen van eenen tweeklank ontstaan waren, aanvankelijk steeds — ook in opene lettergrepen — langer werden aangehouden dan de gewone volkomen klinkers; b. v. de **a** uit **ia**, in *da-den*, langer dan de oorspronkelijke **a**, in *da-gen*. De vroegere spelling bevestigt zulks ten duidelijkste. Zoo schreef men veelal b. v. *dae-den*, *jae-ren*, *slae-pen;* maar *da-ghen*, *ja-ghen*, *da-len*.

De klinkers, die uit tweeklanken ontstaan zijn, worden *oorspronkelijk lange klinkers* genoemd, in onderscheiding van de *gerekte*, d. i. *oorspronkelijk korte* klinkers, maar door de werking van een volgenden medeklinker *gerekt;* vergel. § 69.

Tegenwoordig is het onderscheid tusschen de *lange* en de *gerekte* klinkers in het beschaafde Nederlandsch niet meer hoorbaar; wanneer hier van *korte* en *lange klinkers* gesproken wordt, zien die uitdrukkingen op den *oorspronkelijken toestand*, niet op de *hedendaagsche uitspraak*. De lange klinkers zullen, waar de onderscheiding noodig is, door den circumflexus worden gekenmerkt : *â*, *ê*, *î* enz.

97. Uit § 94 volgt, dat al onze klinkers en tweeklanken, behalve de meeste **a**'s en **i**'s, en **ai**, **au**, **ieu** en **oei**, van lateren oorsprong zijn, en uit andere klanken zijn ontstaan. Voor de spelling is het noodig den oorsprong der **e**'s, **o**'s, **ei**'s, **ij**'s en **ie**'s te kennen.

98. Dat **eu** geen oorspronkelijke klinker is, maar ontstaan uit eene *heldere* **o** of **e**, verklaart, waarom er geene *onvolkomene* **eu**'s bestaan.

99. Er zijn twee soorten van *heldere* **e**'s en **o**'s, te weten zoogenaamde *zachte* en *scherpe*. Het onderscheid blijkt

1. uit de verschillende wijze, waarop de twee soorten in sommige gewesten worden uitgesproken; vergel. § 100;
2. uit de klinkers, waarmede zij kunnen afwisselen, en die bij iedere soort verschillend zijn; vergel. § 101;
3. uit den verschillenden oorsprong der twee soorten; vergel. § 102—109.

100. Het onderscheid tusschen de *zachte* en de *scherpe* *e*'s en *o*'s wordt in de beschaafde uitspraak niet meer in acht genomen; op vele plaatsen echter is het in de volksspraak nog duidelijk hoorbaar. Ten aanzien van sommige woorden bestaat onzekerheid en verwarring, daaruit blijkende, dat dezelfde klinkers op de eene plaats zacht, op de andere scherp worden uitgesproken.

101. De *zachte* heldere *e*'s gaan soms over in *onvolkomene e*'s, b. v. in *bevelen* — *bevel*, *spelen* — *spel;* en wisselen soms af met *oorspronkelijke a*'s en *i*'s, en met *eu*'s, b. v. in *steden* — *stad*, *smeden* — *smid*, *sneven* — *sneuvelen*. — De *scherpe e*'s daarentegen behouden steeds den *helderen* klank, wisselen niet af met onvolkomene *e*'s, maar met *ei*'s, b. v. in *eek* — *eik*, *gereed* — *bereiden*.
De *zachte* heldere *o*'s gaan soms over in *onvolkomene o*'s, zoowel vóór éénen als vóór meer medeklinkers, b. v. in *goden* — *god*, *sloten* — *slot*, *logen* — *leugen*, *joken* — *jeuken*. — De *scherpe o*'s daarentegen verliezen hun helderen klank alleen, en dat nog bij uitzondering, vóór twee medeklinkers of vóór een versterkten, d. i. dubbel geschreven medeklinker, b. v. in *koopen* — *kocht*, *slooten* — *slotteren*.

102. De verschillende oorsprong der **e**'s en **o**'s is de oorzaak van het verschil in de uitspraak en in de verwisseling met andere klanken, en maakt dus den grondslag van het onderscheid der beide soorten uit. Het is derhalve natuurlijk en redelijk, dat de *oorsprong* dier letters, wanneer er verschil in de uitspraak van eenige woorden bestaat, beslissen moet, tot welke soort zij te brengen zijn.

103. De **e** en **o** zijn *zacht*, wanneer zij uit andere eenvoudige, oorspronkelijk *korte* k l i n k e r s, *scherp*, wanneer zij uit t w e e k l a n k e n ontstaan zijn.

104. De *zachte* **e** is ontstaan

1. meestal uit **i**; b. v. in *schepen* van *schip*, *leden* van *lid;*
2. dikwijls uit **a**; b. v. in *steden* van *stad*, *vegen* van *vagen*.

105. De zachte heldere **e** in *knekel* is waarschijnlijk ontstaan uit **u** (*oe*) : *knokel* (ang. *cnuc*), *kneukel*, *knekel*. In de thans verouderde woorden *krepel* en *voetevel*, voor *kreupel* en *voeteuvel*, heeft dit zeker plaats gehad; *krepel* is ontstaan uit *kreupel*, en dit uit *kropel*, van *kruipen*, *kroop*, *gekropen;* en *evel* uit *euvel*, goth. *ubils*.

106. De *scherpe* **e** is ontstaan

1. doorgaans uit den tweeklank **ai**, nadat deze vooraf in **ei** was overgegaan; b. v. in *been* uit *bain*, *bein;*
2. in weinige woorden uit den tweeklank **iu**, nadat deze te voren in **ie** was overgegaan; b. v. in *deemoedig*, ohd. *diumuati; neet* (klinknageltje), ook als *niet* uitgesproken, oudnoordsch *hniota.*

107. De *zachte heldere* **o** is ontstaan uit den verloren klinker **u** (lees : *oe*); b. v. in *kogel*, hd. *kugel* (spreek uit : *koegel*)*;* zie § 94.

108. De zachte heldere **o** in *komen* (oudt. *kwemen*) is ontstaan uit **we** (**wi**); die in *dolen* waarschijnlijk uit de **wa** van *dwalen*. De **o** in *zoo* (oudt. *swa*) wordt om eene andere reden als scherp beschouwd; zie § 112.

109. De *scherpe heldere* **o** is ontstaan
1. doorgaans uit den tweeklank **au**, nadat deze vooraf in **ou** was overgegaan; b. v. in *koopen*, oudt. *kaupon*, *koupen;*
2. enkele malen uit **ai** of **ei**; b. v. in *moot* van goth. *maitan* (snijden), *boot*, oudnoordsch *beitr.*

110. Daar de *scherpe e*'s en *o*'s ontstaan zijn door de versmelting van een der klinkers van eenen tweeklank in den anderen, behooren zij, volgens § 96, tot de *oorspronkelijk lange klinkers* en worden dus zeer gepast ook in *opene* lettergrepen door de verdubbelde letterteekens **ee** en **oo** voorgesteld. Vergel. § 20 en 21.

111. In sommige woorden, waarbij, ten gevolge van het uitstooten van een medeklinker, eene samentrekking van twee lettergrepen heeft plaats gehad, komen *e*'s en *o*'s voor, waarin een toonlooze klinker is weggesmolten; b. v. in *veer* (*ve·er*) voor *veder*, *sneeg* (*sne·ig*) voor *snedig*, *boom* (*bo·em*) voor *bodem*. De zoodanige *e*'s en *o*'s stemmen derhalve in aard en oorsprong overeen met de eigenlijke scherpe *e*'s en *o*'s, zijn evenzeer van natuur *lang*, en behooren dus insgelijks *steeds* — ook in *opene* lettergrepen — met het *dubbele* letterteeken geschreven te worden : *vee-ren*, *snee-ger*, *boo-men* (bodems).

112. In eenlettergrepige woorden, die op een *helderen* klinker eindigen, valt de volle nadruk op den klinker, zoodat deze, door geen medeklinker gestuit of beperkt, als van zelf *gerekt* wordt. Het is dus natuurlijk, dat de zoodanige woorden, waarin *e*'s of *o*'s voorkomen, met het *dubbele* letterteeken, als teeken van den *gerekten* klank, worden geschreven; b. v. *thee*, *zoo.*

113. Daar de *e*'s en *o*'s in vreemde woorden natuurlijk nooit dan bij vergissing uitgesproken worden met dien eigenaardigen klank, die onze scherpe *e*'s en *o*'s kenmerkt, heeft men ze steeds als *zacht* beschouwd en slechts bij uitzondering in eenige weinige woorden soms voor scherp gehouden. Voor zulke uitzonderingen zijn geene geldige redenen te bedenken; alle moeten dus op denzelfden voet behandeld, en met onze *zachte e*'s en *o*'s gelijk gesteld worden. — Die *e*'s en *o*'s echter, die in den boezem onzer eigene taal uit eene

vreemde *ai* of *au* zijn ontstaan, b. v. in *leek*, uit lat. *laïcus*, en in *kool*, uit lat. *caulis*, zijn Nederlandsche klanken en werkelijk *scherp*.

114. Aangezien het dubbele letterteeken den gerekten klank moet voorstellen (§ 21), is het natuurlijk ongepast in lettergrepen, die nooit met den gerekten klinker worden uitgesproken, b. v. in het meervoud van het achtervoegsel *-heid*. Daarom heeft men *-heden* steeds met de enkele *e* geschreven, ofschoon deze uit *ei* ontstaan en dus oorspronkelijk scherp is. — Daarentegen is het evenzeer gepast de *e*'s in de achtervoegsels *-eel*, *-eeren*, *-ees*, die voorheen tweeklanken waren en steeds den vollen klemtoon hebben, als *scherp* te beschouwen, te meer daar het volstrekt ondoenlijk is in elk voorkomend geval met zekerheid te bepalen, of zij oorspronkelijk *scherp* of *zacht* waren; vergel. „Regeling der Spelling enz." § 77—79, waar dit onderwerp uitvoerig behandeld is.

115. In het achtervoegsel *-loos* is de *o* uit *ou* (*au*) ontstaan en derhalve van natuur scherp. In *goddelóós*, *liefdelóósheid* e. a. heeft het den vollen klemtoon; het staat dus niet gelijk met *-heid*, *-heden*, maar moet geacht worden den scherpen klank te behouden.

116. Uit § 103—115 blijkt, dat de uitdrukkingen *zachte* en *scherpe e*'s en *o*'s niet altijd geheel hetzelfde beteekenen, en alleen te kennen geven, dat de dusgenoemde klinkers als *oorspronkelijk lang* of als steeds *gerekt* te beschouwen zijn.

117. Het onderzoek naar den oorsprong der *e*'s en *o*'s vereischt in vele gevallen groote omzichtigheid en eene tamelijke kennis van de aanverwante talen. Er zijn enkele woorden, waarin *e*'s en *o*'s voorkomen, wier oorsprong men nog niet heeft kunnen bepalen; het is verstandig, dat men haar voor als nog dien klank blijft toeschrijven, die het Gebruik haar heeft toegekend. Tot de zoodanige woorden behooren b. v. *heer*, *keeren*, *zweep* e. a.

118. De regels voor het onderkennen der *zachte* en *scherpe e*'s en *o*'s zijn van tweeërlei aard : sommige zijn noodwendig algemeen geldig en kunnen door iedereen worden toegepast; andere zijn uit de waarneming opgemaakt, of laten schijnbaar uitzonderingen toe, die alleen door taalkenners kunnen beoordeeld worden. Die der laatste soort, ofschoon zij niet als afdoende bewijsgronden mogen gelden, kunnen evenwel, als hulpregels voor het geheugen, goede diensten bewijzen.

Algemeen geldige regels voor de zachte *heldere* e.

119. 1. De heldere **e** is (volgens § 104) *zacht* in alle opene lettergrepen van sterke of ongelijkvloeiende werkwoorden, behalve in *heeten* (genoemd worden). Voorbeelden zijn : *stelen*, *stal; nemen*, *nam; wegen*, *woog*.

Sterk waren oudtijds ook : *helen*, *hal*, (*ver*)*holen; kneden*, *knad; sneven*, *snaf; stenen* (steunen), *stan; teren*, *tar* (in *verteren*)*; weven*, *waf*, *geweven*.

120. In het enkelvoud van den onvolm. verl. tijd der aantoonende wijs van de werkwoorden der 5de klasse, d. i. van die welke vervoegd worden als *bijten*, is de **e** scherp, omdat zij oorspronkelijk eene **ai** was (§ 106[1]).

Men herinnere zich, dat het enkelvoud geen tweeden persoon meer heeft, en dat de vormen *gij beet*, *leedt*, *schreeft* enz. eigenlijk tot het meervoud behooren, ofschoon zij ook voor het enkelvoud in gebruik zijn.

121. 2. De heldere **e** is (volgens § 104) zacht in woorden, afgeleid van sterke werkwoorden, die niet vervoegd worden als *bijten*.

Voorbeelden :

beweging	van	*bewegen*, *bewoog*;	*(land)meter*	van	*meten*. *mat*;
eter	"	*eten*, *at*;	*schepen* (rechter)	"	*scheppen*, *schiep*;
genezing	"	*genezen*, *genas*;	*steek*, *stekel*	"	*steken*, *stak*;
heler	"	*helen*, *hal*;	*trede*	"	*treden*, *trad*;
hevel, *hevig*, *verheven*	van	*heffen*, *hief*;	*zweer*	"	*zweren*, *zwoor*.
leger	van	*liggen*, *lag*;			

122. De werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **ai**, later **ei**, in het meervoud en in het verleden deelwoord **i**. Zij kunnen daarom zoowel afleidsels hebben met de scherpe als met de zachte **e** (§ 104 en 106[1]); b v. *leden*, meervoud van *lid*, komt van *lijden*; *bleek*, *bleeker*, van *blijken*.

123. 3. De heldere **e** wordt (volgens § 114) als *zacht* aangemerkt in het meervoud van *-heid*, b. v. in *waarheden*, *grootheden*.

124. 4. De heldere **e** wordt (volgens § 113) als *zacht* aangemerkt in woorden, die uit vreemde talen ontleend zijn, uitgezonderd in *leek*, lat. *laïcus*, volgens § 113, en in *thee*, volgens § 112.

Voorbeelden :

beet (wortel),	lat.	*beta*;	*peer*,	lat.	*pirum*;
deken (overste),	"	*decanus*;	*peper*,	"	*piper*;
jenever,	"	*juniper*;	*propheet*,	"	*propheta*;
kemel,	"	*camelus*;	*peterselie*,	"	*petroselinum*;
keten,	"	*catena*;	*planeet*,	"	*planeta*;
komeet,	"	*cometa*;	*regel*,	"	*regula*;
leep,	"	*lippus*;	*salpeter*,	"	*sal petrae*;
lelie,	"	*lilium*;	*tegel*,	"	*tegula*;
leveren,	fr.	*livrer*;	*zegel*,	"	*sigillum*;
melis (suiker),	"	*mélasse*;	*zegen* (heilbede),	"	*signum*;
menie,	lat.	*minium*;	*zegen* (net)	"	*sagena*;
meter (el),	"	*metrum*;	*zemel*,	"	*simila*;
neger,	"	*niger*;	*zenebladen*,	"	*senna*.
peen,	fr.	*panais*;			

Hulpregels voor de zachte *heldere* e.

125. 1. De heldere **e** is (volgens § 104) *zacht* in woorden, waarnaast vormen van dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis bestaan, in welke eene **a** of **i** voorkomt. Uitgezonderd zijn *heet* — *hitte*, *leelijk*, ook wel *lillijk* uitgesproken, en *leeder*, verouderde vorm voor *leer*, *ladder*.

Voorbeelden :

beter	—	*baten*,	*deze*	—	*dit*,
degen	—	*dagge*,	*gene*	—	*ginds*,
dwepen	oudt.	*dwapen*,	*geven*	—	*gift*,
edel	„	*adel*,	*leden*, *geleding*	—	*lid*,
gretig	„	*gratig*,	*neef*	—	*nicht*,
keep	van	*kappen*,	*plegen*	—	*plicht*,
onderhevig	oudt.	*onderhavig*,	*reven*	—	*rif*,
revelen	„	*ravelen*,	*scheel*, *schelen*	—	*verschil*,
spenen	„	*spanen*,	*schepen*	—	*schip*,
stede	—	*stad*,	*sedert*	—	*sinds*,
teling (vogel)	—	*taling*,	*smeden*	—	*smid*,
veer (overtocht)	van	*varen*,	*spleten*	—	*split*,
vegen	—	*vagen*,	*streven*	—	*stribbelen*,
	——		*tepel*	—	*tip*,
bede	—	*bidden*,	*zetel*	—	*zitten*,
beven	—	*bibberen*,	*zeven*	—	*ziften*.

126. 2. De heldere **e** is (volgens § 101) *zacht* in woorden, waarin zij met de *geslotene* **e** afwisselt.

Voorbeelden :

belegeren	—	*beleg*,	*lepel*	—	*leppen*,
beter	—	*bet* (in *betweter*),	*lezen*	—	*les*,
bevelen	—	*bevel*,	*mede*	—	*met*,
bezem	—	*bessem*,	*nevens*	—	*neffens*,
bezie	—	*bes*,	*spelen*	—	*spel*,
deken	—	*dekken*,	*teer* (vloeibaar pik)	—	*ter*,
even	—	*effen*,	*tevens*	—	*teffens*,
gebeden	—	*gebed*,	*treden*	—	*tred*,
gebreken	—	*gebrek*,	*treek*	—	*trek*,
kegel	—	*kegge*,	*veen*	—	*ven*,
keten	—	*ketting*,	*wegen*	—	*weg*,
klepel	—	*kleppen*,	*weven*	—	*webbe*.
leken	—	*lekken*,			

127. 3. De heldere **e** is (volgens § 101) *zacht* in woorden, waarin ook wel **eu** gehoord wordt.

Voorbeelden :

lenen	—	*leunen*,	*stenen*	—	*steunen*,
peluw	—	*peuluw*,	*tegen*	—	*teugen*,
sneven	—	*sneuvelen*,	*veel*	—	*veul*,
spelen	—	*speulen*,	*zeven*	—	*zeuven*.

128. 4. De heldere **e** is (volgens § 104) *zacht* in woorden, die in het Hoogduitsch of Friesch eene geslotene **e**, of die in het Hoogduitsch, Engelsch of Friesch eene **a** of **i**, of die in het Hoogduitsch **ie** hebben, met uitzondering van *scheef*, hoogduitsch *schief*, en *begeeren*, hd. *begierde*.

De gewestelijke Friesche of uit het Friesch achtergeblevene uitspraak *bien* (bie-en), *ien* (ie-en), *stien* (stie-en) rekent niet mede; zij bewijst integendeel de scherpte der **e**.

Voorbeelden :

edik,	hd.	*eszig*,
geel,	〃	*gelb*,
netel,	〃	*neszel*,
schepel,	〃	*scheffel*,
veter,	〃	*feszel*,
ketel,	friesch	*tsjettel*,

beek,	hd.	*bach*,
menig,	〃	*mancher*,
peet,	〃	*pathe*,
vezel,	〃	*fase*.
ezel,	eng.	*ass*,
kever,	〃	*chafer*,
mede (meekrap),	〃	*madder*,
teer,	〃	*tar*,

bede,	hd.	*bitte*,
beet,	〃	*bisz*,
bever,	〃	*biber*,
deel (plank en dorsch-vloer),	hd.	*diele*,
egel,	〃	*igel*,
greep,	〃	*griff*,
hemel,	〃	*himmel*,
henen,	〃	*hin*,
neet,	〃	*nisz*,
reet,	〃	*risz*,
schemeren,	〃	*schimmern*,
schrede,	〃	*schritt*,
slede,	〃	*schlitten*,
snede,	〃	*schnitt*,

streek (landstreek en streep)	hd.	*strich*,
weder (*het*),	〃	*gewitter*,
weder (tegen),	〃	*wider*,
wemelen,	〃	*wimmeln*,
zede,	〃	*sitte*,
zeker,	〃	*sicher*.

krekel,	eng.	*criket*,
lever,	〃	*liver*,
pegel,	〃	*piggin*,
pekel,	〃	*pickle*,
scheen,	〃	*shin*,
stevig,	〃	*stiff*,
streep,	〃	*strip*.

lenig,	friesch	*linig*,
leven,	〃	*libje*,
week (zeven dagen),	〃	*wike*.

gevel,	hd.	*giebel*,
neder,	〃	*nieder*,
scheel,	〃	*schielend*,
smeren,	〃	*schmieren*,
steel (*bezem-*),	〃	*stiel*,
stevel,	〃	*stiefel*,
vedel,	〃	*fiedel*,
veder,	〃	*gefieder*,
vrede,	〃	*frieden*,
weder (opnieuw),	〃	*wieder*,
wezel,	〃	*wiesel*,
zege,	〃	*sieg*.

Algemeen geldige regels voor de scherpe *heldere* e.

129. 1. De heldere **e** is (volgens § 106[1]) *scherp* in woorden, waarnaast vormen bestaan, die dezelfde of nagenoeg dezelfde beteekenis hebben, in welke de tweeklank **ei** voorkomt, of die in sommige gewesten nog met **ei** worden uitgesproken. Uitgezonderd is het achtervoegsel *-heden*, meerv. van *-heid*.

Voorbeelden :

bleek (plaats om te bleeken)	—	*bleik*,	*gemeen*, *gemeente*	—	*gemeinte*
breed	—	*(ver)breiden*,	*alreede*, *gereed*, *reeder*	—	*bereiden*,
eek	—	*eik*,	*scheede*	—	*schei*,
fleemen	—	*vleien*,	*steen*	—	*(IJsel)stein*,
geeselen	—	*geiselen*,	*teeken*	—	*teiken*.
heel, *heelen*	—	*heilzaam*,	*scheef*	—	*scheif*,
heet (warm)	—	*heit*,	*teezen*	—	*teisteren*,
kleen	—	*klein*,	*vleesch*	—	*vleisch*,
kweeken	—	*kweiken*,	*weeken* (zacht maken)	—	*weiken*,
leed	—	*leid*,	*zeever*	—	*zeiver*,
meenen	—	*meinen*,	*zweeten*	—	*zweiten*.

130. Deze regel is natuurlijk niet van toepassing op de zeldzame woorden, waarin de *e* niet uit *ei*, maar omgekeerd *ei* uit *e* ontstaan is; b. v, op *grenen(hout)*, in sommige streken *greinen* uitgesproken. De *ei* is, evenzeer als de *e*, in dit woord uit de *a* van het Deensche en Zweedsche *gran* (denneboom) ontstaan, en dus *zacht*; vergel. § 159.

131. 2. De heldere **e** is (volgens § 111) *scherp* in lettergrepen, die door samentrekking ontstaan zijn.

Voorbeelden :

ceel, *huurceel*	—	*cedel*,	*preeken*	—	*prediken*,
gedwee	—	*gedwede*,	*ree* (voor schepen)	—	*reede*,
keel (kiel)	—	*kedel*,	*slee*	—	*slede*,
kwee (appel)	—	*kwede*,	*snee*	—	*snede*,
kweelen (zingen)	—	*kwedelen*,	*sneeg*	—	*snedig*,
leeg	—	*ledig*,	*steeg*	—	*stedig*,
leeman	—	*ledeman*,	*streelen*	—	*stregelen*,
leewater	—	*ledewater*,	*teer*	—	*teeder*,
leer (ladder)	—	*leeder*,	*veel* (viool)	—	*vedel*,
leeren (van leder)	—	*lederen*,	*vree*	—	*vrede*,
mee (bijw.)	—	*mede*,	*veer*	—	*veder*,
mee (honingdrank)	—	*mede*,	*onweeren*	—	*onweder*,
mee (meekrap)	—	*mede*,	*zweelen*	—	*zwedelen*.

132. 3. De heldere **e** is (volgens § 114) *scherp* in de achtervoegsels **-eel**, **-ees** en **-eeren**; b. v. in *kasteelen*, *Chineezen*, *regeeren*.

133. 4. De heldere **e** is (volgens § 112) *scherp* in opene eenlettergrepige woorden. Uitgezonderd is het tusschenwerpsel *he;* vergel. § 4.

Voorbeelden : *kwee*, *ree*, *slee* (pruim), *thee*, *wee*, *zee*.

Hulpregel voor de scherpe *heldere* e.

134. De heldere **e** is (volgens § 106[1]) *scherp* in woorden, welke in het Hoogduitsch **ai** of **ei** of in het Engelsch **o** of **oa** hebben.

Voorbeelden :

beneenen,	hd. *nein*,	*zeem* (*honig-*),	hd. *seim*,
bleek (bijv. naamw.),	" *bleich*,	*zeep*, *zeeperig*,	" *seife*,
deel (gedeelte),	" *theil*,	*zweet*,	" *schweisz*.
eed,	" *eid*,		——
een, *eenig*,	" *ein*,	*beer* (varken),	eng. *boar*,
geen (niet een),	" *kein*,	*leenen* (ontleenen),	" *loan*,
heesch,	" *heiser*,	*reede* (voor schepen),	" *road*,
kleed,	" *kleid*,	*reep*,	" *rope*,
streek (slag, trek),	" *streich*,	*teen* (van den voet),	" *toe*,
weenen,	" *weinen*,	*weede* (plant),	" *woad*,
wees(*kind*),	" *weise*,	*zeer*, *bezeeren*,	" *sore*.

Algemeen geldige regels voor de zachte *heldere* o.

135. 1. De heldere **o** is (volgens § 107) *zacht* in alle opene lettergrepen van sterke werkwoorden, met uitzondering van *loopen* en *stooten*.

Voorbeelden zijn : *zij boden*, *bogen*, *schoten*, *goten*, *logen*, *wogen*, *schoren*; *genomen*, *gestolen*, *gewogen*.

136. In het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd der aantoonende wijs van de werkwoorden der 6de klasse, d. i. van die, welke vervoegd worden als *gieten* en *buigen*, is de **o** *scherp*, omdat zij oorspronkelijk **au** was (§ 109[1]).

137. *Koopen*, dat eene scherpe **o** heeft, behoort niet tot de *sterke* of ongelijkvloeiende werkw., maar is een onregelmatig *zwak* werkwoord. Het maakt dus geene uitzondering op den voorgaanden regel.

138. 2. De heldere **o** is (volgens § 107) *zacht* in woorden, afgeleid van sterke werkwoorden; uitgezonderd die van *loopen* en *stooten*, en sommige van de werkwoorden, die vervoegd worden als *gieten* en *buigen*.

Voorbeelden: *sprook*, van *spreken*, *sprak*; *stoken* en *stoker*, van *steken*, *stak*.

139. De werkwoorden, die vervoegd worden als *gieten* en *buigen*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **au**, later **ou**, in het meervoud en in het verleden deelwoord **u**, en kunnen dus zoowel afleidsels hebben met de scherpe als met de zachte **o**; b. v. *logen* (leugen) en *loochenen*, van *liegen*; *slooten* en *sloten* (meerv. van *slot*), van *sluiten*; *zoogen* heeft den klinker van het enkelvoud, *zog* dien van het meervoud.

140. 3. De heldere **o** wordt als *zacht* aangemerkt in woorden van vreemden oorsprong. Uitgezonderd zijn (volgens § 113) dezulke, waarin de **o** uit **au** is ontstaan, b. v. *poos*, lat. *pausa*.

Voorbeelden :

abrikoos,	fr.	*abricot*,	*olie*,	lat.	*oleum*,
alkoof,	„	*alcove*,	*olijf*,	„	*oliva*,
framboos,	„	*framboise*,	*olifant*,	„	*elephantus*,
horloge,	„	*horloge*,	*pastoor*,	„	*pastor*,
ivoren (bijv.nw.),	„	*ivoire*,	*persoon*,	„	*persona*,
kastoor,	„	*castor*,	*pogen*,	„	*pungere*,
komijn,	„	*cumin*,	*polemiet* (stof),	„	*polymitus*,
kroot,	„	*carotte*,	*pool*,	„	*polus*,
mode,	„	*mode*,	*popel*, *populier*,	„	*populus*,
moren (bijv.nw.).	„	*moire*,	*roos*,	„	*rosa*,
stroop,	„	*sirop*,	*rozemarijn*,	„	*ros marinus*,
tronie,	„	*trogne*.	*school*,	„	*schola*,
viool,	„	*violon*,	*sober*,	„	*sobrius*,
			stool,	„	*stola*.
——			*synode*,	„	*synodus*,
konijn,	lat.	*cuniculus*,	*toon* (*muziek-*),	„	*tonus*,
kroon,	„	*corona*,	*toren*,	„	*turris*,
noot (*zang-*),	„	*nota*,	*troon*,	„	*thronus*,
oker,	„	*ochra*,	*zoon* (aardgordel),	„	*zona*.

141. Men heeft tot nu toe *kroon*, *toon* (klank) en *troon* uitgezonderd, op grond eener bedorvene uitspraak, die bij de twee laatste woorden door volstrekt niets is te rechtvaardigen. En wilde men *kroonen* schrijven, omdat de **o** in *corôna* lang is, dan zou men ook *ooker*, *persoonen*, *poopel*, *poopelen*, *Roome* en *soober* moeten spellen.

Hulpregels voor de zachte *heldere* o.

142. 1. De heldere **o** is (volgens § 101) *zacht* in woorden, waarin zij met de onvolkomene afwisselt, als in *holen* — *hol*, *sloten* — *slot*, *broze* — *bros*. Uitgezonderd zijn : *koopen* — *kocht*, *stooten* — *stotteren*, *loopen* — *bruiloft*, *zoogen* — *zog*, *toogen* — *tocht*.

Voorbeelden :

beloven	—	*belofte*,	*grove*	—	*grof*,
blozen	—	*blos*,	*hertogen*	—	*hertog*,
boter	—	*botter*,	*klovenier*	—	*kolvenier*,
broos	—	*bros*,	*knoop*	—	*knop*,
geboden	—	*gebod*,	*koken*	—	*kok*,
goden	—	*god*,	*lozen*	—	*los*,

loten	—	*lot*,	*schotel*	—	*schottel*;
mogen	—	*mocht*,	*sloten*	—	*slot*.
oorlogen	—	*oorlog*,			

143. 2. De heldere **o** is (volgens § 101) *zacht* in woorden, waarin zij in de provincie Holland met **eu** afwisselt.

De andere tongvallen beslissen in dezen niets; men denke aan *doozen* en *gelooven*, Geldersch *deuzen* en *geleuven*.

Voorbeelden :

droog	—	*dreug*,	*schromen*	—	*schreumen*,
goot	—	*geut*,	*sprook*	—	*spreuk*,
honing, *honig*	—	*heuning*,	*storen*	—	*steuren*,
joken	—	*jeuken*,	*volen*	—	*veulen*,
koning	—	*keuning*,	*te voren*	—	*te veuren*,
logen	—	*leugen*,	*wonen*	—	*weuning*,
molen	—	*meulen*,	*zomer*	—	*zeumer*,
noot (vrucht)	—	*neut*,	*zoon*	—	*zeun*.

144. 3. De heldere **o** is (volgens § 107) *zacht* in woorden, welke in het Hoogduitsch **u** of **ü** of de onvolkomene **o** of **ö**, en die in het Engelsch **o** hebben, behalve in *toon* (van den voet), eng. *toe*.

Voorbeelden :

droog,	hd.	*trocken*,			——
hopen (verwachten),	〃	*hoffen*,	*bodem*,	eng.	*bottom*,
jood,	〃	*jude*,	*boren*,	〃	*to bore*,
kloof,	〃	*kluft*,	*doren*,	〃	*thorn*,
kogel,	〃	*kugel*,	*hoos*,	〃	*hose*,
koker,	〃	*kocher*,	*hopen* (verwachten),	〃	*to hope*,
koper (metaal),	〃	*kupfer*,	*horen*, *hoorn*,	〃	*horn*,
spoken,	〃	*spucken*,	*koren*,	〃	*corn*,
spoor (van een ruiter),	〃	*sporn*,	*oven*,	〃	*oven*,
spoor (voetstappen),	〃	*spur*,	*pook*,	〃	*poker*,
stoof,	〃	*stube*,	*schoren*,	〃	*to shore*,
over,	〃	*über*,	*sloof* (sukkel),	〃	*sloven*,
voor (van het ploegen),	〃	*furche*,	*smoken*,	〃	*to smoke*,
voren (visch),	〃	*forche*,	*vogel*,	〃	*vowl*,
vroom,	〃	*fromm*.	*zode* (*gras-*),	〃	*sod*.

145. 4. De heldere **o** is (volgens § 109[1]) *scherp* in *toon* (van den voet), omdat zij, evenals de **e** van *teen*, uit **ai** ontstaan is; vergel. § 134.

Algemeen geldige regels voor de scherpe *heldere* o.

146. 1. De heldere **o** is (volgens § 109[2]) *scherp* in woorden, afgeleid van werkwoorden als *bijten.*

Voorbeelden :

strook (znw.),	van *strijken*,	*sloopen*,	van *slijpen* (hd. *schleifen*),
strooken (werkw.),	〃 *strijken.*		

147. De werkwoorden, die vervoegd worden als *bijten*, hadden oorspronkelijk in het enkelvoud van den onvolm. verleden tijd **ai**; deze **ai** is soms in de scherpe **o** overgegaan; vergel. § 109[2].

148. 2. De heldere **o** is (volgens § 109[1]) *scherp* in het achtervoegsel *-loos*, en in het woord *genoot* met zijne samenstellingen; b. v. in *goddeloozen*, *dischgenooten*.

149. 3. De heldere **o** is (volgens § 111) *scherp* in lettergrepen, die door samentrekking ontstaan zijn.

Voorbeelden :

bloohartig,	van *bloode*,	*oolijk*,	van *oodelijk*,
boom (in een vat),	〃 *bodem*,	*zoo* (kooksel),	〃 *zode.*
door (van een ei),	uit *doder*,		

150. 4. De heldere **o** is (volgens § 109[1] en 113) *scherp* in vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal **au** hebben.

Voorbeelden :

kool,	lat. *caulis*,	*poover*,	lat. *pauper*.
moor,	〃 *Maurus*,	——	
onnoozel,	〃 *nausea*,	*boos*,	mlat. *bauziare*,
poos,	〃 *pausa*,	*koozen* (*lief-*),	〃 *causari.*

151. 5. De heldere **o** is (volgens § 112) *scherp* in opene eenlettergrepige woorden, als : *goo*, *loo*, *stroo*, *vloo*, *zoo* en *vroo*, waarvan *vroolijk* gevormd is.

Hulpregel voor de scherpe *heldere* o.

152. De heldere **o** is (volgens § 109[1]) *scherp* in woorden, welke in het Hoogduitsch **au**, **äu** of **eu**, of die in het Engelsch of in het Friesch **ea** hebben.

Voorbeelden :

boom,	hd. *baum*,	*loog*,	hd. *lauge*,
doof,	〃 *taub*,	*look*,	〃 *lauch*,
doopen,	〃 *taufen*,	*oog*,	〃 *auge*,
droom,	〃 *traum*,	*rooken*,	〃 *rauchen*,
gelooven,	〃 *glauben*,	*rooven*,	〃 *rauben*,
goochelen,	〃 *gaukeln*,	*toom*,	〃 *zaum*,
hoop (opeenhooping),	〃 *haufen*,	*tooveren*,	〃 *zaubern*,
koopen,	〃 *kaufen*,	*zoom*,	〃 *saum.*

			groot,	eng.	*great*,
			hooren,	"	*to hear*,
loochenen,	hd.	*leugnen*,	*oor*,	"	*ear*,
toogen,	"	*zeugen*,	*schoof* (znw.)	"	*sheaf*,
zoogen,	"	*säugen*.	*stroom*,	"	*stream*,
			zoor,	"	*sear*.
			hoog,	friesch	*heag* of *heeg*,
boon,	eng.	*bean*,	*koot*,	"	*keat*,
brood,	"	*bread*,	*rood*,	"	*read*,
dood,	"	*dead*,	*sloot*,	"	*sleat*.

153. De tweeklanken, die door **ij** en **ei** worden voorgesteld, zijn van verschillenden oorsprong.

154. De tweeklank **ij** is oorspronkelijk eene heldere, meestal lange **i**, die den klank van **ei** heeft aangenomen; vergel. § 95[2]. In sommige gewesten heeft die verandering niet plaats gegrepen en luidt **ij** nog steeds als **i** of **ii**. Zoo was b. v. *mij* oorspronkelijk *mi*, *mijn* — *miin*, *wijn* — *wiin* (lat. *vinum*). Zie § 24 en 25.

155. In eenige weinige woorden is de **i**, welke later in **ij** is overgegaan, ontstaan uit eene Latijnsche **e**, gevolgd door een enkelen klinker. Het lat. *meta* (brandstapel, houtmijt) b. v. werd eerst *miit* en vervolgens *mijt;* lat. *Creta* (eiland met krijtbergen) eerst *kriit*, later *krijt*. De **ij** in *vlijm*, oudt. *vliem*, is onregelmatig ontstaan uit **ie**.

156. De basterduitgang **-ij**, in vreemde of basterdwoorden als *abdij*, lat. *abbatia; galerij*, fr. *galérie*, is ontstaan uit *-ia* of *-ie* door versmelting der **a** of **e** in de voorgaande **i**; vergel. § 95[2]. Alleen in *Turkije*, *Barbarije* en *Wallachije*, fr. *Turquie*, *Barbarie*, *Valachie* heeft de sluitende **e** als afzonderlijke lettergreep stand gehouden.

157. De tweeklank **ei** is meestal ontstaan uit andere tweeklanken.

1. De oudste **ei**'s zijn door verzachting ontstaan uit den oorspronkelijken tweeklank **ai**, b. v. in *arbeiden*, goth. *arbaidjan; verbreiden*, goth. *braids; bereiden*, goth. *garaidjan; heil*, goth. *hail*. Vergel. § 95[1].
2. In oorspronkelijk vreemde woorden ontstond **ei** uit de Latijnsche en Fransche tweeklanken **ae**, **ai**, **ei**, **oi** en **ée**; b. v. in *keizer*, lat. *Caesar; paleis*, fr. *palais; balein*, fr. *baleine; lamprei*, fr. *lamproie; karwei*, fr. *corvée*.

158. In een aantal woorden ontstond **ei** uit **ag**, **eg** en **aj**, doordien de **g** en **j** stom werden; b. v. in *meid*, van *maagd*, *zeide*, van *zegde*, *Mei*, van lat. *majus*.

159. In *veil* (klimop), oudt. *vaele; marcepein*, ital. *marzapane; porcelein* (groente en soort van aardewerk), ital. *porcellana;* en in het achtervoegsel *-teit*, lat. *-tas*, *-tatis*, is **ei** ontstaan uit **a**; vergel. § 130. In *pastei*, fr. *pâté*, en *plaveien*, fr. *paver*, uit **ê**.

160. In eenige weinige woorden is **ei** ontstaan uit eene **e**, vóór den neusklank **n**, gevolgd door een anderen medeklinker, b. v. in *einde*, uit *ende*, *veinzen*, mnl. *vensen*

Algemeen geldige regels voor de ij.

161. 1. De **ij** komt (volgens § 154) voor in de woorden, die in sommige gewesten met de heldere **i** worden uitgesproken; b. v. in *bijl* — *biil*, *zijl* (sluis) — *ziil.*

162. 2. De **ij** komt (volgens § 154) voor in alle sterke werkwoorden, waarin men dezen klank hoort, als *bijten, beet, gebeten;* uitgezonderd in *scheiden* (§ 157[1]).

163. De sterke werkwoorden der 5de klasse, waarin thans de tweeklank **ij** gehoord wordt, hadden oudtijds eene lange heldere **i**, als *bijten*, oudt. *bitan; lijden*, oudt. *lidan;* doch *scheiden* luidde oorspronkelijk *skaidan* en behoort dus tot eene andere klasse.

Hulpregels voor de ij.

164. 1. De **ij** komt (volgens § 154—156) voor in de achtervoegsels *-ij*, *-ijn* en *-ijs;* b. v. *bakkerij*, *schilderij*, *artsenij*, *azijn*, *dolfijn*. *paradijs*, *matrijs.*

Uitgezonderd zijn *hamei*, *palei*, *schalmei* en *rammeien;* de persoonsnamen *labbei*, *klappei* en *lakkei;* vervolgens die, waarin **ei** uit **a**, **ae**, **ai**, **ée** (§ 157[2]) of **eg** (§ 158) ontstaan is, b. v. *galei*, fr. *galée* en *galère; karwei* (werk), fr. *corvée; scharlei*, ohd. *scaralega; sacristein*, fr. *sacristain; palais*, fr. *palais; balein*, fr. *baleine. Abdij* en *akelei* volgen het Lat. *abbatia* en *aquilegia*, niet het Fransch *abbaie* en *ancolie.*

165. 2. Men treft (volgens § 154) de **ij** aan in de vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal **i** hebben.

Voorbeelden :

bijbel,	lat. *biblia*,	*mijl*,	fr. *mile*,
lijm,	〃 *limus*,	*mijn* (*goud-*),	〃 *mine*,
lijn (linea),	〃 *linea*,	*prijs* (waarde),	〃 *prix*,
mijt (munt),	〃 *mita*,	*prijs* (buit),	〃 *prise*,
olijf,	〃 *oliva*,	*profijt*,	〃 *profit*,
pijl,	〃 *pilum*,	*rijst*,	〃 *riz*,
schrijn (kast),	〃 *scrinium*,	*segrijn* (leer),	〃 *chagrin*,
wijk,	〃 *vicus*,	*sijfelen*,	〃 *siffler*,
cijfer,	mlat. *cifera*,	*stijl* (*schrijf-*),	〃 *stile*,
andijvie,	fr. *endive*,	*tijger*,	〃 *tigre*,
anijs,	〃 *anis*,	*thijm*,	〃 *thym*,
brijzelen,	〃 *briser*,	*trijp*,	〃 *tripe*,
chijl,	〃 *chyle*,	*venijn*,	〃 *venin*,
fijn,	〃 *fijn*,	*vijg*,	〃 *figue*,
gijl (brouwerswoord), hetzelfde als *chijl*,		*vijver*,	〃 *vivier*,
		vijzel,	〃 *vis*,
karwij (zaad),	〃 *carvi*,	*wijn*,	〃 *vin.*
konfijt,	〃 *confit*,		

166. 3. Men treft (volgens § 155) **ij** aan in de woorden, die in het Latijn **e** hebben, namelijk : *krijt*, lat. *Creta ; mijt* (*hout-*), lat. *meta ; tapijt*, lat. *tapetum ; venijn*, lat. *venenum ; dozijn*, mlat. *docenum ; cijns*, lat. *census ; spijs*, lat. *species.*

167. 4. De **ij** komt (volgens § 154) voor in de woorden, die in het Engelsch en Friesch **i** hebben.

Voorbeelden :

pijn (boom),	eng.	*pine*,
pijp,	"	*pipe*,
prijken,	"	*bright*,
rijk,	"	*rich*,
rijp,	"	*ripe*,
wijd,	"	*wide*,
wijf,	"	*wife*,
wijn,	"	*wine*,
wijs,	"	*wise*,
zwijn,	"	*swine.*

---

bij,	friesch	*bi*,
bijbel,	"	*bibel*,
blijde,	"	*blide*,
dijk,	"	*diik*,
fijn,	"	*fiin*,
afgrijzen,	"	*augriislik*,
ijdel,	"	*idel*,
ijver,	"	*iver*,
krijg,	"	*kriig*,
lijk,	friesch	*liik*,
lijn (touw),	"	*line*,
lijst,	"	*liist*,
mij,	"	*mi*,
mijn (bez. vnw.),	"	*miin*,
nijd,	"	*nidig*,
pijn,	"	*pine*,
prijs,	"	*priis*,
rijm,	"	*riim*,
rijst,	"	*riist*,
schijf,	"	*schiif*,
slijk,	"	*sliik*,
slijm,	"	*sliim*,
tijd,	"	*tiid*,
twijfel,	"	*twivel*,
vlijtig,	"	*vlitig*,
wijten (*ver-*),	"	*witen*,
zijde (stof),	"	*side*,
zijde (kant),	"	*side*,
zijl (sluis),	"	*siil*,
zijn (bez. vnw.),	"	*siin.*

Algemeen geldige regels voor de ei.

168. 1. Men treft (volgens § 154 en 157) **ei** aan in de woorden, welke met dien tweeklank uitgesproken worden in die gewesten, waar de **ij** als **i** luidt, b. v. *klein*, Overijs. *klein.*

169. 2. De tweeklank **ei** komt (volgens § 157 en 159) voor in de achtervoegsels *-heid* (goth. *haidus*), *-lei* (oudfransch *ley*) en *-teit* (lat. *-tas*, *-tatis*); b. v. in *waarheid*, *velerlei*, *majesteit.*

170. 3. Men treft (volgens § 158) **ei** aan in de woorden, waarin de tweeklank uit **ag**, **eg** of **aj** ontstaan is.

Voorbeelden :

akelei,	lat.	*aquilegia*,	*Mei*,	lat.	*majus*,

meier,	lat.	*major*,	*keilen*,	van	*kegelen*,
zeil,	hd.	*segel*,	*lei*,	"	*laag*,
scharlei,	ohd.	*scaralega*,	*meid*,	"	*maagd*,
zeis,	"	*seganse*,	*peil*,	"	*pegel*,
blein,	ags.	*blegen*,	*rei*,	"	*rege*,
klei,	"	*claeg*,	*slei* (hamer),	"	*slag*,
wei (*hui*),	"	*hwaeg*,	*steil*,	"	*stegel*,
feil (wischdoek) uit *vegel*,	van	*vegen*,	*teil*,	"	*tegel*,
heining,	"	*hagening*,	*brein*,	oudt.	*bregen*,
kei,	"	*keg*,	*dweil*,	"	*dwegel*.

Hulpregels voor de ei.

171. 1. Men treft (volgens § 160) **ei** aan in woorden, waarin de tweeklank zich ontwikkeld heeft uit eenen onvolkomen klinker vóór eene **n**, welke door een anderen medeklinker gevolgd wordt.

Voorbeelden:

deinzen,	ohd.	*dinsan*,	*kleinzen*,	oudt.	*klensen*,
einde,	goth.	*andeis*,	*peinzen*,	"	*pensen*,
geinster,	oudt.	*ginster*,	*veinzen*,	"	*vensen*.
heinde,	"	*hende*,			

172. 2. De tweeklank **ei** komt (volgens § 157[2] en 159) voor in de woorden van vreemden oorsprong die in het Fransch **ai**, **ei**, **oi**, **é** of **ee**, of in het Latijn of Italiaansch **a** of **ae** hebben.

Voorbeelden:

bei,	fr.	*baie*,	*lakei*,	fr.	*laquai*,
cichorei,	"	*cichorée*,	*lamprei*,	"	*lamproie*,
feil,	"	*faillir*,	*livrei*,	"	*livrée*,
feit,	"	*fait*,	*paleis*,	"	*palais*,
fontein,	"	*fontaine*,	*pastei*,	"	*pâté*,
galei,	"	*galée* en *galère*,	*paveien*, *plaveien*,	"	*pavé*,
grein,	"	*grain*,	*porselein* (aardewerk),	"	*porcelaine*,
hakkenei,	"	*haquenée*,	*pleizier*, *plezier*,	"	*plaisir*,
Romein,	"	*Romain*,	*prei* (ui),	"	*poirée*,
sacristein,	"	*sacristain*,	*prei* (aas),	"	*proie*,
kapitein,	"	*capitaine*,	*refrein*,	"	*refrain*,
karwei (werk),	"	*corvée*,	*seizoen*,	"	*saison*,
kastelein,	"	*châtelain*,	*tiretein*,	"	*tiretaine*,

trein,	fr. *train*,	*Mei*,	lat. *majus*,
vallei,	„ *vallée*,	*meier*,	„ *major*.

balein,	lat. *balaena*,	*marcepein*,	ital. *marzapane*,
keizer,	„ *Caesar*,	*porcelein* (groente),	„ *porcellana*.

173. 3. Men treft (volgens § 157[1]) **ei** aan in de woorden, die in de verwante talen **ai** of **ei** hebben; waarbij echter het hedendaagsche of nieuwe Hoogduitsch niet in aanmerking komt; b. v. *heide*, goth. *haithi*.

174. Het Nieuwhoogduitseh kan daarom niet in aanmerking komen, omdat het den tweeklank, die uit de volkomene **i** ontstaan is, insgelijks met **ei** schrijft; b.v. *rijk*, nhd. *reich*.

175. Het samengestelde letterteeken **ie** heeft twee waarden. In echt Nederlandsche woorden stelt het eene *heldere* **i** voor, die uit een tweeklank is ontstaan; in bastaardwoorden dient het ter aanduiding van eene *heldere* **i** en **y** in lettergrepen, die bij afwisseling open of gesloten zijn, b. v. in *republiek* — *republie-ken*, fr. *république; proseliet*, *proselie-ten*, lat.-gr. *proselytus*.

176. Daar **ie** in Nederlandsche woorden vroeger een tweeklank voorstelde, en nog hier en daar als tweeklank (*i-e*, of *ie-e*) luidt, stelt het een te lang gerekten klank voor om in toonlooze lettergrepen te kunnen gebezigd worden. Daarom schrijft men te recht meestal *afgodisch*, *fabrikant*, niet *afgodiesch*, *fabriekant*, en nooit *prediekant*. Alleen in woorden, die op *ie* eindigen, als *olie* enz., komt *ie* in eene toonlooze lettergreep voor, omdat men op sommige plaatsen *oli-e* enz. uitspreekt.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de medeklinkers.

177. De medeklinkers worden ten opzichte van de veranderingen en onderlinge verwisselingen, die zij in de verbuiging en vervoeging ondergaan in vier soorten verdeeld, namelijk in *halfklinkers*, *vloeiende letters*, *sisletters* en *vaste letters*.

178. De *halfklinkers* zijn de **j** en de **w**. Men noemt ze aldus, omdat zij na aan klinkers verwant zijn; namelijk de **j** aan de **i**, en de **w** aan de **u**, of eigenlijk aan de **oe**; zie § 180.

179. Het letterteeken **j** stelt niet altijd eenen medeklinker voor; in den tweeklank **ij** toch is het de klinker **i**, op eene bijzondere wijze geschreven. Zie boven § 25 en 154.

180. De verwantschap der **w** met de **u** (oe) en daardoor met **o** en **u**, die uit **u** (oe) ontstaan zijn, verklaart de verandering van *hwa* in *hoe; swat*, eng. *sweet* (in *zoet*); *kwemen* in *komen; swa* in *zoo; twisschen* in *tusschen; zwister* in *zuster*.

181. De *vloeiende letters* zijn de *tongletters* **l** en **r**, en de *neusletters* **m** en **n**. Zij komen voor in het woord **molenaar**.

182. De *sisletters* zijn de **s** en **z**.

183. De *vaste letters* worden verdeeld in *lip-*, *tong-* en *keelletters*. Zij zijn de volgende :

Vaste letters.	*Ontploffingsgeluiden.*		*Schuringsgeluiden.*	
	Zacht of *luidend.*	*Scherp* of *niet luidend.*	*Zacht* of *luidend.*	*Scherp* of *niet luidend.*
Lipletters.	**b**	**p**	**v**	**f**
Tongletters.	**d**	**t**		
Keelletters.		**k**	**g**	**ch** en **h**

184. Men noemt deze letters *vaste*, in onderscheiding en tegenstelling van de *vloeiende;* voorheen noemde men ze *stomme letters*, eene vertaling van lat. *mutae*.

185. De gebruikelijke uitdrukking *stomme* letters is in dit geval, om meer dan ééne reden, te verwerpen, vooral omdat wij eenige letters hebben, die werkelijk *stom* zijn, d. i. die wel *geschreven*, maar niet *uitgesproken* worden; b. v. de **h** in *thans*.

186. De **ch** en **h** zijn oorspronkelijk ééne en dezelfde letter, die oudtijds met het letterteeken **h** geschreven, maar als **ch** uitgesproken werd; b. v. in *naht*, lees : *nacht*. Later is de klank **ch** aan het begin der echt Nederlandsche woorden in den klank **h** overgegaan. — *Christus*, *chaos*, *chijl* zijn geene echt Nederlandsche woorden.

187. Dit verklaart, hoe het komt, dat geen Nederlandsch woord met **ch** begint, en dat de **h** alleen aan het *begin* van een woord wordt aangetroffen. — Het achtervoegsel *-heid*, dat eene uitzondering schijnt te maken, was oorspronkelijk een op zich zelf bestaand woord, dat *persoon*, *toestand* of *hoedanigheid* beteekende. De woorden op *-heid* zijn dus eigenlijk samenstellingen gelijk *brandhout*, *weeshuis* enz.

188. Het geluid der meeste medeklinkers, b. v. dat der **b**, bestaat uit twee bestanddeelen : uit een *grondgeluid* en een *bijgeluid*. Het *bijgeluid* bestaat in een zacht gebrom, dat in het strottenhoofd wordt voortgebracht, en dat men reeds kand oen hooren, vóór men nog den medeklinker zelven uitspreekt; bij andere, b. v. bij de **p**, wordt dat bijgeluid gemist.

189. Het *strottenhoofd* is het boveneinde der luchtpijp, en is meest bekend onder den naam van *adamsappel.*

190. De medeklinkers, die uit een *grondgeluid* vergezeld van het *bijgeluid* bestaan, worden *luidende*, de andere, zonder het bijgeluid, worden *niet luidende* genoemd.

191. Daar de *niet luidende* in den regel krachtiger worden uitgesproken dan de *luidende*, noemt men de eerste doorgaans *scherpe*, de luidende in tegenstelling *zachte* medeklinkers.

192. Twee medeklinkers, tusschen welke geen ander onderscheid bestaat, dan dat de eene *luidend* of *zacht*, de andere *niet luidend* of *scherp* wordt uitgesproken, heeten *verwante medeklinkers.*

193. Er zijn vijf paren van *verwante medeklinkers* :

b en **p**,
v en **f**,
g en **ch**,
d en **t**,
z en **s**.

De vijf voorgaande : **b**, **v**, **g**, **d** en **z**, zijn *zacht* of *luidend* ; de vijf volgende: **p**, **f**, **ch**, **t** en **s**, *scherp* of *niet luidend.*

194. De **g** werd oudtijds uitgesproken als de Friesche **g**, en als de Fransche in *gant*, *guerre.* Zij was toen niet *verwant* aan de **ch**, maar aan de **k**, die eene *niet luidende* en dus *scherpe* letter is, in welke zij soms overging. Zoo ontstond *heks* uit *hage.* De **k** kan gerekend worden met de flauwe **g**, die in de letterverbinding **ng**, b. v. in (*hij*) *zingt*, *dringt*, voorkomt, een zesde paar verwante medeklinkers uit te maken. Vergel. beneden § 238.

195. Wanneer in dit boekje in het algemeen van *de verwante medeklinkers* gesproken wordt, dan is die uitdrukking als eene verkorting van *de zes paren van verwante medeklinkers* te beschouwen, waarmede natuurlijk niet te kennen wordt gegeven, dat eene letter van het eene paar, b. v. **b**, verwant is aan eene van een ander paar, b. v. aan **s**.

196. De halfklinkers, **j** en **w**, en de *vloeiende* letters, **l**, **m**, **n** en **r**, gaan in eene gewone, natuurlijke uitspraak van het *bijgeluid* vergezeld, en behooren dus tot de *luidende* of *zachte medeklinkers.* — De **h** daarentegen is gewoonlijk *niet luidend*, en moet derhalve tot de *scherpe* medeklinkers gerekend worden.

197. De *scherpe* medeklinkers zijn bijgevolg slechts zeven in getal : **p**, **f**, **t**, **s**, **k**, **ch** en **h**. Zij komen alle voor in de uitdrukking **het kof-s-chip**.

198. De onderscheiding in zachte en scherpe medeklinkers geschiedt, omdat zij invloed heeft op de spelling van een groot aantal woorden; alleen ten opzichte van de **h** is het onverschillig te weten, dat zij *scherp* is.

199. De medeklinkers, die aan het begin van een woord vóór den klinker of tweeklank staan, heeten *beginletters ;* die, welke aan het einde achter den klinker of tweeklank staan, heeten *sluitletters.* De medeklinkers tusschen twee klinkers of tweeklanken in een zelfde afgeleid of middelwoord worden *tusschenletters*

genoemd. In het woord *drinkers* b. v. zijn **d** en **r** beginletters, **n** en **k** tusschenletters, en **r** en **s** sluitletters.

200. Er bestaat een aanmerkelijk onderscheid tusschen de uitspraak van beginletters en die van sluitletters. De beginletters sluiten zich nauw aan den volgenden klank (klinker of tweeklank) aan; deze begint er mede. De sluitletters daarentegen zijn innig verbonden aan den voorgaanden klank, die als 't ware in de sluitletters eindigt. Men hoort het onderscheid bij eene vergelijking van *ka*-b*aal* met *kwa*b-*aal*, van *zee*-pl*ant* met *zee*p-l*oog*, van *voor*-st*aan* met *ee*rst-*aanwezig*.

201. De *tusschenletters* breken door hun geruisch den klank der klinkers voor een oogenblik af en verdeelen zoodoende de woorden in *lettergrepen*. Is er geene tusschenletter tusschen twee opeenvolgende lettergrepen, gelijk b. v. in *zee-eend* en *kwee-appel*, dan moet de stem een oogenblik ophouden. Men noemt dit onaangename stuiten der stem eene *gaping* of *hiatus*.

202. Wanneer er slechts ééne *tusschenletter* is, die op *gewone* wijze wordt uitgesproken, dan behoort zij tot de volgende lettergreep en heeft de uitspraak van eene *beginletter*. De voorgaande lettergeep is dan *open*, b. v. in *dagen*, dat als *da-gen* luidt en waarin de klinker zijne gewone, normale uitspraak behoudt. — Wordt de tusschenletter echter met bijzonderen nadruk uitgesproken, zoodat men ze dubbel schrijft, dan oefent zij invloed op de voorgaande lettergreep. Deze eindigt dan als 't ware in den medeklinker, heeft al de eigenschappen eener geslotene lettergreep, en is dus als *gesloten* te beschouwen. Zoo luidt b. v. de eerste lettergreep van *potten* als *pot*, de tweede als *ten*, ofschoon de *t* inderdaad slechts éénmaal wordt uitgesproken. Vergel. § 21.

203. *Lettergroepen* (*consonantengroepen*) zijn opeenvolgingen van medeklinkers, die reeds van ouds bijeenbehoorden en dientengevolge als 't ware samengesmolten zijn. Zij moeten onderscheiden worden in *beginnende* en *sluitende* lettergroepen. Zoo zijn *zw*, *str*, *spl* beginnende groepen in zw*aar*, str*eek*, spl*eet*; *ls*, *lk*, *rts*, sluitende groepen in *kaa*rs, *ba*lk, *koo*rts. — De laatstgenoemde worden natuurlijk *tusschenletters*, wanneer het woord van achteren verlengd wordt, b. v. in *kaarsen*, *balken*, *koortsen*.

204. Slechts in schijn worden lettergroepen soms in tweeën gescheiden, te weten bij het zoogenaamde afbreken of verdeelen der woorden in lettergrepen; b. v., wanneer men *kaar-sen*, *bal-ken*, *koort-sen* schrijft. In zulke gevallen heeft er echter slechts voor het oog eene scheiding plaats, niet in de uitspraak, evenmin als een dubbel geschreven medeklinker, b. v. de *l* in *ballen*, door zulk eene scheiding werkelijk in tweeën verdeeld wordt; vergel. boven § 202.

205. Die medeklinkers, tusschen welke vroeger een klinker werd aangetroffen, die eerst in betrekkelijk laten tijd is uitgestooten, gelijk b. v. in *abt*, middelnl. *abbet*; *ooft*, mnl. *ovet* vormen geene eigenlijke lettergroepen.

206. Wanneer in de *verbuiging* en *samenstelling* een medeklinker of eene groep van medeklinkers éénen of meer medeklinkers achter zich krijgt, dan smelten deze laatste niet met de voorgaande samen. Zoo maken b. v. de *s* van den 2[den]

naamv., de *t* van den 3^{den} pers., de *d* van het verl. deelw., en de *z* van *zenuw* geene groep uit met de *g* van *oog*, in *(des) oogs*, *(hij) beoogt*, *(heeft) beoogd*, *oogzenuw*. Het beurtelings *af-* en aanwezig zijn verhindert de samensmelting. Om dezelfde reden maken de *t* en de *g* geene lettergroep uit in *Aagt*, verkorting van *Agatha*.

207. Bij afleidingen heeft men tweeërlei achtervoegsels te onderscheiden. Zij kunnen bestaan 1°. uit een medeklinker of eene groep, namelijk *-t*, *-s*, *-st*; of 2°. uit eene lettergreep, die met éénen of meer medeklinkers begint, als *-de*, *-te*, *-se*, *-sel*, *-sem*, *-zaam*, *-schap*, *-ster*. Die der eerste soort vereenigen zich met voorgaande medeklinkers tot ééne groep, indien er namelijk geen klinker is uitgestooten; die der laatste blijven te innig met den volgenden klinker verbonden om zich zóó nauw aan den voorgaanden medeklinker aan te sluiten, als bij eene groep ondersteld wordt. Zoo heeft men groepen in *bruil*oft, van *loop*en; *kla*cht van *klagen*, *vor*st van *voor*; maar niet in *hoog*-te, *smid*-se, *zaag*-sel.

208. De nauwe vereeniging openbaart zich duidelijk in sommige woorden, door achtervoeging van *t* en *s* gevormd; b. v. in *gra*cht voor *graft*, van *granen*, en *reeks* voor *reegs*, van het verouderde *reghe*, dat ook *rei* heeft opgeleverd; vergel. boven § 194.

209. Het achtervoegsel *-sch* dat bijvoegl. naamw. vormt, moet hier als een afleidsel der tweede soort worden beschouwd, omdat het meestal door eene toonlooze **e** wordt gevolgd: *-sche*, *-schen*, *-scher*.

210. De bijwoorden, door achtervoeging van eene *s* gevormd, als *slaugs*, *reeds*, *langs* enz. zijn eigenlijk 2de naamv. Die woorden moeten daarom, ten opzichte hunner vorming, als *verbuigingen*, niet als *afleidingen* beschouwd worden; alleen in *fluks*, voor *vlugs*, maken *k* (*g*) en *s* eene groep uit.

211. Het verschillend gebruik van een medeklinker als *begin-*, *tusschen-* of *sluitletter*, alsmede de nabijheid van een anderen medeklinker kan oorzaak zijn, dat hij niet op de gewone wijze wordt uitgesproken, en zelfs in een anderen medeklinker overgaat of geheel onderdrukt wordt. Zoo luidt b. v. de **g** verschillend in *groot*, *zeggen*, *dag*, *daggeld* en *drang*, in *jacht* en *klacht* is zij in **ch** overgegaan; uit *leide* en *zeide*, voor *legde* en *zegde*, is zij geheel verdwenen.

212. Van de **j**, **w** en **h** bestaat slechts eenerlei uitspraak, van alle overige medeklinkers drieërlei : de *gewone* (of *normale*), de *gewijzigde* en de *versterkte*.

213. Een *luidende* medeklinker wordt op de *gewone* of normale wijze uitgesproken, wanneer zijn grondgeluid van het bijgeluid vergezeld gaat, zoodat hij *zacht* klinkt; b. v. de **b** en **d** in *bij* en *daar*.

214. Een *niet luidende* medeklinker wordt *gewoon* of normaal uitgesproken, wanneer hij niets van zijne eigenaardige *scherpheid* verliest en volstrekt geen bijgeluid aanneemt, b. v. de **p** en **t** in *paar* en *toon*.

215. Een *luidende* medeklinker wordt *gewijzigd* uitgesproken, wanneer het bijgeluid geheel of nagenoeg onderdrukt wordt; b. v. de **b** en **d** in : *Tob niet altijd zoo*, *Hij had toen enz.*, welke uitdrukkingen bijna, doch niet geheel en al, luiden als : *Top niet zoo*, *Hij hat toen* enz.

216. Een *niet luidende* medeklinker wordt *gewijzigd*, wanneer hij niet met de gewone scherpte wordt uitgesproken; soms hoort men dan ook iets van het *bijgeluid*, dat de luidende medeklinkers kenmerkt. Gewijzigd is b. v. de **t** in *taat*b*and* en de **f** in *stof*d*oek*, welke woorden bijna, doch niet volkomen, als *laa*d*band* en *stovdoek* luiden.

217. Bij *de verwante* medeklinkers bestaat het wijzigen der uitspraak derhalve hierin, dat de zachte *verscherping*, de scherpe *verzachting* ondergaan. Met andere woorden : bij de verwante medeklinkers bestaat de *wijziging* in eene toenadering tot de tegenovergestelde soort.

218. Wanneer een der *zachte* verwante medeklinkers zóózeer wordt *verscherpt*, of een der *scherpe* zóózeer wordt *verzacht*, dat hij geheel en al gelijkluidend wordt met zijn *verwanten* medeklinker, dan zegt men, dat hij daarin *overgaat*. Zoo gaan de **d** in *brandkast* en de **g** in *draagstoel* over in **t** en **ch** in den mond van sommige lieden, welke die woorden als *brantkast*, *draachstoel* uitspreken.

219. Een medeklinker heeft de versterkte uitspraak, wanneer hij als tusschenletter zóó krachtig wordt uitgesproken, dat hij invloed oefent op de voorgaande lettergreep, deze sluit en te gelijker tijd de volgende begint, b. v. in *hebben*, *bidden*, *liggen*. Vergel. boven § 202.

220. Het geluid der **j**, **w**, **v** en **z** is zóó zacht, dat het, althans in de beschaafde uitspraak, voor geene verscherping vatbaar is. Alleen hoort men dikwijls *grovve*, *grovver*, uitspreken; door minder beschaafden ook : *zij lazzen*, *genazzen*, *wazzen*.
De **ch** is wel degelijk voor versterking vatbaar; het Gebruik wil echter de verdubbeling van het letterteeken niet. Zie beneden bij de spelregels.

221. *Beginletters* hebben in den regel de gewone of normale uitspraak; de **g**, **v** en **z** echter lijden, als beginletters gebezigd, na een der verwante medeklinkers *verscherping*; b. v. in *dat gaat*, *op voorspraak*, *rood zand*.

222. *Zachte* verwante medeklinkers, ondergaan als *sluitletters* gebezigd, in den regel *verscherping*, en worden soms opzettelijk als de verwante scherpe uitgesproken om te laten hooren, dat zij als sluitletters moeten beschouwd worden. Zoo zal men soms *aart-appel* uitspreken als men toonen wil, dat men niet *aar-dappel* zegt.

223. Het onderscheid tusschen de zoo zachte uitspraak der **v** en **z** aan het begin van eene lettergreep en de *verscherpte* aan het einde, is zóó groot en in het oog loopend, dat de laatste meer op de gewone uitspraak der **f** en **s**, dan op die der **v** en **z** gelijkt. Daaraan is het toe te schrijven, dat de **v** en **z**, aan het einde eener lettergreep steeds door **f** en **s** vervangen worden; b. v. in *dief* en *huis*, voor *diev-dieven*, *huiz-huizen*.

224. Wanneer men in aanmerking neemt hetgeen boven in § 220 aangaande de zachtheid der **v** en **z** is gezegd, dan kan de verwisseling met **f** en **s** geene verwondering baren.

225. De **f** en **s**, die de plaats van eene **v** en **z** bekleeden, heeten *onecht*. Er zijn dus tweeërlei **f** en **s** : de *echte* **f** en **s**, en de *onechte*, die in de plaats der **v** en **z** komen.

226. Daar de **v** en **z** aan het einde eener lettergreep in de onechte **f** en **s** overgaan, zoo kunnen zij alleen aan het begin eener lettergreep staan, b. v. in *vuur*, *ziek*, *be-ven*, *vree-zen*.

227. Wanneer een der *zachte* verwante medeklinkers met een volgenden *scherpen* tot éénе lettergroep samensmelt, dan gaat hij steeds in den verwanten scherpen over; b. v. de **g** vau *dragen*, de **v** van *drijven* en de **z** van *kiezen* veranderen in **ch**, **f** en **s** in de woorden *dracht*, *drift*, *kust* (in de uitdrukking *te kust en te keur*). Hieruit volgt, dat in eene lettergroep, waarvan de eindletter tot de *scherpe* verwante medeklinkers behoort, ook de voorgaande medeklinker insgescherp is, al zij het ook, dat hij volgens de afleiding *zacht* zou moeten zijn.

228. De **n** nadert vóór de **p**, **b** en **m** tot de **m**; verkrijgt vóór de **k** en de bijna stomme **g** een geheel eigenaardigen klank; en wordt als sluitletter achter de toonlooze **e** bijna stom; b. v. in *aanbeeld*, *inplanten*, *onmogelijk*, *denken*, *brengen*.

229. Men handelt in strijd met de beschaafde uitspraak, wanneer in men de woorden als *ding*, *ring*, *tang*, *zingen* aan de **n** en de **g** den gewonen klank geeft en beide even duidelijk laat hooren.

230. De letters, die in de uitspraak dikwijls geheel of nagenoeg onderdrukt worden, zijn voornamelijk de halfklinkers **j** en **w**, en de keelletters, behalve de **k**.

231. De **j** wordt als *tusschen-* en *sluitletter* geheel onderdrukt; b. v. in *zaai-en*, oorspronkelijk *za-jen;* en zoo ook in *zaai*, *zaait*, voor *zaaj*, *zaajt*.

232. De **w** wordt als *tusschen-* en *sluitletter* slechts flauw gehoord, maar toch niet geheel onderdrukt, gelijk blijkt uit de vergelijking van *u* en *nu* met *uw* en *duw*, *ruw*, *sluw*, welke laatste woorden iets langer zijn dan de beide eerstgenoemde.

233. De **d** is onderdrukt in *leer* (ladder) uit *leeder*, in *weerlichten* uit *wederlichten*, in *oolijk* uit *oodelijk*, in *door* en *dooier* uit *doder*, in *ooievaar* uit *oodebaar* enz. — Hieruit blijkt de onjuistheid der spelling *dojer*, *ojevaar* enz.

234. Wanneer eene letter niet meer *uitgesproken*, maar toch nog *geschreven* wordt, dan noemt men het letterteeken *stom*.

235. De **h** is *stom* achter de **t** in *thans* en *althans*.

236. De **ch** is *stom* achter de echte **s** (zie boven § 233) in het midden en aan het einde der woorden; — b. v. *menschen*, *tusschen*, *visschen*, *valschaard* worden uitgesproken als *mensen*, *tussen*, *vis*, *valsaard*.

237. Het uitspreken der **ch** is in dit geval een verkeerd en leelijk aanwensel, dat geheel strijdig is met de beschaafde uitspraak.

238. De **g** is *nagenoeg stom* achter de **n** in het midden en aan het einde der woorden; b. v. in *bang*, *banger*, *bengel*. Zij heeft dan nog een zweem van haren oorspronkelijken klank overgehouden; vergel. § 194.

239. Sommigen beschouwen deze **g** als geheel stom en **ng** derhalve als een samengesteld letterteeken (§ 11). Dat zulks ten onrechte geschiedt, blijkt uit woorden als *koninklijk, jonkheer, gemengd, verlangt, zingt,* waarin de **g**, geheel of bijna tot **k** verscherpt, duidelijk gehoord wordt.

240. De **ch** en **g** zijn natuurlijk niet stom, wanneer de **sch** slechts toevallig tusschenletter wordt en de **g** slechts toevallig achter de **n** komt; b. v. in *veerschuit*, *ingang*.

TWEEDE AFDEELING.

DE SPELLING.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over de spelling in het algemeen.

241. De spelling is dat gedeelte der Spraakkunst, dat de regels bevat, die bij het schrijven de keus der letterteekens moeten bepalen, indien het schrift aan de beide vereischten, *doelmatigheid* en *regelmatigheid*, zal beantwoorden.

242. Er zijn tweeërlei spelregels : *bijzondere* en *algemeene*. De *bijzondere* regels bepalen het gebruik der bijzondere letters of het spellen van bijzondere klassen van woorden; de *algemeene* zijn de grondbeginselen of *grondregels*, waarop de bijzondere regels berusten en waaruit zij als 't ware voortvloeien.

243. De algemeene spelregels zijn gegrond op de natuur en de bestemming van het *schrift*, en zijn in meerdere of mindere mate voor alle talen geldig.

244. *Schrijven* is door zichtbare teekens (*letterteekens*) aanduiden, uit welke bestanddeelen of *letterklanken* een woord bestaat. Een *geschreven* woord is dus als 't ware de afbeelding van het *gesproken* woord.

245. Het *doel* van het schrijven is : den lezer in staat te stellen om zich den bedoelden woordklank en tevens zijne beteekenis te herinneren.

246. Het schrijven beantwoordt aan zijn doel, wanneer de lezer uit het schrift gemakkelijk en met zekerheid kan opmaken, welk woord de schrijver heeft willen voorstellen.

247. Het is duidelijk, dat dit oogmerk alleen bereikt wordt, wanneer het schrift de *gewone, normale* uitspraak voorstelt; de afbeelding van de toevallige uitspraak zou uit haren aard de herkenning van het woord moeilijk maken.

248. Door de *toevallige uitspraak* wordt hier verstaan de gewijzigde uitspraak, die een

gevolg is van het samentreffen van woorden, hetzij in de rede, hetzij in samenstelling; b.v. de uitspraak *cheld*, voor *geld*, in *daggeld*, dat als *dachcheld* luidt. Vergel. § 211, 215, 216, 221, 222.

249. Uit de bestemming van het schrift vloeien noodwendig twee grondregels voort : de *Regel der Beschaafde Uitspraak* en de *Regel der Gelijkvormigheid*. De eerste beoogt de herkenning van den *woordklank*, de tweede de herkenning der *beteekenis*.

250. Daar het geschreven woord de afbeelding van het gesprokene moet zijn, wordt de keus der letterteekens in de eerste plaats door de *uitspraak* bepaald. Niet alle menschen echter spreken even goed en duidelijk; wel opgevoede lieden spreken doorgaans beter dan minder bevoorrechte. Men noemt de wijze, waarop beschaafde lieden uitspreken, de *Beschaafde Uitspraak*. Zij is het gansche land door nagenoeg dezelfde.

251. Eene uitspraak, die niet overeenstemt met de algemeene beschaafde uitspraak en eigen is aan alle of aan de meeste bewoners eener zelfde plaats of landstreek, noemt men eene *plaatselijke* of *gewestelijke uitspraak*.

252. Sommige menschen spreken eenige letters in het geheel niet of slechts gebrekkig uit. Iemand, die alle letters behoorlijk uitspreekt, heeft eene *zuivere uitspraak*.

253. Het is natuurlijk, dat men zich in het schrijven niet moet richten naar eene gebrekkige of plaatselijke uitspraak; daardoor toch zou het schrift niet algemeen verstaanbaar zijn. Het schrift, zal het aan zijne bestemming beantwoorden, moet derhalve de *beschaafde uitspraak* voorstellen.

254. De grondregel der *Beschaafde Uitspraak* luidt als volgt :

a) *Duid in het schrijven van een woord iederen letterklank, die in eene beschaafde en zuivere uitspraak gehoord wordt, door het daarvoor vastgestelde letterteeken aan, en*

b) *kies, wanneer de uitspraak uit haren aard onduidelijk is* (vergel. § 222 en 223), *het naastbijkomende letterteeken.*

255. De strenge toepassing van dezen grondregel is niet voldoende voor de onderkenning van het woord, dat men wil voorstellen en kan daaraan zelfs hinderlijk zijn.

Voorbeelden. Aan den eersten grondregel is voldaan, wanneer men *rei*, *vijlen*, *sloten* en *helen* schrijft, ofschoon men *rij*, *veilen*, *slooten* en *heelen* kan bedoelen. De regel leidt er toe, dat men schrijft *hoofdeel*, *mistap*, *poddeksel*, *oochtand*, *vroechpreek*, *dansaal*, *topseil*, *drijfsand*, *zooleer*, *toetsteen*, wanneer men *hoofd-deel*, *mis-stap*, *pot-deksel*, *oog-tand*, *vroeg-preek*, *dans-zaal*, *top-zeil*, *drijf-zand*, *zool-leer*, *toets-steen*, wil voorstellen. Op die wijze wordt wel de *woordklank* juist afgebeeld, maar de herinnering van de *beteekenis* moeilijk gemaakt.

256. De duidelijkheid, de herkenning van het woord en de herinnering van zijne beteekenis, wordt bevorderd, wanneer de schrijver zorgt :

1. dat de lezer de *stamwoorden*, zooveel doenlijk is, voor oogen krijgt onder denzelfden vorm, waaronder hij ze ook elders aantreft;

2. dat uit den vorm der *afgeleide* woorden blijkt, van welk *grondwoord* zij gevormd zijn, indien namelijk dit grondwoord op zich zelf nog in de taal in gebruik is en dan dezelfde beteekenis heeft als in het afgeleide woord;

3. dat in *samengestelde woorden*, de vorm der *deelen* zooveel mogelijk onverminkt blijft,

indien die deelen op zich zelve nog als woorden in de taal bestaan en dan dezelfde beteekenis hebben als in de samenstelling.

Men schrijft om deze redenen *wand*, *dog*, *goed*, *vlug*, omdat dezelfde woorden, verbogen zijnde, met *d* en *g* voorkomen : *wanden*, *doggen*, *goede*, *vlugge*. Men schrijft *vijlsel* en *verleiding*, om aan te duiden, dat deze woorden van *vijlen* en *leiden*, niet van *veilen* en *lijden* gevormd zijn.

257. De duidelijkheid wordt niet bevorderd, wanneer men in afgeleide en samengestelde woorden aan de grondwoorden den oorspronkelijken vorm geeft, indien de *uitspraak* zich stellig daartegen verzet, of indien het grondwoord in de taal niet meer op zich zelf bestaat, of buiten de afleiding of samenstelling eene geheel andere beteekenis heeft.

Voorbeelden. Het zou voor de duidelijkheid nadeelig zijn, indien men volgens de afleiding *andbacht*, *baccalauri*, *brandsteen*, *geroept*, *heerberg*, *heertog*, *paarlemoeder*, *rijnsch*, *verknoopt*, *weeroude*, *wijngaard*, *wijrook* schreef, in plaats van *ambt*, *bakelaar*, *barnsteen*, *gerucht*, *herberg*, *hertog*, *paarlemoer*, *rinsch*, *verknocht*, *wereld*, *wingerd*, *wierook*.

258. De tweede grondregel, die de herinnering der beteekenis beoogt, heet de *Regel der Gelijkvormigheid.* Hij luidt aldus :

Geef, zooveel de uitspraak toelaat, aan een zelfde woord en aan ieder deel, waaruit het bestaat, steeds denzelfden vorm, wanneer daardoor de herkenning en juiste opvatting van het woord kan bevorderd worden.

De laatste voorwaarde maakt het noodzakelijk den regel in twee deelen te splitsen, waarvan het eerste de woorden in hun *geheel*, het laatste hunne *bestanddeelen* betreft. De regel wordt dan :

a) *Schrijf hetzelfde woord, zooveel de uitspraak en de verbuiging of vervoeging toelaten, steeds met dezelfde letters;*

b) *geef in afgeleide woorden aan het grondwoord en in samengestelde aan de samenstellende deelen, zooveel de uitspraak toelaat, steeds dienzelfden vorm, waaronder zij buiten de afleiding en samenstelling voorkomen; wel te verstaan, indien de grondwoorden of deelen nog als afzonderlijke woorden in gebruik zijn en dan dezelfde beteekenis hebben als in de afgeleide of samengestelde woorden.*

259. Overeenkomstig het voorschrift a) spelt men *dag*, *des dags*, *ten dage*, *dagen*; *glad*, *gladde*, *gladder*, *gladst*; *zeg*, *zegt*, *gezegd*, *zeggen*; niet *dach*, *des dachs*; *glat*, *glatst*; *zech*, *zecht*, gelijk oudtijds wel placht te geschieden.

260. Overeenkomstig het voorschrift b) schrijft men *vijlsel* van *vijlen*; *verleiding*, van *verleiden*; *raadzaam* van *raad*, door aanhechting van *zaam*; *hoofddeel* uit *hoofd* en *deel*; niet *veilsel*, *verlijden*, *raatsaam*, *hoofdeel*, omdat de juiste opvatting door de laatste schrijfwijze zou belemmerd worden.

261. Het voorschrift b) ontraadt te spellen *weereld* voor *wereld*, *Duidsch* voor *Duitsch*, *diedsch* voor *diets*, *begicht* voor *biecht*, omdat deze spelling, hoewel door de afleiding geboden, tegen andere regels aandruist, en de woorden *weer* (man), *died* of *duid* (volk), *giën* (zeggen) niet meer in gebruik zijn, zoodat de beteekenis door het wijzen op de grondwoorden niet duidelijker gemaakt, maar veeleer verduisterd zou worden.

262. De bepaling »zooveel de uitspraak toelaat" is aan beide deelen gemeen en stelt den geheelen regel onder dien der Beschaafde Uitspraak. Zij verbiedt te schrijven : *andbacht* voor *ambt*; *heertog* voor *hertog*; *paarlemoeder* voor *paarlemoer*; *gezoekt*, *gekoopt*, voor *gezocht*, *gekocht* enz., omdat die vormen met de uitspraak in strijd en daardoor onduidelijk zijn.

263. Men zie vooral niet voorbij, dat de gestelde regel grootendeels dezelfde is, als die, welken men gewoonlijk den *Regel der Afleiding* noemt. Immers, onder meer, schrijft hij

ook voor, de *afleiding* in acht te nemen. De benaming *Regel der Gelijkvormigheid* verdient echter de voorkeur : vooreerst omdat zij, op de bedoeling van den regel zinspelende, zijne strekking beter uitdrukt, en ook het in *a*) bedoelde omvat, hetwelk door den naam *Regel der Afleiding* buitengesloten wordt; en vervolgens, omdat men deze laatste uitdrukking noodig heeft als de benaming van een anderen regel, die werkelijk uitsluitend op de *afleiding* gegrond is.

264. De opvolging der drie overige grondregels is niet zóó volstrekt noodzakelijk als die der twee genoemde. De *Regel der Afleiding* en die der *Analogie* beoogen slechts regelmatigheid en vermijding van willekeur; de *Regel der Welluidendheid* tracht bovendien te voorkomen, dat de spelling op de uitspraak nadeelig werkt. — Deze regels zijn derhalve gegrond op het redelijke beginsel, dat ook in de spelling eener taal orde en regelmaat moet heerschen.

265. De *Regel der Afleiding* bepaalt de spelling der grondwoorden, voor zooverre deze door de uitspraak onbeslist wordt gelaten. Hij wordt toegepast, wanneer een zelfde geluid door twee verschillende teekens kan voorgesteld worden, b. v. door **e** of **ee**, **o** of **oo**, **ei** of **ij**, **d** of **t**, **g** of **ch**, en luidt aldus :

Bij de keus der gelijkluidende letterteekens beslist de oudere vorm *uit den tijd toen de nu gelijk geworden klanken nog duidelijk onderscheiden konden worden, namelijk in die gevallen, waarin geene andere regels die keus onraadzaam maken.*

266. Volgens dezen regel schrijft men b. v. *deelen* (gedeelten) met twee *e*'s, *delen* (planken en dorschvloeren) met ééne *e*, omdat die twee woorden oudtijds zeer verschillend luidden : *dails* en *dhil*. Daarentegen volgt men bij het voegwoord *want*, dat oudtijds *wanda* luidde en dus eene *d* zou moeten hebben, daarom niet op, omdat zulks de duidelijkheid toch niet zou bevorderen, maar slechts noodeloos eene uitzondering zou maken op den algemeenen, gemakkelijk toepasbaren regel, dat onverbuigbare woorden scherpe sluitletters hebben.

267. De regel kan daarom gevoeglijk *Regel der Afleiding* heeten, omdat de oudere vorm van een woord natuurlijk allereerst van de afleiding afhing.

268. De *Regel der Analogie* bepaalt de spelling van woorden, die niet geheel onder het bereik der drie vorige regels vallen. Hij moet strekken om de regelmatigheid te bevorderen en luidt aldus :

Waar de drie bovengenoemde regels zwijgen, handelt men overeenkomstig de analogie, dat wil zeggen : *de woorden, wier spelling noch door de uitspraak, noch door de gelijkvormigheid, noch door de afleiding wordt bepaald, worden op dezelfde wijze geschreven als andere, wier ware spelling met zekerheid bekend is, en die oogenschijnlijk op dezelfde wijze gevormd zijn.*

269. Volgens dezen regel schrijft men b. v. *dorpsschool*, *varkenssnuit*, omdat men *dorpshuis*, *dorpskerk*, *varkensoog*, *varkensworst* zegt.

270. De *Regel der Welluidendheid*, wederom een aanvulsel der vorige regels, moet strekken om wangeluiden te voorkomen en luidt aldus :

Waar twee of meer spellingen in gebruik zijn, van welke geene zich door een der vroeger opgegeven regels geheel laat rechtvaardigen, is die te verkiezen, welke de Beschaafde Uitspraak het best vertegenwoordigt en het minst aanleiding geeft tot eene onwelluidende uitspraak.

271. Volgens dezen regel is de schrijfwijze : *thans*, *bijkans*, *Parijsche*, *Friesche*, *wijste*,

handje enz. te verkiezen boven de spelling *thands*, *bijkants*, *Parijssche*, *Friessche*, *wijsste*, *handtjen* enz.

272. De toepassing der beginselen, in de grondregels geleerd, is ondoenlijk in die gevallen, waarin zij eene veel omvattende wijziging der gebruikelijke spelling ten gevolge zou hebben. Door iedereen erkende en aangenomen regels, die de spelling bepalen van een groot aantal woorden, of van de zulke die, om zoo te zeggen, in elken volzin terugkeeren, al zij het ook dat zij door geenen der grondregels volkomen worden gerechtvaardigd, behooren geëerbiedigd te blijven, zoolang het gebruik niet van zelf verandert.

273. Uit de vorige § vloeit voort, dat men zich soms te richten heeft naar het heerschend *Gebruik*, d. i. naar de wijze van handelen, die door kiesche schrijvers eenparig gevolgd wordt, ook dan wanneer zij tegen de uitspraak aandruist, namelijk wanneer dat gebruik steunt op goede gronden, d. i. op eene vroegere uitspraak of op regels, geldig in den tijd, toen het gebruik ontstond.

274. Volgens dit beginsel is de spelling *thans* met eene *h* door het Gebruik gewettigd, en zou *thands* met eene *d* het ook wezen, indien men algemeen zóó schreef, omdat men in *hand* eene *h* en eene *d* hoort, zoodat die schrijfwijze eenmaal op goede gronden steunde. Daarentegen is de spelling *Dingsdag*, voor *Dinsdag*, door het Gebruik niet gerechtvaardigd, omdat zij uit misverstand is voortgekomen.

275. Uit het vorenstaande volgt, dat er ten opzichte van de uitspraak drieërlei *wettige* spelling bestaat:

1) eene spelling geheel overeenkomstig de uitspraak, naar of volgens de uitspraak, d. i. geheel en al door den Regel der Beschaafde Uitspraak voorgeschreven; b. v. die van *al*, *bas*, *bast* enz., welke woorden met onze letters niet anders zouden kunnen geschreven worden;

2). Eene spelling niet geheel volgens de uitspraak, doch ook niet met haar in strijd, maar met haar vereenigbaar, doordien de ware gebruikelijke uitspraak, ten gevolge van den wederzijdschen invloed der letters op elkander, van zelve volgt. Tot deze soort van spelling behooren b. v. *wereldlddeel*, *staatdame*, *geenszins*;

3) eene spelling gedeeltelijk volstrekt strijdig en onvereenigbaar met de uitspraak, maar door een wettig Gebruik volstrekt gewild en gerechtvaardigd: b. v. die van *menschen*, *tusschen*, *thans*, *veertig* enz.

276. De Leer der Spelling onderstelt, dat de woordklanken *gegeven* zijn, dat wil zeggen, dat men de woorden, die men schrijven wil, met hunne eigenschappen en de wijze, waarop zij gevormd zijn, behoorlijk kent. Zij heeft dus niet te bepalen, hoe een woord moet worden gevormd, maar alleen, hoe een woord, haar door de uitspraak en de afleiding geleverd, moet worden geschreven.

277. De spelling der vreemde woorden en basterdwoorden d. i. van woorden,

door vreemde talen geleverd, volgt beginselen, gedeeltelijk verschillend van die, welke voor de echt Nederlandsche woorden gelden. Die woorden vereischen uit dien hoofde eene afzonderlijke beschouwing. De basterduitgangen evenwel, dat wil zeggen, die uitgangen van vreemde woorden, welke naar ons taaleigen gewijzigd zijn, volgen natuurlijk de Nederlandsche regels.

278. Trekt men de grondregels (in § 254, 258, 265, 268, 270 en 272) bijeen, dan verkrijgt men, voor het schrijven van Nederlandsche woorden het volgende

Algemeen voorschrift.

a) *Schrijf achtereenvolgens al de letterteekens, die volgens het aangenomen gebruik de bestanddeelen van den woordklank vertegenwoordigen, in dezelfde orde, waarin zij daarin op elkander volgen;*

b) *kies, waar de uitspraak niet beslist, dat letterteeken, dat door de afleiding of de analogie wordt aangewezen, althans indien die keus niet strekken zou om de welluidendheid of de duidelijkheid te benadeelen;* en

c) *laat de samenstellende deelen van het woord ongeschonden, zooveel zulks met de uitspraak is overeen te brengen, en zelfs tegen de uitspraak aan, wanneer het Gebruik zulks volstrekt wil.*

279. De bijzondere spelregels zijn slechts nadere bepalingen van de wijze, waarop het Gebruik de bestanddeelen der woordklanken door middel van de aangenomen letterteekens wil vertegenwoordigd hebben. Dat gebruik was aanvankelijk slechts een onbewust uitvloeisel van onze eigenaardige uitspraak, hetwelk, niet altijd regelmatig te werk gaande, derhalve door de wetenschap bestuurd en van onregelmatigheden gezuiverd moet worden.

280. De bijzondere spelregels hebben, volgens § 278, in de eerste plaats te leeren, hoe de samenstellende deelen der woorden, d. i. de stammen, de uitgangen en de voor- en achtervoegsels, op zich zelve genomen, door de letterteekens voorgesteld worden, en vervolgens, welke veranderingen door de verbuiging, afleiding en samenstelling dier deelen noodwendig worden geeischt.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Regels voor de klinkers en tweeklanken.

I. *Regels voor de stamlettergrepen die niet toonloos zijn.*

281. De *volkomen* of *helder* uitgesproken klinkers, behalve de **i** en de scherpe **e** en **o**, worden in opene lettergrepen door het enkele letterteeken voorgesteld; b. v. in *da-len*, *ste-den*, *bo-gen*, *mu-ren*, *keu-ze*, *boe-ken.*

Korter uitgedrukt : *Heldere klinkers worden in* opene *lettergrepen niet verdubbeld.*

282. Daar **eu** en **oe** nooit dubbel geschreven worden, gelden deze samengestelde letterteekens èn voor *enkele* èn voor *dubbele* teekens.

283. De *gerekte* klinkers, d. i. heldere klinkers in gesloten lettergrepen, worden, behalve de **i**, **eu** en **oe**, en de **u** vóór eene **w**, door het verdubbelde letterteeken voorgesteld; b. v. in *kaal*, *beeld*, *koorts*, *zuur.*

Anders uitgedrukt : *Heldere klinkers worden in* geslotene *lettergrepen verdubbeld, behalve de* **i**, *en de* **u** *vóór eene* **w**.

284. Dat de **u** vóór eene **w** niet wordt verdubbeld, is slechts schijnbaar eene uitzondering. De **u** heeft dan niet dien gerekten klank, die, gelijk b. v. in *uur, muur, vuur,* door het dubbele letterteeken wordt aangeduid, hetgeen aan hare verwantschap met de **w** moet toegeschreven worden.

285. De *heldere* **i**, zoowel de *volkomene* in *opene* lettergrepen, als de *gerekte* in *geslotene*, wordt altijd door het samengestelde letterteeken **ie** voorgesteld, b. v. in *die-nen*, *lie-ver*, *dienst*, *liefde;* uitgezonderd in het toonlooze achtervoegsel *-isch.*

Korter uitgedrukt : *Men schrijft altijd* **ie**, *behalve in het achtervoegsel* -isch.

286. De *scherpe heldere* **e** en **o** worden altijd, zoowel in *opene* als in *geslotene* lettergrepen, verdubbeld; b. v. in *bee-nen*, *boo-nen*, *been*, *boon.*

287. De oorzaak, waarom **ie** en de *scherpe* **e** en **o** uitzonderingen maken op den regel in § 281 is daarin gelegen, dat die klinkers, uit tweeklanken ontstaan zijnde, aanvankelijk overal en in sommige streken nog, ook in opene lettergrepen, den gerekten klank hadden; vergel. § 96. De spelling met **ie**, **ee** en **oo** is daardoor volkomen gerechtvaardigd; zie § 21.

288. Uit § 283 en 286 volgt, dat de letterteekens **ee** en **oo** niet altijd dezelfde waarde hebben; nu eens stellen zij een blootelijk gerekten, maar *oorspronkelijk korten*, dan eens een *oorspronkelijk langen* klank voor.

289. De *onvolkomene* klinkers, als **à**, **è**, **ì**, enz. worden steeds door *enkele* letterteekens voorgesteld; b. v. in *bad*, *dek*, *zin*, *slot*, *dun*, *vol.*

290. Men bezigt de Grieksche **y**, die steeds den klank eener gewone enkele **i** heeft, behalve in woorden uit het Grieksch ontleend, ook in sommige oude Nederlandsche familienamen, b. v. in *Huydecoper*, *Huygens* enz. Die spelling is alleszins te billijken; doch niet te rechtvaardigen is het gebruik der **ij** met stippen, wanneer deze den klank eener **i** of **y** zou moeten voorstellen. Eene spelling b. v. als *Sluijter*, voor *Sluiter* of *Sluyter*, stelt noodwendig den klank *Slu-ijter* of *Slu-eiter* voor; zij behelst derhalve eene onwaarheid en is even willekeurig en verkeerd, als die van *Kluiter* of *Fluiter*, voor *Sluiter*, zijn zou. De verkeerdheid loopt slechts minder in het oog.

291. De *gewone tweeklanken*, als **ei**, **au**, **ou**, worden geschreven met de twee letterteekens, die de twee standen aanwijzen, welke de mond onder het uitspreken aanneemt; de **ij** alleen maakt eene uitzondering. Vergel. § 87, 24 en 25.

De *verlengde* tweeklanken worden geschreven met het dubbele teeken van den klinker, waarmede zij beginnen, gevolgd van het teeken, dat den stand aanwijst, waarin de mond overgaat; b. v. **aai**, **eeu**. Vergel. § 90.

292. De verlengde tweeklank **aau** klinkt in het oor der meeste beschaafde Nederlanders onaangenaam; de Regels der Beschaafde Uitspraak en der Welluidendheid eischen daarom hare vervanging door **au**, dat den bedoelden klank beter voorstelt; b. v. in *blauw*, *flauw*, *nauw* enz.

293. Tusschenwerpsels vallen natuurlijk niet onder den vorigen regel; men zal naar gelang der omstandigheden *au!*, *aau!*, *miauw!* of *miaauw!* schrijven. Vergel. § 4.

294. De tweeklank, die ontstaat, wanneer de mond van den stand van **e** in dien van **i** overgaat, wordt op twee wijzen voorgesteld : door **ij** en door **ei**.

295. Men bezigt **ij** om den tweeklank voor te stellen, die uit eene **i**, **ie**, of eene Latijnsche **e** ontstaan is; vergel. § 154—156.

296. Men bezigt **ei** om den tweeklank voor te stellen, die ontstaan is uit **ai**, **ag**, **eg**, **aj** of eene **e** vóór de **n**, en de Lat., Fr. of Ital. klanken **a**, **ae**, **ai**, **oi** en **ée**; vergel. § 157—160.

II. *Regels voor de toonlooze lettergrepen, de buigingsuitgangen en de voor- en achtervoegsels.*

297. De toonlooze lettergrepen zijn in den regel voor- of achtervoegsels of buigingsuitgangen; zelden zijn het stamlettergrepen, die allen klemtoon verloren hebben. Is dit laatste echter het geval, gelijk b. v. bij *gaard* in de samenstelling *wingerd*, dan wordt zulk eene lettergreep als een voor- of achtervoegsel behandeld.

298. Een *toonlooze* klinker wordt door **e** voorgesteld, behalve in de achtervoegsels *-ig*, *-ing* en *-ik*, in het achtervoegsel *-lijk*, en in den uitgang *-um* van sommige plaatsnamen; vergel. § 81—84.

299. Even verkeerd als het is, in *-lijk* den *ij-* of *ei*-klank te laten hooren, evenzeer is het verkeerd het woord *rijk*, in samenstellingen als *volkrijk*, *woordenrijk* enz., met de toonlooze **i** uit te spreken, alsof het een bloot achtervoegsel ware.

300. Dat men den toonloozen klinker in *kievit* en *vonnis* door **i**, en niet, gelijk be-

hoorde, door **e** voorstelt, is waarschijnlijk hieraan toe te schrijven, dat het achtervoegsel *-is* (of *-nis*) in andere woorden, als *beteekenis*, *geheimenis*, *getuigenis*, niet toonloos is, maar duidelijk met *i* wordt uitgesproken.

301. Achtervoegsels, die òf altijd òf soms den vollen klemtoon hebben, namelijk *-eel*, *-eer*, *-ees*, *-ief*, *-iek*, *-ier*, *-iet* en *-loos*, worden, wanneer zij den vollen of den halven toon hebben, steeds met **ee**, **ie** en **oo** geschreven; b. v. *kasteelen*, *juweelen*, *regeeren*, *waardeeren*, *Chineezen*, *Portugeezen*, *substantieven*, *motieven*, *republieken*, *fabrieken*, *tuinieren*, *warmoezieren*, *Jezuïeten*, *Israelieten*, *Mennonieten*, *goddeloozen*, *kinderloozen*. Zie § 114.

302. Wanneer de genoemde achtervoegsels allen klemtoon verliezen en geheel of bijna toonloos worden uitgesproken, schrijft men slechts een enkelvoudigen klinker; b. v. *kastelein*, *juwelier*, *motiveeren*, *republikein*, *fabrikant*, *Jezuïtisme*. Zie § 21.

303. Achtervoegsels, die nooit den vollen klemtoon hebben, namelijk *-heden*, *-isch* en *-uw*, worden met een enkelen klinker geschreven; b. v. *waarheden*, *goedheden*, *afgodisch*, *Indisch*, *schaduw*, *zwaluw*. Het Gebruik maakt in *-lijk* eene uitzondering, b. v. in *gemakkelijk*, *vergoelijken*. Zie § 114.

304. De uitgang *-ie*, in *menie*, *merrie*, *olie*, *tralie*, *salie*, wordt, hoewel nagenoeg toonloos, met **ie** geschreven.

305. In sommige streken spreekt men **ie** tweelettergrepig uit, namelijk als *i-e*, en zegt *oli-e* enz. De spelling met *ie* wordt derhalve door die uitspraak evenzeer gerechtvaardigd, als de onderscheiding van **ei** en **ij**, die ook op eene gewestelijke uitspraak berust.

306. Daar de **ij** in de beschaafde uitspraak uitsluitend den *ei*-klank voorstelt, is zij ongeschikt om een *i*-klank voor te stellen. De Beschaafde Uitspraak eischt dus de spelling *koffie*, *fabriek*, *koliek*, *kroniek*, *muziek*, *trafiek* enz.

307. Sommige woorden eindigen zoowel op **ij** als op **ie** en worden daarom op twee wijzen geschreven; b. v. *harmonie* en *harmonij*, *poëzie* en *poëzij*, *melodie* en *melodij*. — De vormen op **ij** worden uitsluitend door dichters gebezigd; in proza zijn zij ongepast.

DERDE HOOFDSTUK.

Regels voor de medeklinkers.

308. Men bezigt (volgens den Regel der Uitspraak § 254) als *beginletters* die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden; behalve in *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig* en in *te zamen*, welke woorden met **v** en **z**, niet met **f** en **s**,

geschreven worden. Om die reden behoort men te spellen : *samenkomst*, *samenspraak*, *samentellen*, *samenstelling* enz.

309. De gebruikelijke schrijfwijze *zamenkomst*, *zamenspraak* enz. met **z** berust op eene verkeerde beschouwing. Het eerste lid in deze en alle dergelijke samenstellingen is niet het eenvoudige *zamen*, maar een vorm, ontstaan uit de bijwoordelijke uitdrukking *te zamen*, die eerst in *tsamen* overging en vervolgens de *t* afwierp. Derhalve is *samen* in *samenkomst* enz. inderdaad een ander woord dan *zamen* in *gezamenlijk*, en steunt de scherpe uitspraak met **s** op een goeden grond. — Daarentegen zou het verkeerd zijn *te samen* te schrijven, hetgeen niets anders kan beteekenen dan *te te zamen*, met het verdubbelde voorzetsel.

310. Men bezigt (volgens den Regel der Gelijkvormigheid, § 258) in *verbuigbare* woorden als *sluitletters* die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden, wanneer zij in de verbuiging, afleiding of samenstelling eenen klinker achter zich bekomen. Uitzonderingen maken de **v** en **z**, die, sluitletters zijnde, door de *onechte* **f** en **s** vervangen worden (§ 223 en 225). Men schrijft b. v. *schub*, *daad*, *droog* met **b**, **d** en **g**, omdat men *schubben*, *daden*, *droger* zegt; en *zaad* en *stof* met **d** en **f**, omdat men in de afleidsels *zandig* en *stofferig* eene **d** en **f** hoort.

311. De schrijfwijze *draai-jen*, *brei-jen*, *boei-jen*, *hooi-jen*, *bui-jen* enz. is in strijd met dezen regel, en dus eene onregelmatigheid. In de onverbogen vormen *draai*, *brei*, *boei*, *hooi*, *bui* wordt geene **j** gehoord; er bestaat dus geene reden om in de verbogene eene **j** te schrijven; te minder daar men zulks achter de **ij** in *bij-en*, *vlij-en* enz. nooit gedaan heeft. In vele woorden strijdt de *j* tegen de afleiding; b. v. in *dooijer* of *dojer*, *ooijevaar* of *oojevaar*, *breijen*, *broeijen*, *roeijen*, *rooijen*, *luijen* e. a. Men schrijve dus regelmatig: *dooier*, *ooievaar*, *baaien*, *breien*, *broeien*, *hooien*, *buien*, *vermoeien*, *vloeiing*, *schoeiing* enz.

312. Ten aanzien van de verbuigbare woorden, die in de laatste lettergreep den klinker **u** of een der tweeklanken **au**, **eeu** of **ieu** hebben, wil het Gebruik, op grond der uitspraak en der afleiding, anders gehandeld hebben. Reeds de onverbogen vormen worden met eene **w** geschreven, die bijna zonder uitzonderingen tot de stamlettergreep behoort; deze blijft uit dien hoofde ook in de verbogene. Men schrijft daarom regelmatig : *flauw* — *flauwe*, *eeuw* — *eeuwen*, *nieuw* — *nieuwe*.

313. *Iemand* en *niemand* hebben eene **d** tot sluitletter, omdat zij voorheen geheel als voornaamwoorden verbogen werden en in den derden en vierden naamval *iemanden* en *niemanden* luidden. Het achtervoegsel *-erd* in *lomperd*, *leelijkerd* eindigt insgelijks op **d**, omdat het eene verzwakking is van *-aard*, hetwelk in het meervoud somtijds *-aarden* maakt : *bastaarden* en *bastaards*, *Spanjaarden* en *Spanjaards*.

314. Men bezigt (volgens den Regel der Uitspraak, § 254) in *onverbuigbare* woorden als *sluitletters* die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden, en kiest van de verwante medeklinkers de *scherpe*, behalve in *nog* (tot hiertoe, daarenboven); b. v. in *niet*, *ooit*, *voort*, *want*, *omtrent*, *af*, *of*, *toch*, *doch* (maar), *noch* (en niet, ook niet), *sedert*, *pas*, *mits*, *als*.

315. Bij de *onverbuigbare* woorden let het Gebruik niet op de afleiding of den ouderen vorm. Men schrijft b. v. *want*. *omtrent*, *mits*, *met*, ofschoon de afleiding *wand*, *omtrend*, *mids*, *med* zou eischen. De scherpe uitspraak der sluitletters rechtvaardigt die schrijfwijze volkomen, daar het wijzen op de afleiding die woorden niet duidelijker zou maken.

316. De onderscheidende spelling van *nog* (tot hiertoe, daarenboven) en *noch* (en niet, ook niet) is te kennelijk bevorderlijk aan de duidelijkheid, dan dat men zou behoeven te aarzelen om bij het eerstgenoemde eene uitzondering op den regel te maken. De Spraakkunst is eene dienaresse, geene meesteresse van de Taal; de laatste, als middel ter mededeeling der gedachten, mag niet aan de eerste worden opgeofferd.

De onderscheiding van andere gelijkluidende woorden, als *digt* en *dicht*, *ligt* en *licht*, is nutteloos. De ware beteekenis dier woorden is zonder moeite uit den zin op te maken, zoodat de taalregels daar niet behoeven verkracht te worden.

317. De *onverbuigbare* woorden en woordvormen op **u** nemen de **w** niet als sluitletter achter zich, b. v. *u*, *nu*, *au;* evenmin *kou*, *zou*, samentrekking van *koude*, *zoude;* en *hou*, verkorting van *houd.*

318. Door *onverbuigbare woordvormen* heeft men iets anders te verstaan dan door *onverbuigbare woorden;* het zijn vormen van *verbuigbare woorden*, die niet voor verdere verbuiging vatbaar zijn. Zoo zijn b. v. *Gods* en *heeft onverbuigbare vormen* van de *verbuigbare woorden God* en *hebben.*

319. Men schrijft op grond van een wettig gebruik eene stomme **ch** achter de echte **s** :

1. aan het einde van bijvoeglijke naamwoorden, als *valsch*, *trotsch*, *schuinsch*, met uitzondering van :

   bits, *spits*, *bluts*, *dras*,
   dwars, *wars*, *paars*, *kras*,
   los, *ros*, *flets*, *wis*,
   alsook *gewis;*

2. aan het einde van alle woorden, die in het Hoogduitsch op **sch**, in het Friesch op **sk** eindigen, als *mensch*, hd. *mensch*, fr. *minsk;* *visch*, hd. *fisch;* *kikvorsch*, fr. *frosk;* alsmede in *tusschen*, fr. *tusken.*

   Deze **ch** blijft, wanneer het woord afleidings- of buigingsuitgangen bekomt, als in *menschen;* behalve in *vleezen* en *vleezig*, van *vleesch.*

320. De bijvoeglijke naamwoorden *boos*, *broos* (bros), *dwaas*, *grijs*, *lens* (ledig), *loos*, *vies*, *voos*, *vuns* en *wijs* nemen geene **ch** aan, omdat de **s** daarin *onecht* is; men zegt *booze*, *broze*, *dwaze* enz.

321. Men schrijft op grond van een wettig gebruik eene stomme **h** achter de **t** in *thans* en *althans*, uit *te hande* en *al te hande* (§ 274); doch niet in *nogtans*, uit *nog dan.*

322. *Tusschenletters*, behalve de **ch**, worden achter *onvolkomen* klinkers verdubbeld (§ 21 en 202); b. v. in *bakken*, *bekken*, *bikken;* maar niet in *lachen*, *echo*, *lichaam.*

323. *Tusschenletters* worden in drie gevallen niet verdubbeld :

1. niet, achter *heldere klinkers* en *tweeklanken.* Men schrijft dus *geeselen*, *prijselijk*, *oefenen;* niet *geesselen*, *prijsselijk*, *oeffenen;*
2. niet, achter *toonlooze klinkers*, behalve in *vonnissen*; vergel. § 300. Men schrijft dus *engelen*, *beteren*, *perziken;* niet *engellen*, *beterren*, *perzikken;*
3. niet, wanneer er *twee* of *meer* tusschenletters zijn, als in *mas-ten*, *vor-sten*, *hel-den*, *man-den.*

324. Reeds boven in § 22 is aangemerkt, dat er geene eigenlijke verdubbeling plaats heeft, wanneer ten gevolge van verbuiging, afleiding of samenstelling twee gelijke medeklinkers bijeenkomen. Op zulke gevallen zijn deze regels natuurlijk niet van toepassing; b. v. niet op de volm. verl. tijden der zwakke ww., als *baad-de*, *haat-te;* op de afleidingen met *-lijk*, als *adel-lijk*, *middel-lijk;* op samenstellingen, als *wereld-deel*, *druk-kunst*, *melk-kan* enz.

325. De **s** wordt in *vonnissen* waarschijnlijk daarom verdubbeld, omdat *-nis* in al de overige woorden niet toonloos is en dus verdubbeling behoeft; vergel. § 300.

326. Sedert de **ch** achter de **s** in het midden en aan het einde der woorden stom geworden is en **sch** de waarde van eene gewone **s** heeft gekregen, wordt deze laatste door eene voorgevoegde **s** verdubbeld, b. v. in *was-schen*, *vis-schen.*

327. Het Gebruik verwerpt de regelmatige verdubbeling der **ch**, b. v. in *lachchen*, *kachchel*, *lichchaam*, en de verdubbeling door de voorvoeging van eene **g** is strijdig met de wetten, die de lettergrepen beheerschen. Daarom is de schrijfwijze *lachen*, *lichaam*, *bochel*. *kuchen* de minst onregelmatige. Zij is bovendien in overeenstemming met de gebruikelijke spelling *Mechelen*, *Vechel*, *Zwichem*, *Jochem*, *Kochem*, *Lochem*, *echel* en *echo*, welke woorden nooit met **gch** geschreven worden. De bewering, dat men *lachen* zonder **g** niet kan spellen, is eene drogreden, waarvan ieder die de klankmethode kent de ongegrondheid zal inzien.

328. Bij het onderwijs kan men dezen regel stellen : *Een klinker heeft vóór eene* **ch** *steeds den* onvolkomen *klank*, behalve in *Rachel*, *Michiel* en *loochenen.* — De vreemde, bij ons ongebruikelijke eigennamen, als *Achab*, *Acheron*, *Micha*, *Rachab*, zijn evenmin als andere vreemde woorden aan de Nederlandsche spelregels onderworpen.

329. De keelletter, die zich voor ééne steeds in het woord blijvende en steeds onmiddellijk volgende **t** bevindt, welke tot dezelfde lettergreep behoort, wordt, zonder op de afleiding te letten, door **ch** voorgesteld; b. v. in *dracht*, *jacht*, *klacht*, *macht*, *slacht*, in *slachten* en *geslacht* (in de beide beteekenissen), in *echt*, *plecht*, *recht*, *slecht*, *echter*, in *dicht* en *licht* (in de beide beteekenissen), in *plecht*, *gewicht*, *gezicht*, *gedrocht*, *tocht*, *lucht*, *vrucht* enz.

330. De regel is daarop gegrond, dat de **t** en de voorgaande keelletter in de bedoelde gevallen eene lettergroep uitmaken (zie § 203), wier bestanddeelen dezelfde natuur hebben. Dit blijkt hieruit, dat een voorgaande heldere klinker de onvolkomene uitspraak aanneemt; vergel. *drâgen* — *dràcht*, *jâgen* — *jàcht*, *toogen* — *tocht* enz.

331. Ook in de woorden *achter* en *echter*, uit *after* en *efter* ontstaan, ofschoon thans altijd tweelettergrepig, heeft dezelfde ineensmelting plaats gehad; de verandering van **f** in **ch** strekt ten bewijze. *Echter* luidde vroeger *echt.*

332. De **g** blijft in de regelmatige vervoeging der werkwoorden, wier stam op eene **g** eindigt, en in de zelfst. naamwoorden door achtervoeging van *-te* gevormd van bijvoegl. naamwoorden op *g* uitgaande; b. v. in (*hij* en *gij*) *draagt*, *jaagt*, *leegt*, *legt*, *zegt; laagte*, *leegte*, *droogte*, *hoogte* enz.

333. De regel steunt op § 206 en 207. Het beurtelings af- en aanwezig zijn van den persoonsuitgang *t*, b. v. in *dragen*, *draag*, *draagt*, *wegen*, *weeg*, *weegt*, verhindert de samensmelting, gelijk daaruit blijkt, dat men niet *dracht* of *dragt* en *wecht* of *wegt* zegt. De **t** in *laagte*, *leegte* verbindt zich niet met de voorgaande **g**, omdat zij steeds tot de volgende lettergreep behoort; anders zouden die woorden *lachte*, *lechte* luiden.

334. De verkorte eigennaam *Aagt* behoort (volgens § 205) eene **g** te hebben, dewijl

er een klinker is uitgestooten, die zich nog heden ten dage in den vollen vorm *Agatha* vertoont. De uitspraak *Aagt*, niet *Acht*, bewijst, dat hier geene samensmelting van de **g** met de **t** plaats heeft.

335. De onregelmatige onvolm. verl. tijden en deelwoorden *bracht*, *gebracht*, *mocht*, *gemocht* en *placht*, van *brengen*, *mogen* en *plegen*, eischen volgens den regel in § 329 de **ch**. In die vormen heeft de tijdsuitgang *-de* (*-te*) de *e* verloren, ten gevolge waarvan de overblijvende **t** zich aan den voorgaanden medeklinker heeft aangesloten. *Bracht*, *placht* en *mocht* staan voor *brachte*, *plachte* en *mochte*, en deze vormen voor *bragde* of *brengde*, *plagde* of *pleegde*, en *moogde*, gelijk de analogie van *zengde*, *leegde* en *zoogde* zou medebrengen.

336. Bij de woorden op **s** eindigende volgt men den Regel der Gelijkvormigheid, en laat, zooveel met de uitspraak is overeen te brengen, de afleiding gelden, b. v. in *des bloeds*, van *bloed; ginds*, van *gind*(*er*); *gids*, van fr. *guider; loods*(*man*), van *looden* (peilen); *loge*, van fr. *loge*, met de zachte **g**; *gutsen*, van *gieten; knots*, van *knotten; sleetsch*, van *slijten; rots*, van fr. *roche*, met de scherpe **ch**.

Wanneer de afleiding onbekend of onzeker is, of de beteekenis niet opheldert, eischt de Regel der Uitspraak de scherpe letters **ts**, b. v. in *kaats*, *schaats*, *schets* enz.

337. Uit de vorige § vloeit de volgende practische regel voort:

Wanneer de **s** door eene tongletter wordt voorafgegaan, dan is deze de scherpe **t**, uitgezonderd in den 2^en^ naamval der woorden op **d**, in de bijwoorden, door aanhechting van **s** van woorden op **d** gevormd; en eindelijk in *gids* en *loods* in de beide beteekenissen als loodsman en als houten gebouw.

338. De Fransche **ch** en **c**, die oudtijds als *tch* (*tsj*) en *ts* luidden, zijn in het Nederlandsch dikwijls in **ts** overgegaan; maar de **g**, die toen den klank van *dg* (*dzj*) had, is bij ons **ds** geworden. Daarom schrijft men: *flits*, *koets*, *rots*, *toets*, *toorts*, van fr. *flèche*, *couche*, *roche*, *touche*, *torche; plaats* en *rantsoen*, van fr. *place*, *rançon*, met **ts**; doch *loods*, van fr. *loge*, met **ds**.

VIERDE HOOFDSTUK.

Regels voor de verbogene woorden.

339. De veranderingen, die de verbuigbare woorden in de samenhangende rede ondergaan, zijn (volgens § 44) *inwendige* en *uitwendige* veranderingen. De meeste

zijn door de uitspraak duidelijk genoeg kenbaar en behoeven dus geene afzonderlijke spelregels. In enkele gevallen echter kan de keus der letters door de uitspraak twijfelachtig worden gelaten, zoodat er bijzondere regels noodig zijn, welke de keus bepalen.

340. Bij de *inwendige* veranderingen, die (volgens § 45) meestal bestaan in verwisselingen of wijzigingen der klanken (klinkers of tweeklanken), soms ook in het invoegen of uitstooten van medeklinkers, is de Regel der Uitspraak toereikend om de spelling te bepalen, en worden de bijzondere regels voor de klinkers en tweeklanken (Afd. II. Hoofdst. II) zonder uitzonderingen toegepast. Zoo leeren de uitspraak en de genoemde regels, hoe men b. v. *geef* — *gaf*, *drink* — *dronk*, *graaf* — *groef* te schrijven heeft, en dat men in *diens*, voor *dies*, 2en nv. van *die*, eene *n* in te voegen, daarentegen uit *bracht*, van *breng*, eene *n* uit te laten heeft.

341. Bij de *uitwendige* veranderingen, die (volgens § 46) bestaan in het achtervoegen van letterklanken of lettergrepen, neemt men behalve den Regel der Uitspraak ook dien der Gelijkvormigheid in acht, en laat, zooveel de uitspraak en de algemeene regels voor de klinkers en medeklinkers zulks dulden, den woordstam onveranderd. Zoo schrijft men b. v. (*des*) *hoed-s*, *rug-s*, (*hij*) *bind-t*, *lig-t* met dezelfde medeklinkers, die in *hoeden*, *ruggen*, *binden* en *liggen* voorkomen.

342. Bij de uitwendige veranderingen heeft men twee hoofdsoorten van buigingsuitgangen te onderscheiden.

343. De buigingsuitgangen der *eerste hoofdsoort* bestaan uit éénen of meer medeklinkers, of uit eene lettergreep, die met een medeklinker begint, als **-d**, **-st**, **-de**.

344. De buigingsuitgangen der *tweede hoofdsoort* zijn lettergrepen, die uit een klinker of een tweeklank bestaan, of met een klinker beginnen, b. v. **-e**, **-er**, **-es**.

345. De buigingsuitgangen der *eerste soort* zijn :

1. de meervoudsuitgang **-s**; b. v. in *ouder*-s, *lepel*-s;
2. de naamvalsuitgangen **-s**, **-r** en **-n**; b. v. in *deze*-s *man*-s, *die*-r *vrouw*, *de*-n *stal*;
3. de uitgang van den overtreffenden trap **-st**; b. v. in *hoog*-st, *grof*-st;
4. de persoonsuitgangen **-t** en **-n**; b. v. in (*hij*) *loop*-t, (*wij*) *hoorde*-n, (*gij*) *hoorde*-t, (*zij*) *gaa*-n, (*opdat zij*) *hoore*-n, (*indien wij*) *gave*-n;
5. de tijdsuitgang **-de**, en zijne bijvormen **-te** en **-t**; b. v. in *hoor*-de, *straf*-te;
6. de uitgang van het verleden deelwoord der zwakke werkwoorden **-d** en zijn bijvorm **-t**; b. v. in *gehoor*-d, *gestraf*-t.

346. De buigingsuitgangen der *tweede soort* zijn :

1. de meervoudsuitgangen **-en**, **-ers** en **-eren**; b. v. in *dag*-en, *kind*-ers, *lied*-eren, *oli*-ën, *trali*-ën;
2. de naamvalsuitgangen **-e**, **-er**, **-es** en **-en**; b. v. in (*den*) *mann*-e, *goed*-e, *mijn*-er, *onz*-es, *zijn*-en;
3. de uitgang van den vergrootenden trap **-er**, b. v. in *hoog*-er;
4. de persoonsuitgangen **-en** en **-e** (van den 1sten persoon der aantoonende wijs); b. v. in (*ik*) *zegg*-e, *meen*-e (aantoonende wijs in deftigen stijl), (*wij* en *zij*) *hoor*-en;
5. de modusuitgang der aanvoegende (wenschende en voorwaardelijke) wijs **-e**; b. v. in (*opdat ik*) *zegg*-e, *meen*-e, (*hij*) *hoor*-e, (*wij*) *hoore*-n, (*gij*) *hoor-et*, (*indien ik*) *gav*-e, *war*-e, (*wij*) *war-en*;
6. de uitgang **-end** van het tegenwoordige deelwoord en die van de zoogenoemde onbepaalde wijs **-en**; b. v. in *loop*-end, *gev*-end, *loop*-en, *gev*-en.

347. De uitgangen **-st** van den overtreffenden, en **-er** van den vergrootenden trap worden hier, naar ouder gewoonte, nog tot de buigingsuitgangen gebracht, omdat men ze daarbij zoeken zal. Zij behoorden eigenlijk bij de achtervoegsels vermeld te worden, daar de vergrootende en overtreffende trappen veeleer nieuwe afgeleide woorden zijn.

348. De buigingsuitgangen der eerste soort worden in den regel achter den onveranderden stam gevoegd, met inachtneming der volgende bijzonderheden:

1. Wanneer de stam op **a** eindigt, b. v. *ra*, *ga*, *sta*, dan wordt de **a** verdubbeld, behalve in eigennamen; b. v. in *eegaas*, *raas*, *gaan*, *staat*, *naast*.

349. 2. Eigennamen, die in heldere klinkers uitgaan, verdubbelen die klinkers niet, maar plaatsen een uitlatingsteeken (') vóór de **s** van het meervoud en van den tweeden naamval; b. v. *Maria's*, *Hebe's*, *Rinaldini's*.

350. 3. De **s** van den tweeden naamval wordt achter eigennamen, op eenen sisklank uitgaande, weggelaten en door het uitlatingsteeken vervangen; b. v. *Jezus' geboorte*, *Marnix' psalmberijming*.

351. 4. De uitgang **-s** van den tweeden naamval neemt eene toonlooze **e** voor zich, en gaat daardoor in de *tweede soort* over, achter stammen die op een sisklank of op **-st** eindigen; b. v. in *huiz-es*, *vleesch-es*, *geest-es*, *onz-es*.

352. 5. De tijdsuitgang **-de** verandert in **-te** achter de scherpe medeklinkers (§ 197), b. v. in *hoop-te*, *straf-te*, *juich-te*, *maak-te*, *mis-te*, doch niet achter de onechte **f** en **s** (§ 223 en 225); b. v. in *leef-de* en *vrees-de*, van *leven*, *vreezen*.

De **sch** geldt hier voor eene echte **s**; b. v. in *wisch-te*, *wasch-te* (vergel. hier § 236).

353. 6. De persoonsuitgang **-t** blijft achterwege, wanneer de stam reeds op **t** eindigt; b. v. in (*hij* en *gij*) *eet*, *haat*, niet *eet*-t, *haat*-t.

354. 7. De uitgang **-d** vormt de verleden deelwoorden der zwakke werkwoor-

den, wier stammen uitgaan op tweeklanken en op niet *scherpe* medeklinkers, met uitzondering van **d**. Voorbeelden: *gevloe*id, *gedr*aaid, *geto*bd, *gevraagd*, *geste*ld, *genoe*md, *gemee*nd, *geh*oord, *ged*uwd.

De -**d** komt ook achter de onechte **f** en **s**, omdat deze eigenlijk zacht zijn; b. v. in *geleefd*, *gevreesd*, van *leven*, *vreezen*.

355. 8. De uitgang -**d** der verleden deelwoorden verandert in -**t** achter de *scherpe* medeklinkers (§ 197); b. v. in *geho*op*t*, *geda*ch*t*, *gestraft*, *gemaakt*, *gemist*.

De **sch** geldt ook hier voor eene echte **s**; *gevi*sch*t*, *gevor*sch*t*, behalve in *gevleesch*d. Vergel. § 319[a].

356. 9. De uitgang -**d** of -**t** der verleden deelwoorden wordt weggelaten achter stammen, die op **d** of **t** eindigen. Men schrijft b. v. *gemeld*, *gehaat*, niet *gemeld*d, *gehaat*t.

357. Onregelmatigheden:

1. De naamvalsuitgang -**s** neemt in *die*-n-s en *wie*-n-s eene **n** voor zich.
2. In *zeide* en *leide* (van *leggen*) is de **g** van den stam in **i**, in *wist*, *moest* (voor *wit-te*, *moet-te*) is de **t** van den stam in **s** overgegaan.

   Het was oudtijds een doorgaande regel, dat **d**, **t** en **th** vóór eene andere **d**, **t** of **th** in **s** overgingen. Zoo ontstond waarschijnlijk *last*, van *laden*, uit *laad-t*.

3. De tijdsuitgang -**de** is tot -**t** verkort, met gelijktijdige verminking van den stam, in de onregelmatige werkwoorden: *bracht*, voor *brag-de* uit *breng-de; dacht*, voor *dak-te* uit *denk-de; docht*, voor *dok-te* uit *dunk-de; kocht*, voor *koop-de; zocht*, voor *zoek-de; wrocht*, voor *work-de; mocht*, voor *moog-de*. Bij *placht*, *plachten*, voor *plag*, *plagen*, is de **t** ten onrechte achtergevoegd.
4. De tijdsuitgang -**de** wordt in den gewonen stijl weggelaten in het enkelvoud van den onvolm. verl. tijd der werkwoorden, wier stam eindigt op **d** of **t**, voorafgegaan door een gesloten klinker; alsmede in *leggen* en *zeggen*: *ik redde*, *zette*, *wij reddeden* of *redd'en*, *zetteden* of *zett'en; lei*, *zei*, voor *leide*, *zeide*.

   In *kunnen* en *zullen* verliest de tweede persoon in het meervoud bovendien zijne **e**: *ik kon*, *hij kon*, *wij konden*, *gij kondt*, *zij konden;*
   „ zou, *„ zou*, *„ zouden*, *„ zoudt*, *„ zouden.*

358. Wanneer achter eene geslotene lettergreep een uitgang der tweede hoofdsoort gevoegd wordt, dan sluit de medeklinker, waarop zij eindigt, zich aan de volgende lettergreep aan en krijgt zoodoende de waarde van eene beginletter; vergel. § 200 en 202.

Hieruit vloeit het volgende voort:

359. 1. De onechte **f** en **s** veranderen in **v** en **z**; b. v. in *boef* — *boe-ven*, *hui*s — *hui-zen*.

360. 2. Indien de stam eindigt op éénen medeklinker, voorafgegaan door een dubbelen klinker, dan wordt de stamlettergreep open, en de enkelvoudige klinker treedt dientengevolge in de plaats van den dubbelen (§ 281), uitgezonderd bij de scherpe **e** en **o** (§ 286); b. v. in *ma-ten*, *ma-ken*, *ge-ven*, *ba-zen*, *vu-ren*, van *maat*, *maak*, *geef*, *baas*, *vuur;* doch niet in *bee-nen*, *boo-nen*, van *been*, *boon*.

361. 3. Indien de stam een onvolkomen klinker heeft en op slechts éénen medeklinker eindigt, dan wordt de medeklinker verdubbeld (§ 322); b. v. in *ballen*, *drukken*, *dikke*, *stellage*. Zoo ook de **s** achter de toonlooze **i** in *vonnissen* (§ 323[1] en 325).

362. Wanneer een opene stamlettergreep, die op een helderen klinker of tweeklank eindigt, door een uitgang der tweede soort gevolgd wordt, dan moet ter vermijding van de gaping (zie § 201) de zwakke toonlooze **e** van den uitgang voor den sterkeren klank der stamlettergreep wijken; behalve achter eene heldere **e** of **i** (**ie**) en een tweeklank op **i**.

Voorbeelden. *Gaa-n*, *slaa-n*, *staa-n*, *doe-n* voor *ga-en*, *sla-en*, *sta-en*, *doe-en;* daarentegen: *thee-en*, *wee-en*, *zee-en*, *knie-en*, *drie-en*, *baai-en*, *lei-en*, *hooi-en*, *bui-en*, *boei-en*. Alleen het werkwoord *zie-n*, voor *zie-en*, volgt de analogie der werkwoorden *gaan*, *slaan* enz. — In *na-der*, voor *na-er*, wordt de gaping door eene ingelaschte **d** weggenomen, omdat de samentrekking der twee lettergrepen tot *naar* voor het gehoor het onderscheid tusschen *naar* en *na(d)er* zou opheffen.

363. De gemakkelijke overgang van eene heldere **e** en **i** tot de toonlooze **e**, die alle drie geheel achter in den mond gevormd worden, is oorzaak, dat er geen stuiten of ophouden der stem plaats heeft, dat er geene gaping ontstaat. Daarom veranderen de klinkers van *vloo*, *zoo* (*zode*), *koe*, *roe* (*roede*) in het meervoud in tweeklanken op **i**: *vlooi-en*, *zooi-en*, *koei-en*, *roei-en*.

364. Wanneer een stam, die op eene toonlooze **e** eindigt, een uitgang der tweede hoofdsoort achter zich krijgt, dan wijkt de toonlooze **e** van den stam voor de **e** van den uitgang; b. v. in *zonde* — *zonden*, *blijde* — *blijder*.

365. Dat het hier de eerste **e**, de **e** van den stam is, welke wordt weggelaten, blijkt uit *blijd-st*, *blood-st*, van *blijde*, *bloode;* en vooral uit afleidingen als *zond-ig* en *zond-aar*, van *zonde*, *blood-aard*, van *bloode*.

366. Uit de voorgaande §§ 362—365 volgt, dat het meervoud der woorden, eindigende op de toonlooze lettergreep **ie**, als *olie*, *tralie*, *tronie* enz. de stomme of toonlooze **e** verliest en dus op *i-en* (*iën*) uitgaat: *oliën* (*oli-en*), *traliën*, *troniën;* terwijl bij die op de heldere **i** (*ie*) de uitgang onverminkt blijft, b. v. *knieën* (*knie-en*), *harmonieën*, *reliquieën* enz.; en zoo ook *genieën*, meerv. van *genie* (zjenié), naast *geniën*, meerv. van *genius* (génius).

VIJFDE HOOFDSTUK.

Regels voor de afleiding.

367. Uit den Regel der Gelijkvormigheid (§ 258) volgt, dat de algemeene regel voor het schrijven der afgeleide woorden aldus zal moeten luiden :

Geef, zooveel de uitspraak toelaat, aan de grondwoorden den vorm, dien zij buiten de afleiding als op zich zelve staande woorden hebben, en aan de voor- en achtervoegsels den vorm, waaronder zij zich in den regel vertoonen.

368. Daar de Spelling (volgens § 276) den vorm, d. i. de afleiding der woorden als bekend onderstelt, en de spelling der grondwoorden en voor- en achtervoegsels op zich zelve genomen in de voorgaande regels geleerd is, zoo volgt, dat hier alleen regels behoeven gegeven te worden voor die gevallen, waarin een achtervoegsel de spelling van het grondwoord wijzigt.

369. Voorvoegsels hebben geenen invloed op de spelling van het grondwoord. Men schrijft b. v. *ontzinken* met de **z** van *zinken*, ofschoon men *ontsinken* uitspreekt. De reden is hierin te zoeken, dat alle voorvoegsels vroeger op zich zelve bestaande woorden geweest zijn, zoodat men daarbij eigenlijk met samenstellingen te doen heeft.

370. De inwendige veranderingen, die de grondwoorden in de afleiding soms ondergaan, zijn, evenals bij stammen in de verbuiging (vergel. § 340), door de uitspraak kenbaar genoeg; b. v. de overgang der *a* van *stand* in de *e* van *bestendig;* de verandering van *jong* tot *jeug* in *jeugdig.*

371. De beperking „zooveel de uitspraak toelaat", voorkomende in den algemeenen regel in § 367, noodzaakt tweeërlei afleiding te onderscheiden : eene *kennelijke* en eene *verholene.*

372. De afleiding is voor iedereen *kennelijk*, wanneer in het afgeleide woord het grondwoord in zijn gewonen of nagenoeg gewonen *vorm* en in zijne gewone *beteekenis* voorkomt.

Voorbeelden : zaag*sel*, dag*elijksch*, stek*el*, dronken*schap*, rijk*dom* behooren tot de *kennelijk* afgeleide woorden, omdat iedereen kan inzien, dat deze woorden van *zaag*, *rede*, *dag*, *steken*, *dronken* en *rijk* gevormd zijn.

373. De afleiding is *verholen*, wanneer zij niet voor het algemeen, maar alleen voor den taalkundige met zekerheid kenbaar is, doordien het grondwoord òf buiten gebruik geraakt, òf van beteekenis veranderd is, òf in sterk veranderden vorm in het afgeleide woord voorkomt.

Voorbeelden. De afleiding van *duit-sch*, *gees-t* is *verholen*, omdat de grondwoorden *duid* (of *died*) en *gijzen* buiten gebruik zijn. Evenzoo is de afleiding van *tucht* verholen, omdat het grondwoord (*tiën*), *toog*, *getogen*, thans de beteekenis van leiden niet meer heeft. De

afleiding van *ooievaar*, *schielijk*, *vorst*, *zindelijk* is *verholen*, omdat de grondwoorden *oode*, *schier*, *voor* en *zin*, op zich zelve staande, een anderen vorm hebben.

374. Bij eene verholen afleiding is het aanduiden van den eigenlijken vorm des woords voor de duidelijkheid geheel nutteloos en soms zelfs nadeelig (vergel. § 257). Daarom wordt de spelling der zoodanige woorden geheel beheerscht door den Regel der Uitspraak en de algemeene regels voor de klinkers en medeklinkers, in Afd. II. Hoofdst. II en III gegeven. Men schrijft ze, zonder zich om de afleiding te bekommeren, met geene andere letters dan die in de uitspraak gehoord worden; b. v. *schielijk*, *bisdom*, niet *schier*lijk, *bis*schop*dom*, ofschoon zij van *schier* en *bisschop* gevormd zijn.

375. Ook de spelling der meeste *kennelijk* afgeleide woorden is door de uitspraak duidelijk genoeg aangegeven; b. v. die van *zandig*, *steilte*, *winderig* enz. Er zijn echter gevallen, waarin het twijfelachtig kan zijn, of een achtervoegsel op de sluitletter van het grondwoord invloed oefent of niet, en welke invloed zulks is. Dit maakt het noodzakelijk de achtervoegsels in drie hoofdsoorten te onderscheiden.

376. De achtervoegsels der eerste hoofdsoort bestaan uit louter medeklinkers; het zijn : **-d**, **-t** en **-s**, en **-sch** en **-st** in zelfst. naamwoorden.

377. Het achtervoegsel **-sch** (**-sche**) in bijvoegl. naamwoorden, ofschoon soms uit louter medeklinkers bestaande, moet tot de tweede soort gerekend worden, omdat het dikwijls eene **e** achter zich neemt: *-sche*, *-schen*, *-scher*. — De **-st** van den overtreffenden trap, waarvan reeds bij de verbuiging gesproken is, verkeert in hetzelfde geval. Vergel. § 347.

378. De achtervoegsels **-d** en **-s** oefenen geenen invloed op den sluitmedeklinker van het grondwoord, en laten toe het algemeene voorschrift in § 278 te volgen. Voorbeelden : *deug-d*, *maag-d*, van *deug*(*en*), *maag*; *lood-s*, van *looden* (peilen); *gid-s*, van fr. *guid*(*er*); *daag-s*, *slaag-s*, van *dag*(*en*), *slag*(*en*); *gut-s*, van *gieten*, enz. Vergel. § 336—338.

379. Oudtijds had **-s** het vermogen om eene voorgaande **g** te verscherpen, en eene voorgaande **ch**, **d** en **t** te doen verdwijnen; b. v. in *reeks* voor *reghe*, *vos*-voor *vochs*, *volgens* voor *volgends*, (*ge*)*wis* van *wet*(*en*).

380. De weinige afgeleide zelfstandige naamwoorden met **-sch** en **-st**, als b. v. *men*-sch van *man*, *vor*-st van *voor*, laten voor de spelling geene twijfelingen te beslissen over.

381. Het achtervoegsel **-t** vereenigt zich met de sluitletter van het grondwoord tot ééne lettergreep, verscherpt dien en doet een voorgaanden *helderen* klinker in een *onvolkomenen* overgaan; b. v. in *dràcht* van *drágen*, (*ge*)*wìcht* van *wégen*, (*brui*)*lòft* van *lóópen*. Vergel. § 329 en 330.

382. De achtervoegsels der tweede hoofdsoort bestaan uit ééne of meer lettergrepen, die met éénen of meer medeklinkers beginnen; b. v. **-de**, **-se**, **-te**, **-lei**, **-schap**, **-hande**, **-haftig**.

383. Over **-sch**, als tot deze soort behoorende, zie boven § 377.

384. Onder de achtervoegsels dezer soort bevinden zich verscheidene, die vroeger op zich zelve bestaande woorden waren of het nog zijn, te weten: *-baar*, *-dom*, *-haft* (*-haftig*), *-hande*, *-heid*, *-lei*, *-lijk*, *-loos*, *-schap* en *-zaam*. De woorden met zoodanige achtervoegsels gevormd zijn dus eigenlijk *samenstellingen*. Zij moeten echter als *afleidingen* beschouwd worden, omdat de beteekenis der aangehechte woorden eene zoo groote uitbreiding en wijziging heeft ondergaan, dat zij door het volk niet meer herkend wordt.

385. Het achtervoegsel *-baar* is het bijv. nw. *baar* in *baar geld;* *-hande* is de oude meervoudsvorm van *hand;* *-loos* is het bijv. nw. *loos* in *looze noot*, noot zonder pit of kern.

386. Het achtervoegsel *-ling* wordt door sommigen ten onrechte voor een dergelijk woord aangezien. Het heeft dezelfde beteekenis als *-ing* in *kon-ing*, *edel-ing*, en is hetzelfde achtervoegsel als dit, met eene euphonische **-l**; *-ling* is ontstaan uit *el-ing*.

387. De medeklinkers van de meeste achtervoegsels der tweede hoofdsoort oefenen geenen invloed op den sluitmedeklinker van het grondwoord, doordien zij als beginletters worden uitgesproken en zich dus niet aan dien voorgaanden medeklinker aansluiten (vergel. § 200 en 207). Het grondwoord blijft derhalve bij de aanhechting van een achtervoegsel dezer soort meestal onveranderd, zoodat de algemeene regel voor de afleiding gegeven: *elk deel wordt overeenkomstig zijne natuur geschreven*, op weinige, in de uitspraak hoorbare uitzonderingen na, ook hier geldig is. Men schrijft b. v. *hoog-te*, *menig-te*, *zaag-sel*, *zoog-ster*, *val*sch-*heid;* niet *hoo*ch-*te*, *zaa*ch-*sel*, *voe*t-*ster*, omdat de grondwoorden op *g*, *d*, *sch* eindigen.

388. De overgang van de **v** en **z**, die hier altijd sluitletters worden, in de onechte **f** en **s**, b. v. in *weef-sel* van *weven*, *lees-baar* van *lezen*, is een gevolg van een regel zonder uitzonderingen, en kan dus niet als eene eigenlijke uitzondering worden beschouwd.

389. Evenmin kan men tot de uitzonderingen rekenen die gevallen, waarin het grondwoord vóór een achtervoegsel der soort in § 384 opgenoemd, in den verbogen toestand voorkomt; b. v. in *krijg-s-haftig*, *al-ler-hande*, *menig-er-lei*, *kind-s-heid*, waarin *krijg*, *al*, *menig* en *kind* in den tweeden naamval staan. Men heeft hier eigenlijk te doen met samenstellingen, gelijkstaande met *kindskind*, *allergrootst* enz.

390. *Kindsheid*, toestand van een *kind*, is ook in de spelling evenzeer als in zijne beteekenis onderscheiden van *kindsch-heid*, toestand van iemand, die *kindsch* is geworden.

391. De achtervoegsels **-lei** en **-hande** zijn eigenlijk vrouwelijke zelfst. naamw. in den 2den naamv. Zij eischen daarom ook een 2den naamv. vóór zich, die op *-er* eindigt, b. v. in *eener*lei, *veler*lei, *aller*hande, *twintiger*lei, *honderder*lei. In vele woorden wordt eene **d** ingelascht, b. v. in *vierder*lei, *vijf*derlei enz. Daar die **d** echter tegen de afleiding aandruist, behoort zij niet ingevoegd te worden, waar het gebruik niet eenparig handelt; en dus niet in *tweeërhande*, *drieërhande*, *tweeërlei*, *drieërlei*. — Voor de schrijfwijze *achtderlei*, die men wel eens aantreft, bestaat hoegenaamd geene reden; het moet natuurlijk *achterlei* wezen.

392. De veranderingen, die het grondwoord ondergaat, en die dus uitzondederingen uitmaken op den regel in § 278, behoeven, voor zooverre zij uit de uitspraak zelve duidelijk kenbaar zijn, geene afzonderlijke regels. Daartoe behoort,

behalve de inlassching der **d** in vele woorden op *-lei* en *-hande*, ook de verandering van **ng** in **nk**, b. v. in *jonkheid* van *jong*, in de woorden op *-lijk*, en in sommige verkleinwoorden, waarvan beneden zal gehandeld worden.

393. Ook de afkapping der toonlooze **e** bij de woorden, welke daarop eindigen, is door de uitspraak kenbaar; b. v. bij *blijde*, *bode*, *bloode*, in *blijdschap*, *boodschap*, *bloodheid*, gewoonlijk *blooheid*.

394. *Boodschap* (opgedragen last) verschilt van *bodeschap* (ambt van een bode), waarin men ter onderscheiding van het eerstgenoemde de **e** behouden heeft. — Ook in *willeloos* is de **e** van den ouderen vorm *wille*, thans meestal *wil*, gebleven.

395. Twee achtervoegsels dezer soort, te weten **-je** en **-ken**, waarmede de verkleinwoorden gevormd worden, ondergaan zelve veranderingen, die afhankelijk zijn van het grondwoord, waarachter zij gevoegd worden; die veranderingen echter zijn alle door de uitspraak kenbaar.

396. Het achtervoegsel **-je**, dat in *hof-je*, *mug-je*, *doek-je*, *lach-je* enz. onveranderd voorkomt, neemt ter versterking der zoo zachte **j** in sommige woorden eene **t** of eene **p** vóór zich en verandert zoodoende in **-tje** en **-pje**.

397. **-Je** verandert in **-tje**,

1. wanneer het grondwoord eindigt op een klinker of een tweeklank; b. v. in *Naa-tje*, *knie-tje*, *ei-tje*, *kooi-tje*, *tobbe-tje* enz.;
2. wanneer het grondwoord eindigt op eene vloeiende letter, behalve de **m**; b. v. in *paal-tje*, *stoel-tje*, *buil-tje*, *zoon-tje*, *tuin-tje*, *lijn-tje*, *haar-tje*, *lepel-tje*, *degen-tje*, *deern-tje*, *kern-tje* enz.

398. Ten onrechte schrijven sommigen *hand-tje*, *hond-tje*, enz. voor *hand-je*, *hond-je*. De **d** is krachtig genoeg om de **j** te steunen, zoodat deze hier de versterking door de **t** niet noodig heeft.

399. **-Je** verandert in **-pje** achter een grondwoord op eene **m**, wanneer er geene toonlooze **e** achtergevoegd is; b. v. in *raam-pje*, *boom-pje*, *bloem-pje*, *pruim-pje*, *bezem-pje*, *bodem-pje*, *halm-pje*, *worm-pje* enz.

400. De grondwoorden, behalve sommige op **-ing**, blijven in den regel onveranderd, doch in vele gevallen wordt vóór het achtervoegsel eene toonlooze **e** ingelascht. Dit heeft plaats, wanneer het grondwoord eindigt op eene **b**, op **ng**, of op eene vloeiende letter, onmiddellijk voorafgegaan door een onvolkomen klinker; **-je** verandert dan volgens § 397 in **-tje**. Dit heeft b. v. plaats in *slabb-e-tje*, *ring-e-tje*, *spell-e-tje*, *kamm-e-tje*, *blomm-e-tje*, *mann-e-tje*, *sterr-e-tje* enz.

401. Wanneer **-ng** voorafgegaan wordt door eene toonlooze **i**, dan verandert **ng** in **nk**; b. v. in *winterkonink-je*, *rottink-je*, *spierink-je*, van *koning*, *rotting*, *spiering*.

402. Wanneer de voorlaatste lettergreep van een grondwoord op **-ing** en **-ling** toonloos is, dan bekomen deze achtervoegsels den halven toon, en is de **e** dus niet toonloos. Alsdan blijft **ng** onveranderd, maar er wordt volgens den regel in § 400 eene toonlooze **e** ingelascht; b. v. in *wandeling-e-tje*, *doopeling-e-tje*.

403. De verkleinwoorden worden bij voorkeur gevormd van stammen, waarin heldere klinkers voorkomen. Voorbeelden : *paadje*, *staafje*, *blaadje*, *glaasje*, *vaatje*, *raadje*, van *pad*, *staf* enz.; *speetje*, *scheepje*, van *spit*, *schip; lootje*, *slootje*, *minnegoodje*, van *lot*, *slot* enz.; doch men zegt : *gebedje*, *dalletje*, *slagje*, *hofje*, *dagje* en *daagjes*, *stadje* en *steedjes*, *dakje*, vooral *afdakje*, en *daakjes*, *tredje* en *treedjes;* de lange vormen zijn vooral in het meervoud gebruikelijk, en men maakt onderscheid tusschen *gatje* en *gaatje.*

Jong-en werpt te voren *-en* af en maakt *jongetje; vader*, *moeder*, *papa* en *mama* maken behalve de regelmatige vormen ook nog *vaartje*, *moetje*, *paatje* en *maatje; — broeder*, *zuster*, *meid*, *leder*, *veder* en *weder* maken *broertje*, *zusje*, *meisje*, *leertje*, *veertje*, *weertje.*

404. De woorden eindigende op eene **g** voorafgegaan door een onvolkomen klinker, hebben tweeërlei vorm : op **-je** en op **-e-tje**; men zegt *vlag-je* en *vlagg-e-tje*, *big-je* en *bigg-e-tje*, *rug-je* en *rugg-e-tje.* — Van *bloem* bestaan drie vormen: de regelmatige *bloempje*, en de onregelmatige *bloemetje* en *blommetje.*

405. Het achtervoegsel **-ken** verandert in **-sken** achter de woorden op **g** en **k**, **ng** en **nk**; b. v. in *vlag-sken*, *boek-sken*, *tang-sken*, *ding-sken*, *bank-sken.* De **s** dient hier om de ineensmelting der **k** van het achtervoegsel met de **ng** en de **k** van het grondwoord, en zoodoende de uitspraak *tangken* (tanken), *dingken* (dinken), *boekken*, *bankken* te voorkomen.

406. De woorden op **d**, en op vloeiende letters, voorafgegaan door een onvolkomen klinker, eischen de inlasschiug eener toonlooze **e**; b. v. in *bedd-e-ken*, *kind-e-ken*, *hond-e-ken*, *mann-e-ken.*

407. Dat men oudtijds het achtervoegsel **-je** (**-tje**, **-pjė**) met eene **n** schreef : **-jen**, **-pjen**, **-tjen**, kan geene reden zijn om dit thans nog te doen, nu de **n** in de beschaafde uitspraak niet meer, vooral niet meer in het meervoud, gehoord wordt. Niemand toch zegt : *hondjens*, *katjens*, *kopjens.* Wilde men naar een oud gebruik te werk gaan, dan zouden de 1ste en 4de nv. op **e**, de 2de en 3de op **n** moeten eindigen, gelijk in nog vroegeren tijd plaats had. — Het achtervoegsel **-ken** daarentegen vormt verkleinwoorden van een ouderwetschen en deftigen vorm, in den bijbel- en kanselstijl in gebruik. Het is daarom alleszins gepast daarin de **n** te behouden, te meer daar zij in *allengskens* en *zachtkens* nog duidelijk gehoord wordt. — In dagelijkschen stijl echter laat men ook hier de **n** achter *boekske*, *penningske* enz. weg.

408. Van een anderen aard dan de wijziging van het grondwoord of het achtervoegsel is de invoeging eener toonlooze **e** in de woorden op *-lijk*, *-loos* en het gewaande achtervoegsel *-ling* (*-l-ing*); b. v. in *beminnelijk*, *stedelijk*, *hertogelijk*, *goddelijk*, *goddeloos*, *zinneloos*, *hoveling*, *schepeling.* In de meeste gevallen is het in de uitspraak hoorbaar, of er werkelijk eene **e** wordt ingevoegd of niet; in sommige echter hangt zulks van de willekeur des schrijvers af. Er zijn dus drie soorten van woorden te onderscheiden : 1) die, welke de inlasschiug der **e** gebiedend vorderen; 2) die, waarin zij stellig niet plaats heeft; en 3) die, waarbij de invoeging van de willekenr der schrijvenden afhangt.

409. De achtervoegsels **-lijk**, **-ling** en **-loos** nemen ter verbinding met

het grondwoord eene toonlooze **e** vóór zich, behalve in de vier volgende gevallen :

1) niet, wanneer het grondwoord op een klinker of een tweeklank eindigt; dus niet in *zede-lijk*, *rede-lijk*, *zede-loos*, *rede-loos*, *ellende-ling*, *kwa-lijk*, *oo-lijk*, *vroo-lijk*, *drie-ling*, *zaai-ling*, *krui-ling* (voor *kruide-ling*) enz. Uitgezonderd zijn *vrij-e-lijk;* en *moei-e-lijk* en *verfoei-e-lijk*, nevens *moei-lijk* en *verfoei-lijk;*

2) niet, wanneer het grondwoord eindigt op **l** of **r**, of op eene **n**, voorafgegaan door een open klinker of tweeklank; dus niet in *bil-lijk*, *gevaar-lijk*, *eer-lijk*, *pijn-lijk*, *gewoon-lijk*, *ondoen-lijk*, *tal-loos*, *heil-loos*, *eer-loos*, *toon-loos*, *huur-ling*, *teer-ling*, *groen-ling* enz.;

3) niet, wanneer het grondwoord eindigt op eene toonlooze lettergreep; dus niet in *adel-lijk*, *middel-lijk*, *eigen-lijk*, *open-lijk*, *bestendig-lijk*, *konink-lijk*, *bodem-loos*, *regeering-loosheid* enz.;

4) niet, wanneer het grondwoord eindigt op eene **g**, die als **ch** wordt uitgesproken; dus niet in *genoeg-lijk*, *gevoeg-lijk*, *heug-lijk*, *hag-lijk*, *ondraag-lijk*, *ontzug-lijk*, *ongezeg-lijk* enz.

410. Het woord *wille-loos* is geene uitzondering op de uitzondering n°. 2. Het is gevormd van *wille*, den verouderden vorm van *wil*.

411. De invoeging der **e** hangt van de willekeur der schrijvenden af, wanneer het grondwoord eindigt

1) op eene **n**, voorafgegaan door een onvolkomen klinker; b. v. in *mann-e-lijk* en *man-lijk*, *beminn-e-lijk* en *bemin-lijk*, *zinn-e-lijk* en *zin-lijk* enz.;

2) op eene onechte **f** en **s**, b. v. in *sterf-e-lijk*, *lief-e-lijk*, *graf-e-lijk*, nevens *sterf-lijk*, *lief-lijk*, *graaf-lijk* enz., in *dwas-e-lijk*, *verkies-e-lijk*, *vrees-e-lijk*, *prijs-e-lijk*, nevens *dwaas-lijk*, *verkies-lijk*, *vrees-lijk*, *prijs-lijk ;*

3) op **nk**, ontstaan uit **ng**; b. v. in *aanvank-e-lijk*, *afhank-e-lijk*, *oorspronk-e-lijk*, nevens *aanvank-lijk*, *afhank-lijk*, *oorspronk-lijk*. Van *koninklijk* bestaat slechts één vorm, omdat de laatste lettergreep toonloos is; vergel. § 409[3];

4) in de woorden *moei-e-lijk* en *verfoei-e-lijk*, nevens *moei-lijk* en *verfoei-lijk*.

412. De vormen met de ingevoegde **e** zijn het meest in gebruik.

413. Nevens *banneling* bestaat ook *banling* en *balling*, in welk laatste woord de **n** in **l** veranderd is.

414. Men onderscheidt door de spelling *zinneloos* (verstandeloos) van *zinloos* (zonder goeden *zin*) en *zindelijk* (rein, of op reinheid gezet), alle drie gevormd van *zin*.

415. Een aantal bijwoorden, thans gelijkluidend met het bijvoeglijke naamw. waaraan zij verwant zijn, namen voorheen ter onderscheiding het achtervoegsel *-lijk* aan, als *geduriglijk*, *valschelijk*. Acht men die achtervoeging in bijzondere gevallen ook nu nog verkieslijk, dan gaan **v** en **ng** niet in **f** en **nk** over; b. v. niet in *grovelijk*, *gestrengelijk*.

416. De achtervoegsels der derde hoofdsoort bestaan uit lettergrepen, die met een klinker beginnen; b. v. **-e**, **-en**, **-egge**, **-aard**, **-achtig**.

417. Het achtervoegsel **-aard** en de beide achtervoegsels **-achtig** waren

oorspronkelijk op zich zelve bestaande woorden. Het eerste is het bijv. nw. *hard*, dat zijne **h** heeft afgelegd en ook in **-erd** is veranderd; — **achtig** is van tweeërlei aard, naar gelang het den klemtoon al of niet heeft. In het eerste geval is *-achtig* het bijv. nw. *hàftig*, van *haft*, in het tweede het bijv. nw. *achtig*, van *acht*, in den zin van *gedaante*, *voorkomen.*

418. Wanneer een achtervoegsel der derde hoofdsoort gehecht wordt aan een grondwoord, dat op eene geslotene lettergreep eindigt, dan hecht de sluitende medeklinker, behalve bij **-aard** en **-achtig**, zich aan het achtervoegsel en krijgt zoodoende de waarde van eene beginletter; vergel. § 200 en 202.

Hieruit vloeit het volgende voort:

419. 1) De onechte **f** en **s** veranderen in **v** en **z**; b. v. in *ge-ver*, *le-zer*, van de werkwoordelijke stammen *geef* en *lees.*

420. 2) Indien het grondwoord eindigt op éénen medeklinker, voorafgegaan door een dubbelen klinker, dan wordt de voorgaande lettergreep open, en treedt dientengevolge de enkelvoudige klinker in de plaats van den dubbelen (§ 281), uitgezonderd bij de scherpe **e** en **o** (volgens § 286); b. v. in *ma-ker*, *vergev-ing*, van de werkwoordelijke stammen *maak*, *vergeef.*

421. 3) Indien het grondwoord een onvolkomen klinker heeft en op slechts éénen medeklinker eindigt, dan wordt de medeklinker verdubbeld (volgens § 322); b. v. in *bakker*, *drukking*, van de werkwoordelijke stammen *bàk*, *drùk.*

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de samenstellingen in het algemeen.

422. *Samenstellingen* of *samengestelde woorden* zijn woorden, bestaande uit de vereeniging van woorden, die ook op zich zelve in gebruik zijn of zulks voorheen waren; b. v. *huisdeur*, uit de algemeen gebruikelijke woorden *huis* en *deur; weergeld*, uit het verouderde *weer* (man) en *geld.*

423. Sommige *samenstellingen*, wier laatste deel of woord dient om een groot aantal samenstellingen te vormen, worden soms als *afleidingen* beschouwd. Dit heeft plaats, wanneer de beteekenis van het laatste deel zoo zeer gewijzigd en uitgebreid is, dat het volk die beteekenis niet meer vat en er geen bepaald begrip meer aan hechten kan. Niet zelden is dat laatste deel van vorm veranderd en als afzonderlijk woord niet meer in gebruik. Hiertoe behooren de woorden op *-aard*, *-achtig*, *-baar*, *-dom*, *-halve*, *-hande*, *-heid*, *-lei*, *-lijk*, *-loos*, *-schap*, *-wege*, *-zaam* en *-zins;* b. v. *allerhande*, waarin men het woord *hand* (lichaamsdeel) niet meer herkent; *waarachtig*, uit *waarhaftig; rijkdom*, uit *rijk* en het

verouderde *doem* (daad, van *doen* afgeleid); *blijdschap*, uit *blijde* en het verouderde *schap* (gedaante). Vergel. § 384, 385 en 417.

424. Men noemt de hier bedoelde woorden *samenstellingen* als men hunnen vorm bedoelt; *afleidingen*, als men op hunne beteekenis ziet.

425. De vereeniging of verbinding van woorden tot een samengesteld woord geschiedt met het doel om één nieuw begrip uit te drukken, verschillende van de som der begrippen, die door de afzonderlijke woorden aangeduid worden. Zoo beteekent b. v. *hoefstal* noch een *hoef*, noch een eigenlijken *stal*. Een *kleinkind* verschilt van een *klein kind;* het kan een volwassen man wezen.

426. Er zijn twee hoofdsoorten van samengestelde woorden: *eigenlijke* of *echte samenstellingen* en *oneigenlijke samenstellingen* of *samenkoppelingen*.

427. Een woord is eene *eigenlijke samenstelling* wanneer de onderlinge betrekking der vereenigde woorden of deelen zoodanig is, dat de zin verbroken wordt als men de woorden scheidt. Zoo leveren de uitdrukkingen : *het raad huis*, *een man in vrouwen kleeren*, *eene kost school houden*, *eene preek beurt waarnemen*, voor *raadhuis*, *vrouwenkleeren*, *kostschool*, *preekbeurt*, geen verstaanbaren zin op, doordien dan een der samenstellende deelen buiten alle verband raakt en los in de lucht hangt.

428. Wanneer men eene *eigenlijke samenstelling* in hare deelen oplost, dan moet men, om een goeden zin te behouden, òf één der deelen van vorm veranderen, òf nieuwe woorden bij- of tusschenvoegen, en bovendien de deelen meestal omzetten; b. v. *gouddraad* = *gouden draad* of *draad van goud*, *driehonderd* = *driemaal honderd*, *godmensch* = *goddelijk mensch* of *God en mensch*, *scheepstimmerwerf* = *werf om schepen op te timmeren*, *vooralsnog* = *zoowel te voren als nu nog*, *vierhoek* = *figuur met vier hoeken*, *elkander* = *elk den andere* of *elk de anderen*.

429. Een woord is eene *oneigenlijke* samenstelling, eene *samenkoppeling*, wanneer het uit eene vereeniging van woorden bestaat, die, ontbonden wordende, dezelfde vormen behouden en in dezelfde orde volgen, en alsdan wel een ander begrip dan het bedoelde uitdrukken, doch evenwel geen onzin opleveren; b. v. *booswicht*, volwassen manspersoon, die alle deugd met voeten treedt, verschillend van *boos wicht*, klein kind, bepaaldelijk een meisje, dat stout is; *iets goedmaken* (herstellen), verschillend van *iets goed maken*, het zoo maken, dat het goed is.

430. Alle samenstellingen, zoowel oneigenlijke als eigenlijke, bestaan uit de verbinding van twee deelen, die *leden* genoemd en door de uitdrukkingen *eerste* en *tweede lid* onderscheiden worden; b. v. *boezem-vriend* en *vrij-laten*.

431. Elk lid eener samenstelling kan zelf samengesteld zijn of uit eene vereeniging van woorden bestaan, die vóór de verbinding bijeen behoorden; doch altijd blijft de samenstelling eene verbinding van slechts twee leden; b. v. *timmermans-winkel*, *avond-maaltijd*, *timmermans-werktuig*, *godsdienst-oefening*, *avond-godsdienstoefening*. In *teleur-stelling* (van *te leur stellen*) en *in-derdaad* (voor *in de daad*) kunnen *te* bij *leur* en *de* bij *daad* niet

worden gemist, doch zij maken blijkbaar geen derde zelfstandig lid in de samenstelling uit. Zoo is *desniettemin* op deze wijze ontstaan : *te-min(der)*, *niet-temin*, *des-niettemin.*

432. Het eerste lid eener samenstelling verandert in de rede niet, maar behoudt steeds denzelfden vorm, in welke betrekking het samengestelde woord in den zin ook voorkomt. Zoo luidt b. v. *grootvader* in den 2den nv. (*des*) *grootvaders*, in den 4den (*den*) *grootvader*, in het mv. *grootvaders*, niet (*des*) *grooten vaders*, (*den*) *grootenvader*, *grootevaders.* Alleen de samengestelde voornaamw. als *degene*, *dergenen* enz. maken eene uitzondering.

433. Er is geene reden denkbaar om te dezen aanzien bij *hoogepriester* eene uitzondedering te maken en (*des*) *hoogenpriesters* enz. te schrijven, zooals men vroeger wel deed.

434. Vele woorden, die in sommige betrekkingen den schijn van *koppelingen* hebben, blijken in andere gevallen eigenlijke samenstellingen te zijn. *Kleinkind* b. v. heeft in den 1sten en 4den nv. enkelv. het voorkomen eener koppeling van *klein kind;* doch uit alle andere nv. blijkt, dat men met eene eigenlijke samenstelling te doen heeft, dewijl *klein* in *des kleinkinds*, *kleinkinderen* door het gemis der uitgangen *en* en *e* onmogelijk tot *kinds* en *kinderen* zou kunnen behooren en dus los in de lucht zou hangen.

435. Dat eene opeenvolging van woorden eene samenstelling uitmaakt blijkt 1) voor het verstand uit de *beteekenis;* 2) voor het oor uit de *uitspraak*, en 3) voor het gezicht uit de *schrijfwijze.*

436. 1) Eene opeenvolging van woorden maakt eene samenstelling uit, wanneer zij een begrip voorstelt, dat slechts door eene omschrijving op eene andere wijze kan uitgedrukt worden; b. v. *theegoed*, benoodigdheden om thee te drinken, *theedoek*, doek om het gewasschen theegoed af te drogen.

437. Het Nederlandsch, dat zoozeer als eenige andere taal het vermogen bezit om samenstellingen te vormen, gaat daarbij met wijze spaarzaamheid te werk en koppelt niet samen, wanneer de opeenvolgende woorden onverbonden hetzelfde begrip uitdrukken. Daarom vormt het Nederlandsch geene samenstellingen met stoffelijke bijvoegl. naamw. Zoo zegt men niet *goudenhorloge* voor *gouden horloge*, niet *aardenbaan* voor *aarden baan* of *aardebaan.* Ook zijn samenstellingen als *gymnasiaalonderwijs*, *proportionaalpasser* enz. voor *gymnasiaal onderwijs*, *proportiepasser* strijdig met ons taaleigen.

438. 2) Eene opeenvolging van woorden maakt eene samenstelling uit, wanneer op het eene woord zooveel meer en op het andere zooveel minder nadruk gelegd wordt, dat de klemtoon van het eene dien van het andere overheerscht en de uitspraak zooveel versneld wordt, dat de stem geene tusschenruimte tusschen de woorden overlaat; zie ook § 39. Het gezegde blijkt duidelijk bij eene vergelijking van *kléinkind*, *gróótmeester*, enz. met *een klein kìnd*, *een groot mééster.*

439. Samenstellingen zijn derhalve, blijkens de versnelde uitspraak en den versterkten klemtoon, *dollekèrvel*, *edelgestéénte*, *zoetemèlk*, *nieuwjáár* enz.

440. Natuurlijk worden hier die gevallen niet medegerekend, wanneer op eenig woord, dat men bijzonder wil doen uitkomen, de nadruk gelegd wordt, gelijk o. a. bij tegenstellingen plaats heeft. De uitspraak wordt dan ook niet versneld, maar veeleer vertraagd; b. v. als men zegt: *Hij is wel een meester* (baas), *maar geen gróót meester in zijn ambacht; Ik bedoel geen gróót, maar een heel kléin kind.*

441. Het duidelijkst blijkt de samenstelling bij woorden, waar de klemtoon verplaatst is, d. i. gelegd wordt op het woord, dat gewoonlijk slechts een ondergeschikten toon heeft; b. v. *hóógaltaar*, *gróótschrift*, *kléínschrift* enz. verschillend van *een hoog àltaar*, *een zeer groot schrìft* enz.

442. Uit den vorm der woorden, dus ook uit de uitspraak, blijkt dat eene geheele klasse van uitdrukkingen tot de samenstellingen behoort, te weten die, waarin een woord in een verouderden verbuigingsvorm wordt aangetroffen; b. v. *goedsmoeds*, *blootshoofds*, welke uitdrukkingen volgens de hedendaagsche regels *goeden moeds*, *blooten hoofds* zouden moeten luiden. De bijvoegl. naamw. *goed* en *bloot* komen daarin voor in den verouderden sterken 2den nv. *goeds*, *bloots*, die voorheen gebruikelijk was, toen men *des goeds mans*, *der heiliger kerken*, *des heiligs sacraments* zeide, voor *des goeden mans*, *der heilige kerk*, *des heiligen sacraments*. Dat *goeds* en *bloots* in *goeden*, *blooten* is veranderd, gelijk plaats heeft gehad in al die gevallen, waarin die woorden op zich zelve staan, bewijst dat men bij uitdrukkingen als *goeds* en *bloots* met samenstellingen te doen heeft.

443. 3) De woorden, die eene samenstelling uitmaken, worden in het schrift vereenigd, hetzij aaneen geschreven, hetzij door het koppelteeken verbonden; b. v. *kerkdeur*, *Java-koffij*.

444. Uit de voorgaande § volgt, dat de Spelling niet alleen te bepalen heeft, hoe de samengestelde woorden moeten worden gespeld, maar ook, en in de eerste plaats, welke uitdrukkingen samenstellingen zijn en daarom aaneen geschreven moeten worden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Regels voor het herkennen der samengestelde woorden.

445. De regels voor het herkennen der samengestelde woorden kunnen tot twee rubrieken gebracht worden. De eerste omvat die gevallen, waarin de samenstelling reeds uit het bloote begrip van *woord* voortvloeit, en daarom terstond in het oog springt, doordien de uitdrukking, onverbonden geschreven, onzin is. De tweede rubriek omvat die gevallen, welke meer oplettendheid vereischen, doordien de uitdrukking, ook als niet samengesteld beschouwd, toch een verstaanbaren zin heeft.

446. I. Daar samenstellingen *woorden* zijn, d. i. spraakgeluiden met eene verstaanbare beteekenis, zoo volgt, dat elke opeenvolging van woorden, waarin,

als zij onverbonden geschreven werden, één woord niet bij de overige passen, maar los in de lucht hangen en dus geene beteekenis hebben zou, als eene samenstelling te beschouwen is en dus aaneen geschreven moet worden.

Uit de vorige § volgt, dat aaneen te schrijven zijn

447. 1) Alle uitdrukkingen, waarbij, als men ze oploste, invoeging, omzetting met of zonder vormverandering zou moeten plaats hebben; vergel. § 427 en 428; derhalve: *badplaats*, plaats om te baden; *bloeddorst*, dorst naar bloed; *boomvrucht*, vrucht eens booms; *aller liefst*, de of het liefste van allen; *brandschoon*, schoon als een brand (d. i. *zwaard*); *koorddansen*, op een koord dansen enz.

448. Eene bijzondere klasse der bovenbedoelde woorden, zijn de uitdrukkingen, door middel van een achtervoegsel van op zich zelve staande woorden gevormd, b. v. *broodbakker* van *broodbakken*. Daar het achtervoegsel *-er* het werkw. *bakken* tot een zelfst. nw. herleid heeft, kan het voorwerp *brood* niet langer voorwerp blijven, maar moet noodwendig met *bakker* verbonden worden: *broodbakker*, of met een voorzetsel achteraan treden : *bakker van brood*.

Tot deze soort van uitdrukkingen behooren :

449 *a*) Een aantal zelfst. nw. op *-er*, *-ster* en *-ing*, als *blauwverver* (die blauw verft) *houthakker*, *droogscheerder*, *kleermaker*, *kousenwever*, *achtenveertiger* (van 48 ponden of jaren); *wafelbakster*, *turftonster*, *huisbewaarster*; *houtverkooping*, *landverhuring*.

450. *b*) Vele bijvoegl. naamw. op *-ig* en *-sch*, als *viervoetig* (vier voeten hebbende), *zeshoekig*, *eenzijdig*, *stijfhoofdig*, *alledaagsch*, *bijderhandsch*, *grootscheepsch*.

451. *c*) Alle bijwoorden op de zoogenaamde bijwoordelijke *-s* (zie § 210); als *bijkan(t)s*, *buitendijks*, *desgelijks*, *dikwijls*, *nogtans* (van *nog dan*), *rechtstreeks*, *telkens* (van *te elken*), enz.

452. Evenzoo behooren aaneen geschreven te worden: *bijtijds*, *buitentijds*, *intijds*, *tegoeds* (of *te goed*), *terloops*, *tersluiks*, *tevergeefs* (of *vergeefs*). De bijwoordelijke **s** verandert reeds een alleenstaand zelfst. of bijv. naamw. in een bijwoord, b. v. *daags*, *deels*, *rechts*, *links*. De woorden *tijds*, *loops*, *sluiks* enz. zouden dus reeds op zich zelve bijwoorden zijn, waardoor de voorzetsels *bij*, *in*, *te* enz. overtollig zouden wezen.

453. 2) Alle zelfst. nw., voorafgegaan door een bepalend woord, dat in de rede onverbogen blijft; b. v. *grootvader*, *grootvorst*, mv. *grootvaders*, *grootvorsten*; *dolleman*, *hoogtijd* in 4den nv. *den dolleman spelen*, *hoogtijd vieren*; omdat *groot*, *dol* en *hoog* in de rede niet passen, als men gescheiden *groot vaders*, *den dolle man* enz. schrijft. Vergel. boven § 428.

454. 3) De uitdrukkingen waarin woorden voorkomen met spraakkunstige vormen, die niet meer op zich zelve staande in gebruik zijn, als *droogsvoets*, *buitenshuis*, *metterdaad*; dewijl *droogs voets*, *buiten 's huis*, *met ter daad* met de hedendaagsche taalregels niet meer zijn overeen te brengen. Hiertoe behooren :

455. *a*) de uitdrukkingen, waasin het eerste lid in den sterken mannelijken

of onzijdigen 2den nv. voorkomt, als : *goedsmoeds*, *blootsvoets*, *droogsvoets*, *blootshoofds*, *heelshuids*, *luidskeels* (ook *luidkeels*) enz.

456. *b*) de uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel, gevolgd door een sterken mannelijken of onzijdigen 2den nv., als : *binnenshuis*, *buitenshuis*, *binnenslands*, *buitenslands*, *binnensmonds*, *binnensrands*, *binnenstijds*, *ondershands*, *voorshands* enz.

457. *c*) de uitdrukkingen, waarin de **d** van het lidwoord van bepaaldheid door den invloed van den slotmedeklinker van het voorafgaande voorzetsel tot **t** verscherpt wordt of met dien medeklinker ineensmelt, als : *metterdaad*, *mettertijd*, *metterwoon*, *uitermate*.

458. *d*) de uitdrukkingen, bestaande uit een zelfst. nw., dat bepaald wordt door *dèr*, *dès* en *wès*, verouderde vormen van de voornaamw. *die* en *wat*, hetzij beide eene bijstelling uitmaken, als : *derhalve*, *dermate*, *destijds*, hetzij het eerste door het tweede geregeerd wordt, als : *desbevoegd*, *deskundige*, *weshalve*.

459. *e*) de uitdrukkingen, bestaande uit een bijvoegl. naamw. in den sterken 2den nv. op *-er*, gevolgd van een zelfst. nw., in oneigenlijken zin genomen, als *allerwegen* (verschillend van (*halfweg*), *gewapenderhand*, *langzamerhand*, *gelukkigerwijze*, *toevalligerwijze*; *hand* en *wijze* worden bijna als achtervoegsels opgevat.

460. Een 2de nv. op *-er* klinkt, uit hoofde van zijne overeenkomst met de zeer gewone vormen van den vergrootenden trap, minder vreemd dan die op *-s* in *bloots*, *goeds*, *heels* enz. Dit schijnt de reden te zijn, waarom het Gebruik de verbinding niet noodig acht, wanneer het zelfst. nw. zijne eigenlijke beteekenis behoudt, als in *onverrichter zake*, *ouder gewoonte*, *zaliger gedachtenis* enz. Hieruit is het ook te verklaren, waarom *met luider stem*, *in aller ijl*, *te gelijker tijd*, niet aaneen geschreven worden, maar wel *inderdaad*, waarin *daad* niet in den eigenlijken zin wordt opgevat.

461. II. Uit het begrip van *samengesteld woord* als uitdrukking van een nieuw begrip, volgt, dat eene vereeniging van twee woorden, in welke een van beide of beide hunne gewone beteekenis hebben afgelegd, zoodat de zin der vereenigde begrippen een andere is, dan die, welken de bloote som der op elkander volgende deelen zou medebrengen, *samengestelde* woorden zijn, b. v. *loslaten*, *snelschrijven*, *huishouden*; verschillend van *los laten*, *snel schrijven*, (*een*) *huis houden* (niet verkoopen).

Men schrijve uit dien hoofde aaneen :

462. 1) Alle werkwoorden met zoogenaamde *scheidbare* en *onscheidbare voorzetsels*, d. i. met voorzetsels, die bijwoorden geworden en dus van beteekenis veranderd zijn, als *òndergaan*, *ondergáán*, *overwinteren* enz.

463. Een voorzetsel gaat in een bijwoord over, als zijne beheersching verzwegen wordt; vergel. b. v. *onder eenen last gebukt gaan* en *òndergaan* (onder den horizont gaan).

464. 2) Een aantal werkwoorden verbonden met een zelfst. of bijv. naamw. of een bijwoord van wijze, in welke de beteekenis der genoemde woorden of van het werkw. zelf is gewijzigd, als : *gadeslaan*, *raadplegen*, *rechtspreken*, *waar-*

nemen, *waarschuwen*; *gevangennemen*, *goeddoen*, *goedmaken*, *goedvindeu*, *hoogachten*, *kwijtraken*, *kwijtschelden*, *liefhebben*, *loslaten*, *schadeloosstellen*, *vrijlaten*, *schoonmaken*; *grootspreken*, *harddraven*, *hardrijden*, *liefkoozen*, *snelschrijven*, *voortgaan*, *voortvaren*, *voortvloeien*, *weldoen* enz.

465. Wanneer echter het eerste woord een zelfst. nw. is, dat eene bepaling bij zich nemen kan, dan is zulks een bewijs, dat ieder lid op zich zelf blijft bestaan, en dat er derhalve geene samenstelling plaats heeft. Daarom blijven b. v. *acht geven* en *acht slaan*, *staat maken*, *prijs stellen* enz. gescheiden, dewijl men zegt: *acht op iets geven*, *geene acht op iets slaan*, *geenen staat op iets maken*, *hoogen prijs op iets stellen*.

466. Daar de uitdrukkingcn *plaats nemen*, *plaats hebben*, *plaats vinden* eene dergelijke bepaling toelaten, als men b. v. zegt: *Neem eene betere plaats; Het heeft* of *vindt geene plaats* enz., zoo behooren ook deze woorden gescheiden te blijven. Alleen *plaatsgrijpen* dat nooit eenige bepaling toelaat en waarin *grijpen* overdrachtelijk wordt opgevat, moet, stipt genomen, aaneen geschreven worden.

467. Bij samenstellingen van bijvoegl. naamw. handelt het gebruik anders; deze worden alleen dan gescheiden, wanneer zij *werkelijk* eene bepaling bij zich hebben of in een der trappen van vergelijking staan. Men schrijft *hoogachten*, *goedmaken* en *goedvinden* aaneen, ofschoon *zeer hoog achten*, *hooger achten*, *zeer goed vinden*, *beter vinden*, *het best vinden*, *beter maken* te recht gescheiden blijven, zoowel om den vorm dier uitdrukkingen, als omdat het gronddenkbeeld daarin eene wijziging heeft ondergaan. *Hooger achten* toch is eigenlijk de versterking van *hoog achten*, niet van *hoogachten*.

568. 3). De bijvoeglijke naamwoorden vergezeld van de bijwoorden *wel*, *vol* en *al* in de beteekenis van *zeer* of *geheel*, b. v. *welbespraakt*, *welzalig*, *volmaakt*, *volzalig*, *algoed*, *aloud*, *alwijs* enz. vermits die bijwoorden hier in eene gewijzigde beteekenis staan.

469. Hetzelfde geldt ook van *zeer*, alsmede van *hoog* en *edel*, wanneer deze woorden in titels als bijwoorden gebruikt worden. Daarom schrijft men het regelmatigst: *Weledel*, *Weledelgeboren*, *Hoogwelgeboren*, *Hooggeboren*, *Edelachtbaar*, *Grootedelachtbaar*, *Zeergeleerd*, *Hooggeleerd*, *Weleerwaard*, *Hoogeerwaard*, *Zeergestreng* enz.

470. Samenstellingen met het zelfst. voornaamw. *al*, als: *alvermogend*, *alwetend*, *alziend*, behooren tot de eigenlijke samenstellingen, dewijl bij eene ontbinding der deelen *al* in *alles* zou moeten veranderd worden: *alles wetend*, *alles vermogend*. — *Almachtig* is gevormd van *almacht* (vermogen om *alles* te doen).

571. 4) De benamingen van kleuren, uit twee bijv. nw. bestaande, hetzij het eerste in een bijwoord verandert, als b. v. *hooggeel*, *lichtbruin*, *donkerblauw*, hetzij het, gelijk in *zwartbont* en *roodbont*, een waar bijv. nw. blijft. Hier toch ontstaat een nieuw begrip; *donkerrood*, *lichtgeel*, beteekenen niet hetzelfde als *donker rood* en *licht geel*, welke laatste uitdrukkingen ook in den vergrootenden trap kunnen staan: *donkerder rood*, *zeer donker rood;* terwijl daarentegen *zeer donkerrood*, *zeer lichtgeel* natuurlijk niet bestaan.

572. 5) De voornaamwoorden, *degene*, *diegene*, *hetwelk*, *dezulke* en *dezelfde*, dewijl daarin, een der leden òf alle beteekenis verloren heeft, b. v. *het* in *hetwelk*, òf zijne beteekenis heeft gewijzigd, b. v. *gene* in *degene*, hetwelk niet gelijk *gene* naar iets verwijderds wijst.

473. *Een* wordt nooit aan een volgend woord verbonden : men schrijft *een zelfde.*

474. In *mijns gelijke*, *zijns gelijke*, *haars gelijke* enz. behouden de beide woorden geheel en al hunne beteekenis. Er is dus evenmin reden om *mijns* enz. aan *gelijke* te hechten, als om *mijner* aan *gedenken* te verbinden in de uitdrukking : *Wil mijner gedenken;* oudt. : *Wil mijns gedenken.*

475. De gebruikelijke verbinding van *mijn* en *heer* in den beleefdheidstitel *Mijnheer* steunt op goeden grond, daar *mijn* in die samenstelling zijne beteekenis verloren heeft, en om die reden in de overeenkomstige woorden *Mevrouw* en *Mejufvrouw* tot *me* verzwakt is. Het meervoud *Mijne Heeren* kan niet als samenstelling beschouwd worden, vermits *mijne* daarin, strijdig met het vereischte van samengestelde woorden, zijne verbuiging behoudt.

476. 6) de bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit twee bijwoorden, waarvan het eene, ten gevolge der vereeniging, zijne beteekenis gewijzigd heeft, als : *weleer*, *veeleer*, *dusverre*, *hoeverre*, *zooverre*, *zoolang*, *evenlang*, *evenzeer*, *zoozeer*, *evenveel*, *hoeveel*, *zooveel* enz.; verschillend van *veel eer*, *hoe ver*, *zoo lang*, *zoo zeer* enz.

477. 7) De bijwoordelijke uitdrukkingen, waarin het tweede lid een voorzetsel is, dat als bijwoord gebezigd en dus van beteekenis veranderd is, b. v. *kortom*, *linksom*, *middenin*, *nabij*, *rechtsom*, *rechtuit*, *rondom*, *ronduit ; achteraan*, *achterin*, *achterop*, *achterover*, *achteruit ; bovenaan*, *bovenop*, *bovenuit ; onderaan*, *onderin*, *onderuit ; tusschenin*, *vooraan*, *voorin*, *vooronder*, *voorover*, *vooruit ; voortaan* enz.

478. Ook *af* was oorspronkelijk een voorzetsel en verkeert dus in hetzelfde geval; derhalve insgelijks : *achteraf, kortaf, linksaf, rechtsaf, vooraf* enz.

479. Wanneer een waar voorzetsel door een bijwoord voorafgegaan wordt, behouden beide woorden hunne eigene beteekenis, en zou het verbinden ten onrechte plaats hebben; daarom schrijft men gescheiden : *midden in den tuin*, *boven op den zolder, het water liep er onder uit.*

480. 8) De uitdrukkingen, bestaande uit de bijwoorden van plaats *hier*, *daar* en *waar*, wanneer deze, gepaard met een in bijwoord veranderd voorzetsel, de waarde hebben van een voornaamwoord, dat door een voorzetsel beheerscht wordt, als: *hieraan* (aan dit), *hieraf* (van dit), *daardoor* (door dat), *daarmede* (met dat), *waartoe* (tot hetwelk) enz.

481. Ten opzichte van de bijwoorden *ergens*, *nergens*, *overal* en *er*, tot hetzelfde doel met een voorzetsel vereenigd, maakt het Gebruik eene uitzondering. Men schrijft gescheiden : *ergens aan*, *nergens door, overal bij*, *er bij*, *er van*, *er uit* enz., hetgeen daaraan is toe te schrijven, dat zoodanige uitdrukkingen met *overal*, *ergens* en *nergens* alleen in gemeenzamen stijl voorkomen en meer gesproken dan geschreven worden; en dat *er* meestal door tusscheninstaande woorden van zijn voorzetsel gescheiden is : *Men had* er *nooit* aan *gedacht; Hij zou* er *in dat geval toch* toe *besloten hebben.*

482. 9) De bijwoordelijke uitdrukkingen, die bestaan uit een voorzetsel gevolgd

a) van een zelfstandig naamwoord, dat in die verbinding nimmer een bepalend woord bij zich neemt, wanneer òf dit zelfst. naamw. òf het voorzetsel zijne beteekenis wijzigt, als : *achterwege*, *onderweg*, *overeind*, *bijgeval* (door een toeval), *integendeel*, *inzonderheid* enz.

b) van een bijwoord of een bijvoeglijk naamwoord, wanneer een der genoemde woorden of wel de voorzetsels zelve hunne beteekenis hebben gewijzigd; als: *overdwars*, *overlang*, *overluid*, *opnieuw*, *vanhier*, *vandaar*, *vanwaar*, *voorwaar*, *voorzeker*, *voorgoed* (verschillend van *van hier*, *van daar*, *van waar*, *voor zeker*, *voor goed*, in welke laatste uitdrukkingen de beide bijeenbehoorende woorden hunne kracht behouden).

c) van de zelfstandige voornaamwoorden *al* en *een* : *bovenal* (boven alles), *vooral*, *overal*, *aaneen*, *achtereen*, *bijeen*, *dooreen*, *ondereen*, *opeen*, *uiteen*.

483. In *terstond* en *terug* worden *stond* en *rug* niet meer in hunne eigenlijke beteekenis opgevat; die uitdrukkingen zijn derhalve als samenstellingen te beschouwen en aaneen te schrijven.

484. Van het voorzetsel *bij* geldt nagenoeg hetzelfde als van *te*. In de uitdrukkingen *bij besluit*, *bij missive*, *bij eene verordening*, *bij reglement*, heeft het nog de beteekenis van *door*, die echter vroeger veel gebruikelijker was dan thans. Het kan dus niet geacht worden in de uitdrukkingen als *bij toeval*, *bij erfenis* enz. zijne eigenlijke beteekenis afgelegd te hebben; men schrijft daarom gescheiden : *bij toeval*, *bij erfenis*, *bij gebrek*, *bij loting* enz. *Bijgeval* echter wordt aaneen geschreven, omdat *geval* daar de min gewone beteekenis van *toeval* heeft.

485. 10) De praepositionale uitdrukkingen *tegenover*, *rondom*, *niettegenstaande* en *ingevolge*.

486. De overige, bestaande uit een voorzetsel, gevolgd van een zelfst. nw., blijven in overeenstemming met § 465 gescheiden, omdat dit zelfst. nw. zelf eene bepaling eischt, bestaande uit een 2den naamv. of uit een ander voorzetsel met zijne eigene beheersching; b. v. *in geval van nood*, *naar mate van zijne bekwaamheid;* en zoo ook *door middel van*, *uit hoofde van*, *in overeenstemming met*, *in betrekking tot* enz., terwijl men zegt *ingevolge dezen nood*, niet *van dezen nood* of *dezes noods*. Derhalve ook : *uit kracht*, *door toedoen*, *door bemiddeling*, *naar gelang*, *naar luid*, *op hoop*, *in spijt*, *ten spijt*, *ten behoeve*, *ten gevalle*, *ten aanzien*, *ten overstaan*, *ten aanhooren*, *ten aanschouwen* enz.

487. Natuurlijk kan er nog minder sprake zijn om die woorden aaneen te schrijven, wanneer het zelfst. nw. een lidw., voornaamw. of bijv. nw. bij zich heeft; b. v. als men zegt : *naar* *d e* *mate zijner bekwaamheden*, *door het* *k r a c h t i g s t e* *middel van overreding*, *in* *v o l k o m e n e* *overeenstemming met zijne bedoelingen*, *in* *n a u w e* *betrekking tot uw welzijn* enz. In zulke gevallen behoudt ieder woord zijne eigene waarde, en vervalt het begrip van een samengesteld voorzetsel geheel.

488. 11) Alle uitdrukkingen, die de waarde van een voegwoord hebben, en waarin de beteekenis van ieder deel niet volkomen duidelijk uitkomt; b. v. *alhoewel*, *alsmede*, *alsof*, *bijaldien*, *dewijl*, *derhalve*, *doordien*, *evenals*, *ingeval*, *naarmate*, *nademaal*, *tenware*, *tenzij*, *hoezeer*, *hoewel*, *zooals*, *zoodat*, *zoowel* enz., en zoo ook *daarenboven*, *daarentegen*, *desniettegenstaande*, *desniettemin*, *dientengevolge*.

489. Wanneer ieder deel zijne eigene kracht kennelijk behoudt, worden zij niet verbonden. Daarom schrijft men gescheiden : *niet alleen....maar ook*, *nu eens....dan eens*, *vanhier dat*, *vandaar dat*, *dan dat*. Zoo scheidt men ook : *zoolang als*, *zoodra als;* want *zoolang* en *zoodra* zijn alleen reeds als voegwoorden in gebruik, en derhalve, wanneer zij door *als* gevolgd worden, veeleer als bijwoorden, dan als voegwoorden te beschouwen. Vergelijk b. v. *Zoolang hij ziek is*, *kan van de zaak niets komen*, met : *Hij zal afwezig blijven*, *zoolang als zijn broeder ziek is*.

490. Wanneer *nadat* en *voordat* een bijwoord ter versterking vóór zich bekomen, worden *voor* en *na*, in overeenstemming met § 465 en 486, van *dat* gescheiden : *lang voor dat*, *lang na dat*.

491. Uit § 486 en 488 volgt, dat het voegwoord *naarmate* ook door het schrift onderscheiden is van de uitdrukking *naar mate* : *Hij werd nederiger, naarmate zijn aanzien steeg. Hij zal naar mate* (of *naar de mate*) *van zijne diensten beloond worden.*

492. 12) De tusschenwerpsels *helaas* en *eilieve* worden aaneen geschreven, en te recht, omdat *laas*, mnl. *laes*, *lacy*, op zich zelf verouderd is, en *lieve* niet meer als een vocatief (aanspraak) gedacht wordt.

493. Daarentegen behoort *och of*, hoewel het voegw. *of* daar de verouderde beteekenis van *indien* heeft, vaneen geschreven te worden, vermits anders de constructie der volgende woorden niet te rechtvaardigen is; vergelijk b. v. : *Och*, *of* (indien) *gij mij gelooven wildet* (, *hoe zou ik mij verheugen*).

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De spelling der samengestelde woorden.

494. Uit den Regel der Gelijkvormigheid (§ 258) volgt, dat de algemeene regel voor het spellen der samengestelde woorden aldus zal moeten luiden:

Geef, *zooveel de uitspraak toelaat*, *aan de samenstellende deelen den vorm*, *dien zij buiten de samenstelling als op zich zelve staande woorden hebben.*

495. De beperking „zooveel de uitspraak toelaat” noodzaakt tweeërlei samenstelling te onderscheiden : eene *kennelijke* en eene *verholene*.

496. Eene samenstelling is voor iedereen kennelijk, wanneer de woorden waaruit zij is samengesteld, in hun gewonen of nagenoeg gewonen *vorm* voorkomen en hunne beteekenis voor iedereen verstaanbaar is.

Voorbeelden. *Huishuur*, *kamerdienaar*, *landman* behooren tot de kennelijke samenstellingen, omdat iedereen kan inzien, dat zij uit de bekende woorden *huis*, *huur*, *kamer* en *dienaar* bestaan. Ook *leiboom*, *scheikunde* voor *leidboom*, *scheidkunde* en dergelijke behooren er toe, omdat de vormen *lei-en*, *schei-en* voor *leiden*, *scheiden*, algemeen bekend zijn.

497. De samenstelling is *verholen*, wanneer zij niet voor 't algemeen, maar alleen voor den taalkundige met zekerheid kenbaar is, doordien een der samenstellende leden of wel beide hetzij buiten gebruik zijn, hetzij eene weinig bekende beteekenis of een sterk veranderden vorm hebben.

Voorbeelden. Verholene samenstellingen zijn : *meineed* (onheilige, zondige eed), *leidsel* voor *leidzeel*, *hertog* voor *heirtoog* (heir-leider), *ooievaar* voor *oodebaar* (volgens een oud bijgeloof : *schataanbrenger*).

498. Wanneer eene samenstelling onkenbaar is geworden, dan verandert het woord niet zelden geheel van beteekenis. Dit heeft b. v. plaats gehad bij *dorpel*, eigenlijk *deurpaal*; *wereld* (uit *weer*, d. i. *man*, en *oude*, ouderdom, leeftijd), eigenlijk *mans-* of *menschenleeftijd*.

499. Bij eene verholene samenstelling is het aanduiden van den eigenlijken vorm der leden geheel nutteloos en soms zelfs voor de duidelijkheid nadeelig, gelijk uit sommige voorbeelden in de twee vorige §§ blijkt. Daarom wordt de spelling der zoodanige woorden geheel beheerscht door den Regel der Uitspraak en de algemeene regels voor de klinkers en medeklinkers, in Afd. II, Hoofdst. II en III gegeven. Men schrijft ze, zonder zich om hunne samenstelling te bekommeren, met geene andere letters dan die in de uitspraak gehoord worden. B. v. *dorpel*, *herberg*, *wereld*, niet *deurpaal*, *heirberg*, *weeroude*.

500. Ook de vorm van verreweg de meeste kennelijke afleidingen blijkt duidelijk genoeg uit de uitspraak. Zoo is b. v. van *bewaarschool*, *kerkdeur*, *leesgezelschap*, *oorkussen* onz. geene tweeërlei spelling denkbaar.

501. Het tweede lid eener samenstelling wordt steeds op dezelfde wijze geschreven als wanneer het woord op zich zelf staat, b. v. (*erf*)*goed* als *goed*-*goederen*, (*timmer*)*werf* als *werf*-*werven*, (*huur*)*huis* als *huis*-*huizen*.

502. Het eerste lid eener kennelijke samenstelling blijft in den regel onverminkt, en wordt evenzeer op dezelfde wijze als buiten de samenstelling gespeld; b. v. *erf*(*goed*) als *erf*, *huis*(*genoot*) als *huis*, *krankzinnigen*(*gesticht*) als *krankzinnigen* enz. Er bestaan te dezen aanzien slechts vier uitzonderingen: 1) bij de woorden op eene toonlooze *e*; 2) bij de onzijdige woorden, wier meerv. op *-ers* of *-eren* uitgaat; 3) bij werkwoorden, wier eerste lid eene onbepaalde wijs is; en 4) bij woorden eindigende op eene *d*, voorafgegaan door een volkomen klinker of een tweeklank.

503. 1) De woorden, uitgaande op eene toonlooze **e** die soms onderdrukt wordt, verliezen deze **e**, wanneer zij in eene samenstelling als eerste lid voorkomen. Dit heeft b. v. plaats in *aardbewoner*, *eerbewijs*, *reisbeschrijving*, *eindbesluit*, *zijdgeweer* enz., omdat men evenzeer *aard*, *eer*, *reis*, *eind*, (*weder*)*zijd*(*s*), als *aarde*, *eere*, *reize*, *einde*, *zijde* zegt.

504. De woorden echter, die buiten samenstelling de *e* niet kunnen missen, als *bede*, *liefde*, *rede*, *vrede*, behouden de *e*; b. v. in *bedehuis*, *liefdegaven*, *redevoering*, *vredejaar*.

505. Ook de woorden op *e*, die als eerste lid dienen moeten om de stof aan te duiden, waaruit iets vervaardigd is, behouden de *e*, als *aarde* in *aardebaan* (baan van aarde), *aardewerk*, *rogge* in *roggebrood*, *tarwe* in *tarwemeel* enz. Vergel. § 437.

506. 2) De woorden, die in het meerv. op **-ers** of **-eren** eindigen, werpen in den regel het eigenlijke meervoudsteeken **-s** of **-en** af; b. v. *eieren* in *eierkorf*, *kalvers* in *kalvermarkt*, *raderen* in *raderwerk*, *kleederen* in *kleeder-* of *kleêrmaker* enz. Men zegt echter ook *kleerenmaker* (niet *kleeremaker*, vergel. § 530).

507. 3) De werkwoorden in de zoogenaamde onbepaalde wijs werpen de **n** af,

wanneer zij het eerste lid van een samengesteld werkwoord zijn; b. v. *spelen* en *ruilen* in *spelevaren* en *ruilebuiten*.

508. 4) De stammen, eindigende op eene **d**, voorafgegaan door een helderen klinker of tweeklank, onderdrukken die **d** in samenstellingen, die tot de dagelijksche spreektaal behooren; b. v. *rijd(en)* in *rij(school)*, *wijd(en)* in *wijbisschop*, *wijwater*, *leid(en)* in *leiboom*, *scheid(en)* in *scheikunde* enz.

509. In vele samenstellingen worden tusschen het eerste en het tweede lid letters ingevoegd, die schijnbaar ter verbinding van de beide leden moeten dienen en daarom niet geheel ten onrechte *verbindingsletters* genoemd worden. Zoo b. v. eene *e* in *vossevel*, eene *s* in *liefdesverklaring*, de lettergrepen *en* en *er* in *ganzenei* en *eierschaal*.

510. De verbindingsletters waren oorsponkelijk deelen van het eerste lid, dat in de samenstelling òf onder een thans verouderden vorm, òf in verbogen toestand voorkwam. Zoo hebben b. v. *wieg* en *wil* de verouderde vormen *wiege* en *wille* in *wiegelied* en *willekeur;* in *leeuwenbek* en *krijgsman* zijn *en* en *s* teekens van den 2den nv.; in *raderwerk* is *er* het teeken van het meervoud.

511. In sommige gevallen strekken *n* en *s* ter bevordering der welluidendheid b. v. in *geitenoog* en *leidsman*.

512. Sommige woorden zijn gedachteloos naar bestaande modellen met verbindingsletters gevormd; b. v. *vrijheidsliefde* naar *vaderlandsliefde*, *dochtersman* naar *kindskind*, *paardestaart* naar het vroegere *paardemarkt* (voor *paardenmarkt*, waarin *e* de verouderde uitgang van het meervoud is); *hoenderei* naar *hoenderhok*, ofschoon *vrijheid* en *dochter* vrouwelijk, en *paard* en *hoen* in *paardestaart* en *hoenderei* natuurlijk enkelvoudig zijn.

513. Langs dezen weg is de verbindings-*s* ook achter vrouwelijke woorden het teeken van den 2den naamv. geworden; b. v. in *eershalve*, *zielsverdriet*, *vrouwspersoon*, *zonsondergang*. — De *e* in *hondekop*, *paardestaart* enz., de lettergreep *er* in *eierschaal* (vroeger *eischaal*), *hoenderei* enz. hebben natuurlijk geene beteekenis.

514. Verschillende omstandigheden hebben samengewerkt om te maken, dat het thans onmogelijk is in elk voorkomend geval over den waren aard der verbindingsletters te oordeelen en met zekerheid te bepalen, of zij al dan niet met recht in een woord voorkomen.

515. Om de reden in de voorgaande § opgegeven zullen hier onder *verbindingsklanken* of *verbindingsletters* verstaan worden elke klank of elke letter, die niet tot het eerste lid behoort, wanneer dit onverbogen is. Dus b. v. de *e* in *dageraad*, de *s* in *hondstand*, de lettergrepen *el* en *en* in *schorteldoek* en *menschenmin*, omdat de stammen der eerste leden thans *dag*, *hond*, *schort* en *mensch* luiden.

516 De verbindingsklanken in samenstellingen zijn *-e-*, *-n-*, *-s-*, *-el-*, *-en-* en *-er-*.

517. De uitspraak leert in de meeste gevallen duidelijk genoeg, wanneer in

een woord verbindingsletters voorkomen, en welke. Er zijn slechts twee gevallen denkbaar, waarin men in onzekerheid kan verkeeren, namelijk 1) ten aanzien eener *n* achter eene toonlooze *e*, b. v. in *beestemarkt* of *beestenmarkt;* en 2) ten aanzien eener *s*, wanneer het tweede lid met *s* of *z* begint, b. v. in *dorpsschuit* of *dorpschuit*, *varkensziekte* of *varkenziekte*.

518. De oorzaken der bedoelde onzekerheid zijn daarin gelegen, dat men de *n* achter eene toonlooze *e* steeds zeer flauw uitspreekt, niet zelden geheel onderdrukt, en dat eene *s* met eene volgende *s* of *z* ineensmelt, zoodat er slechts één sisklank gehoord wordt; b.v. in *misslag* en *geenszins*.

519. Uit de voorgaande § volgt, dat de Spelling slechts regels behoeft te geven ten aanzien van het gebruik der verbindings-*n* achter eene toonlooze *e*, en der verbindings-*s* vóór een woord dat met *s* of *z* begint.

520. Doordien de verbindingsletters oorspronkelijk buigingsuitgangen waren, kunnen zij alleen voorkomen in woorden, wier eerste lid een verbuigbaar woord is. Woorden wier eerste lid tot de onverbuigbare woorden behoort, d. i. een bijwoord, een voorzetsel of een tusschenwerpsel is, hebben nooit verbindingsletters, zelfs niet wanneer de welluidendheid zulks zou kunnen vorderen. Zoo zegt men b. v. *medeërfgenaam*, niet *medenerfgenaam*.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Regels voor het gebruik der verbindings-*n*.

521. De verbindings-*n* heeft verschillende waarden. Zij kan dienen

1) als welluidendheidsletter;
2) achter zelfstandige naamw. als teeken van den 2den nv. en als teeken van het meerv.;
3) achter bijvoeglijke woorden als teeken van den 2den, 3den of 4den naamval.

*De verbindings-*n* als welluidendheidsletter.*

522. Wanneer twee klinkers in een woord onmiddellijk op elkander volgen, dan ontstaat er eene *gaping* (*hiatus*), dat wil zeggen, de stem moet dan een oogenblik ophouden, b. v. in *zee-eend*, *kwee-appel*. Dit altijd min of meer onaange-

name stuiten der stem heeft niet plaats, wanneer een medeklinker tusschenbeide treedt. De *h* evenwel, die eene zeer verzwakte *ch* is, ofschoon nog altijd een medeklinker, wordt niet toereikend geacht om de gaping tusschen twee klinkers aan te vullen. Daarom schreef men voorheen, ook in den 1[sten] nv.: *den oorlog*, *den hond*.

523. Uit de vorige § volgt deze regel: Wanneer in eene samenstelling eene toonlooze *e* voorkomt, gevolgd door eenen klinker of eene *h*, dan wordt ter vermijding van den hiatus eene verbindings-*n* ingevoegd; b. v. in *duivenei*, *eendenei*, *ganzenei*, *galgenaas*, *geitenoog*, *bruggenhoofd*, *dassenhaar*, *dassenhol*, *hondenhok*, *slakkenhuisje*, *beukenhout*, *eikenhout* enz.

524. Daar *mede* als bijwoord tot de onverbuigbare woorden behoort, welke soort van woorden geene verbindingsletters toelaten, kan men de gebrnikelijke spelling *medearbeider*, *medeoorzaak* enz. niet als uitzonderingen op den bovenstaanden regel beschouwen. Vergelijk boven § 520.

*De verbindings-*n *als teeken van den 2*[den] *nv.*

525. Oudtijds was het aantal woorden, dat in den 2[den] nv. *-n* of *-en* aannam, veel grooter dan thans; men zeide niet alleen *des heeren*, *des menschen*, *des harten* enz., maar ook *des propheten*, *des soldaten*, *des leeuwen*, *des beren* enz. Er behoorden ook vrouwelijke toe, als *aarde*, *eer*, *kerk*, *zon* enz., *der aerden*, *der eeren*, *der kercken*, *der sonnen*. Van daar dat men voorheen een aantal samenstellingen had, waarvan het eerste lid in den 2[den] nv, stond, eindigende op *-en*, b. v. *sonnenschijn*, *manendach*, *eerenprijs*. Thans echter dient de verbindings-*n* slechts zelden om een 2[den] nv. uit te drukken, en wordt zij, op weinige gevallen na, als het teeken van het meervoud opgevat. Dit heeft zonder uitzondering plaats bij vrouwelijke woorden, sedert de *s* ook bij deze in samenstellingen het teeken van het meerv. is geworden. Vergel. § 513.

526. De verbindings-*n* komt voor als teeken van den 2[den] nv. in *'s-Gravendeel*, *'s-Gravenhage*, *'s-Gravenland*, *'s-Heerenberg*, *'s-Hertogenbosch*, *Mijns-Heerenland*, *Prinsenhage*.

527. Ofschoon *hart* nog *des harten* maakt, komt het in samenstellingen in het enkelvoud alleen in den vorm *harte* voor; b. v. in *hartedief*, *hartelust*, *hartewensch*. Bij *harten-* denkt men aan een meervoud; b. v. in *hartenzes*, *hartenvrouw*, enz.

*De verbindings-*n *achter zelfst. naamw. als teeken van het meerv.*

528. Ten opzichte van het getal van het eerste lid eener samenstelling kunnen vier gevallen plaats hebben:

1) het eerste lid brengt noodwendig de voorstelling van een meervoud mede; b. v. in *heldenschaar*, *eikenlaan*;
2) het eerste lid vertegenwoordigt noodwendig een enkelvoud; b. v. in *kersesteen*, *tinnegieter*;
3) het eerste lid is, *te gelijker tijd*, voor tweeërlei opvatting vatbaar, kan èn als enkelv. èn als meervoudig gedacht worden; b. v. in *kurketrekker*, *mutsebol*;
4) het eerste lid kan, *bij afwisseling*, nu een enkel- dan een meervoud voorstellen; b. v. in *schapevleesch* en *schapenvleesch*.

529. Bij de woorden, bedoeld in n°. 3, die te gelijkertijd voor tweeërlei opvatting vatbaar zijn, moeten twee gevallen onderscheiden worden. Het woord kan in dagelijksch gebruik zijn, of tot de meer zeldzame behooren. In het eerste geval staat de spelling nagenoeg vast, in het laatste is zij nog dobberend.

Uit de twee vorige §§ vloeien de volgende regels voort:

530. Men schrijft achter eene toonlooze *e* eene *n* als teeken van het meerv. in al die woorden, waarin het eerste lid noodwendig de voorstelling van een meervoud medebrengt; b. v. in *bessensap*, *biezenkistje*, *boekenkast*, *boekenrek*, *boekenstalletje*, *brievenbesteller*, *brievenpost*, *brillenslijper*, *broekenstof* (en *broekstof*), *dennenwoud*, *dievenbende*, *druivennat*, *druiventros*, *duitendief*, *duiventil*, *eendenkooi*, *eikenbosch*, *engelenkoor*, *grappenmaker*, *hanengevecht*, *heldenschaar*, *hemdenlinnen*, *hertenkamp*, *hoedenmaker*, *ijpenlaan*, *jodenbuurt*, *kaarsenmaker*, *kleerenmaker* (en *kleermaker*), *kousenwever*, *mandenmaker*, *messenmaker*, *muggenzifter*, *muizenval*, *pottenbakker*, *pottenkast*, *pruikenmaker*, *rozenkrans*, *sigarenfabriek*, *snarenspeeltuig*, *stoelendraaier*, *stokkenknecht*, *woordenboek*, *woordenlijst* enz., omdat bij die woorden steeds aan eene veelheid wordt gedacht, en b. v. eene kast, waarin, onder andere dingen, één boek wordt geborgen, geene *boeke*- noch *boekenkast* heet, noch een grofsmid, die voor eigen gebruik een mes vervaardigt, dientengevolge een *messe*- of *messenmaker* wordt.

531. Ingevolge dezen regel behoort men ook *zedenkunde*, *zedenleer*, *sterrenkunde*, *sterrenwichelaar* te schrijven. De gebruikelijke spelling *zedeleer* enz. laat zich met de hedendaagsche richting in de taal niet meer overeenbrengen, gelijk uit de jongere woorden *plantenkunde*, *volkenkunde*, *warenkennis* en dergelijke blijkt.

532. Men schrijft zonder *n* de woorden, wier eerste lid noodwendig een enkelvoud voorstelt; b. v. in *bijleman* (sappeur), *bakkebaard*, *brilleglas*, *bruggegeld*, *druivepit*, *galgebrok*, *hertebeest*, *lampeglas*, *messescheede*, *mollevel*, *notedop*, *pruimesteen*, *ruggemerg*, *slippedrager*, *spillebeen*, *tinnegieter* enz.

533. Zulke woorden bekomen natuurlijk wel eene *n*, wanneer deze, volgens § 523, voor de welluidendheid geeischt wordt, b. v. *geitenoog*, *ganzenei*, *brillenhuisje* enz.

534. Uit § 530 en 532 volgt, dat vele zelfstandige naamw. als eerste leden van samenstellingen stellig nu eens in het enkelvoud, dan eens in het meervoud behooren te staan; zoo b. v. *paard* in *paardekop*, *paardestaart*, en *paardenmarkt*, *paardenkooper*.

535. In de samengestelde woorden op *-boom*, wier eerste lid reeds op zich zelf als benaming van den boom gebezigd wordt, staat dit lid natuurlijk in het enkelvoud. Zij worden daarom zonder *n* geschreven : *berkeboom*, *denneboom*, *eikeboom*, *lindeboom* enz.

536. De spelling *berkenboom* enz. zou onderstellen, dat *berken* enz. een stoffelijk bijvoegl. nw. was, en samenstellingen met stoffelijke bijvoegl. nw. zijn strijdig met den aard onzer taal; vergel. § 437.

537. Aan woorden, het dagelijksch leven en de huishouding betreffende, die elk oogenblik in ieders mond komen, zet eene nooit of zelden uitgesproken *n* een voorkomen van deftigheid en stijfheid bij, strijdig met hunne beteekenis. Om die reden moet de invoeging der *n* in zoodanige woorden zooveel mogelijk worden vermeden, en is het enkelvoud te verkiezen, waar de beteekenis zulks maar eenigszins toelaat. Zoo schrijve men b. v. *flesschebakje*, omdat het telkens voor slechts ééne flesch dient, en om dergelijke redenen ook : *hondeketting*, *kurketrekker*, *kurketang*, *pennemes*, *pijpedop*, *pijpewroeter*, *pruikebol*, *mutsebol*, *hoededoos* enz. Waar het enkelvoud echter geheel tegen de natuurlijke opvatting strijdt, is de meervoudsvorm ook in zulke dagelijksche woorden onvermijdelijk, b. v. in *fleschenrek*, *kurkenmandje*, *pennenkoker*, *naaldenkoker*, *speldenkussen*, *messenmandje*, *pijpenlade*, *pijpenmandje* enz.

538. In sommige gevallen, waarin de beteekenis strikt genomen de beide getallen toelaat, wil het Gebruik den meervoudsvorm. Dit heeft plaats bij samenstellingen, wier eerste lid een persoonsnaam is, die zekeren stand in de maatschappij uitdrukt, als : *boer*, *heer*, *slaaf*, *vrouw* en dergelijke. Ofschoon een *boerenzoon* de zoon is van éénen *boer*, eene *soldatenmonteering* de monteering van éénen *soldaat*, eene *vrouwenmuts* de muts van ééne *vrouw*, schrijft men deze woorden steeds met ééne *n*. Evenzeer zegt en schrijft men nagenoeg algemeen : *bodenloon*, *boerenbedrijf*, *boerendochter*, *boerenhofstede*, *boerenwoning*, *heerendienst*, *heerenhuis*, *heerenknecht*, *heldenarm*, *heldendaad*, *heldenmoed*, *maagdenhart*, *maagdenwas*, *maagdenschenner*, *matrozenhoed*, *matrozenlied*, *matrozenpak*, *meidendienst*, *meidendracht*, *slavenaard*, *slavenarbeid*, *slavendienst*, *slavenwerk*, *soldatenkind*, *soldatenvrouw*, *studentenhaver*, *studentenlied*, *vorstenkroon*, *vorstentelg*, *vorstenzoon*, *vrouwenhand*, *vrouwenhemd*, *vrouwenkleed*, *vrouwenrok* enz.

539. Kennelijk denkt men hierbij aan het meervoud, aan den geheelen stand, door het meervoudige eerste lid vertegenwoordigd. *Boerenwoning* wordt opgevat als *woning*, gelijk iemand uit den *boerenstand* bewoont; *vrouwenrok* als rok, gelijk de *vrouwen* dragen. *Menschenbloed*, *vorstentelg* mogen oorspronkelijk beteekend hebben : *bloed van een mensch*, *telg* of *kind van een vorst*, thans worden die uitdrukkingen opgevat als *bloed* van een individu van het geslacht *menschen*, als *telg* van een geslacht van *vorsten*.

540. De verbuiging heeft ongetwijfeld tot de vestiging van dit gebruik medegewerkt. De genoemde woorden toch vormen hun meervoud uitsluitend met *en*, zoodat de *s* het meervoud in die samenstellingen niet vertegenwoordigen kan. Daarentegen nemen dezulke, die hun meervoud óf alleen met *s* óf met *s* en *n* beide vormen, als : *jongen* — *jongens*,

kok — *koks*, *meisje* — *meisjes*, *kneeht* — *knechts* en *knechten*, *man* — *mans* en *mannen*, *officier* — *officiers* en *officieren*, *smid* — *smids* en *smeden* enz. in zulke samenstellingen doorgaans de *s* aan : *jongenspak*, *jongenswerk*, *knechtsdienst*, *knechtslivrei*, *koksmaat*, *kokswerk*, *kuipersambacht*, *kuipersboor*, *manshand*, *mansrok*, *meisjeskleeren*, *meisjesstem*, *officiersepaulet*, *officiersuniform*, *sergeantsvrouw*, *smidsknecht*, *smidswerk*, *smidswinkel*.

541. Zulke samenstellingen met *s* behooren veelal tot den dagelijkschen stijl. Komt een woord alleen in meer deftigen stijl voor, dan heeft het eerste lid den meervoudsvorm op *en*, als : *mannenmoed*, *officiereneer*, *knechtenaard*.

542. Uit de vorige §§ volgt deze regel : De samenstellingen, wier eerste lid een één- of tweelettergrepige persoonsnaam is, die zijn meervoud uitsluitend met *en* vormt, hebben het eerste lid in den meervoudsvorm, zoodra het begrip de voorstelling van veelheid slechts toelaat, d. i. zoodra het eerste lid gedacht kan worden een geheelen stand te vertegenwoordigen. Volgens dezen regel schrijft men ook : *boerinnenjak*, *boerinnenmuts*, *gekkenpraat* (praat gelijk die van gekken), *maagdenpalm*, *maagdenwas*, *boeren-*, *heeren-*, *prinsessenboonen*, *prinsessenbier* enz.

543. De regel bevat twee beperkingen. Hij sluit vooreerst de woorden van meer dan twee lettergrepen uit, als : *jongeling*, *kweekeling*, *komediant*, *muzikant*, *predikant* en dergelijke, ofschoon zij hun meervoud door achtervoeging van *en* maken. Men zegt niet : *jongelingendroomen*, *jongelingenjaren*, *komediantenvrouw*, *predikantencostuum*, *predikantenzoon*, maar met *s* : *komediantsvrouw*, *predikantscostuum*, *predikantszoon* enz. Alleen de meerlettergrepige vrouwennamen op *-in*, als *koningin*, *hertogin*, maken uitzonderingen. Zij volgen de analogie van *boerin* : *koninginnenkroon* enz

544. De tweede beperking is uitgedrukt in de woorden : »zoodra het begrip de voorstelling eener veelheid toelaat". Immers, waar dit het geval niet is, is de meervoudsvorm ook niet in gebruik. Daarom zegt men niet *vrouwenpersoon*, maar *vrouwspersoon*. Derhalve schrijve men : *Lieve-Vrouwekerk*, niettegenstaande *Lieve-Vrouwenkerk* voorheen door de zwakke verbuiging van *vrouwe* gewettigd was. Thans geeft deze vorm aanleiding tot verkeerde opvatting.

545. Samenstellingen, wier eerste lid een mannelijke diernaam is, die geene samenstellingen met *s* vormt, nemen eene *n* als teeken van het meervoud aan, wanneer zij g e w o o n l ij k, hetzij eigenlijk hetzij overdrachtelijk, gebezigd worden in eene beteekenis, waarin men aan het geheele geslacht, de geheele diersoort, denkt. Zij behouden de *n*, ook wanneer zij — wat maar zelden het geval is — in eene eigenlijke opvatting voorkomen, waarin de *n* slechts als het teeken van den enkelvoudigen 2den naamval kan beschouwd worden.

546. Volgens dezen regel schrijft men : *apengezicht*, *apenkuur*, *apenliefde*, *berenjong*, *berenklauw* (plant of poot van een meubel), *drakenbloed* (hars), *hazenlip*, *hazenmond* (gebrekkige vorming van lip of mond), *hazenslaap*, *leeuwenbek* (bloem), *leeuwenkop* (versiersel), *leeuwenwelp*, *stierenkop* (hoofdig of norsch mensch) enz., naar analogie van *menschenkind*, *heerendienst*, *boerenzoon*, *vorstentelg* enz. Men behoudt die spelling op grond der Analogie ook dan, wanneer *apengezicht*, *berenklauw*, *leeuwenkop* in hunne eigenlijke beteekenis genomen worden voor gezicht van een aap, klauw van een beer, kop van een leeuw, omdat deze laatste opvatting tot de zeldzame uitzonderingen behoort.

547. Daarentegen schrijve men zonder *n* : *kattekwaad*, *paardevoet* (gebrekkig gevormde menschenvoet), *rattestaart* (vijl), omdat *kat*, *paard* en *rat* niet mannelijk zijn ; — *bokkesprong*, *mollepoot*, omdat de *s* van *bokspoot* en *molshoop* verbieden aan de zwakke declinatie

te denken. Zoo ook *hanekam* (bloem), *haneveer* (twistziek mensch), omdat beide woorden evenzeer in hun eigenlijken zin in gebruik zijn, waarin zij buiten tegenspraak de al te deftige *n* hebben uitgeworpen, die daarin slechts als het teeken van den enkelvoudigen 2den nv., niet als teeken van het meerv. kan beschouwd worden. Nagenoeg in hetzelfde geval verkeert *hanepooten* (slecht schrift), ofschoon het woord zelden in eigenlijken zin wordt genomen; de niet twijfelachtige uitspraak van de overige samenstellingen met *haan*, als : *hanebalk*, *haneschree*, *hanespoor*, *hanetred*, maken het niet raadzaam in *hanepoot* de Analogie te verlaten. *Hanengekraai*, voor gekraai der gezamenlijke hanen eener buurt, vereischt, gelijk ieder gevoelt, de *n* van het meervoud.

548. Men vergete vooral niet, dat het buitensluiten der vrouwelijke en onzijdige woorden geene betrekking heeft tot die gevallen, waarin de *n* als meervoudsvorm of voor de welluidendheid volstrekt gevorderd wordt; b. v. in *eendenkooi*, *kattengeslacht*, *koeienhaar*, *paardenras*, *zwijnenaard* enz.

549. De samengestelde benamingen van planten, wier eerste lid een diernaam is, zijn in twee soorten te onderscheiden. Zij zijn òf overdrachtelijk gebezigde namen van lichaamsdeelen, als *ganzetong;* òf zij geven te kennen, dat de plant in de eene of andere betrekking tot eene diersoort staat, als *slangenkruid.* In het eerste geval is de enkelvoudige vorm, zonder *n*, in het tweede de meervoudige met *n* te verkiezen; b. v. *ganzetong*, *ganzevoet*, *kattestaart*, *paardestaart*, *slangekop* enz.; daarentegen *biggenkruid*, *duivenkervel*, *eendenkroos*, *geitenblad*, *hazendistel*, *kattendoorn*, *konijnenblad*, *muizengerst*, *paddenstoel* enz.

550. De samengestelde namen van boomen, wier eerste lid de vrucht aanduidt die zij opleveren, of de bloem die zij voortbrengen, hebben het eerste lid in den enkelvoudsvorm; b. v. *besseboom*, *druiveboom*, *kerseboom*, *kastanjeboom*, *rozeboom*, *syringeboom* enz.

551. De woorden *abrikozeboom*, *pereboom* enz. kunnen op twee wijzen opgevat worden, namelijk als boom, die abrikozen oplevert, of als boom, die zelf ook *abrikoos*, *peer* enz. genoemd wordt. De vorm van het enkelvoud is hier verkieslijk, omdat deze woorden tot de dagelijksche taal behooren. Vergel. § 537.

552. Er zijn ook woorden, wier beteekenis stellig niet altijd dezelfde is, maar die het eene oogenblik op een enkel-, het andere op een meervoud zien, terwijl daarbij doorgaans nog een derde geval denkbaar is, waarin men aangaande het ware getal in onzekerheid verkeert. Eene hoeveelheid vleesch of leder b. v. kan afkomstig zijn van één of meer dieren. In het eerste geval zal men zich juist uitdrukken door *geitevleesch* en *schapeleder*, in het tweede door *geitenvleesch* en *schapenleder* te schrijven; ook kan het geval zich voordoen, dat men aangaande de herkomst in het onzekere is.

553. In gevallen van onzekerheid behoort men bij de bedoelde woorden dien vorm te kiezen, die met de meest gewone beteekenis overeenkomt. Ook het onderscheid tusschen dagelijksche en meer deftige woorden zal tot de beslissing kunnen bijdragen. Zoo zal men bij de huishoudelijke woorden *schapevleesch*, *geiteleder* gewoonlijk aan den enkelvoudigen vorm zonder *n* de voorkeur geven. Daardoor wordt echter niemand het recht betwist om, als hij zulks noodig

acht, *schapenvleesch* te spellen. — Natuurlijk zal men omgekeerd te werk gaan, waar de beteekenis gewoonlijk het begrip van het meervoud medebrengt. Zoo zal men in gewone gevallen aan *duivenslag*, *kippenloop*, *paardenstal*, *zwanendrift* enz. de voorkeur geven boven *kippeloop*, *paardestal*, al liep er ook geene enkele kip in de loop en al ware de stal maar voor één paard ingericht. Doch wie dit laatste in een bijzonder geval volstrekt wil doen uitkomen, schrijve alsdan *paardestal.*

*De verbindings-*n *achter bijvoeglijke woorden.*

554. Alle samenstellingen, waarvan het eerste lid een bijvoeglijk woord is, zijn oorspronkelijk koppelingen. Zij zijn in twee hoofdsoorten te onderscheiden, naar gelang het laatste lid een zelfst. naamw. of een werkwoord is.

555. Wanneer het laatste lid een zelfst. nw. en het woord in zijn geheel genomen insgelijks een zelfst. nw. is, b. v. bij *hoogepriester*, *hoogeschool*, *grootvader*, *kleinkind*, dan wordt het bijvoeglijke woord aangemerkt als in den 1sten naamval voorgevoegd te zijn en blijft het dien naamvalsvorm onveranderd behouden, in welke betrekking de geheele samenstelling ook te staan kome. Wij zeggen thans niet meer *des hoogenpriesters*, maar *des hoogepriesters*, evenals *des grootmeesters*. Van de inlassching eener *n* in woorden als *blindeman*, *hoogepriester*, *hoogeschool*, *wittebrood*, *roodekool*, *zoutevisch* enz. kan derhalve geene sprake zijn.

556. Alleen één woord maakt eene uitzondering, te weten: *goedendag*, als benaming van een middeleeuwsch wapentuig. Dit woord is echter eene koppeling van den groet: *Goedendag!*, waarin de beide woorden in den 4den naamv. staan, en de *n* dus door de etymologie vereischt wordt.

557. Wanneer het laatste lid een zelfst. naamw., maar het woord in zijn geheel genomen een bijwoord of een voegwoord is, dan staat de gansche uitdrukking in den 2den of in den 4den naamval, en dan behoort het eerste lid den vorm te hebben, dien geslacht en naamval eischen. Dus zal men moeten schrijven: *grootendeels* en *meerendeels*, samentrekking van *meererendeels* (2de naamval onzijdig), *dewijl* (4de naamval vrouwelijk).

558. Wanneer het laatste lid een werkwoord is, dan staat het bijvoeglijke woord in den regel praedicatief, hetgeen zeggen wil, dat het thans onverbuigbaar is. In dit geval kan er dus geene sprake zijn van het inlasschen eener *n*, die niet reeds tot den stam van het bijvoegl. naamw. behoort. Het gebruik leert zulks dan ook duidelijk: het heet steeds *goedmaken*, onverschillig of men *eenen misstap*, *eene fout* of *een verlies goedmaakt.*

559. De samenstellingen *goedendag-*, *goedennacht-*, *goedenmorgenzeggen* enz. verkeeren in een ander geval. *Goed* is daarin het attribuut van *dag*, *nacht* enz., welke woorden in den 4den naamv. staan en de overeenstemming van het adjectief *goed* vorderen.

TIENDE HOOFDSTUK.

Regels voor het gebruik der verbindings-*s*.

560. Men kan alleen in twijfel staan, of in eene samenstelling al dan niet eene verbindings-*s* aanwezig is, wanneer het tweede lid begint met eene *s* of met eene *z*, die scherp (als *s*) wordt uitgesproken; b. v. in ***dorpsschout***, ***varkensziekte***, ***baatzuchtig***. Wanneer de *z* zacht klinkt, gelijk in ***hondeziekte***, ***geelzucht***, ***waterzucht***, zal niemand het aanzijn eener *s* (***hondesziekte***, ***waterszucht***) vermoeden.

561. Bij het stellen der regels zal men in het oog moeten houden, dat *ss* en *sz* op zich zelve geene welluidende klanken zijn, zoodat de inlassching eener *s*, waar zij voor de uitspraak kan worden gemist, en door de beteekenis of regelmaat niet gevorderd wordt, niet verkieslijk is. Men kan derhalve als algemeenen regel stellen, dat de *s* alleen dan behoort ingelascht te worden, wanneer de noodzakelijkheid ten duidelijkste blijkt.

562. De verbindings-*s* heeft verschillende waarden. Zij kan dienen

1) als welluidendheidsletter;
2) achter zelfst. naamw. als teeken van den 2den nv., en als teeken van het meerv.;
3) achter bijvoegl. woorden als teeken van den 2den nv.

De verbindings-s *als welluidendheidsletter.*

563. De verbindings-*s* wordt voor de welluidendheid alleen gevoegd achter stammen van werkwoorden; b. v. in ***leidsvrouw***, ***scheidsman***. Daar zij natuurlijk geene beteekenis heeft en slechts om den wille der uitspraak ingevoegd wordt, behoeft zij achter werkw. nooit ingelascht te worden, wanneer het tweede lid met eene *s* of *z* begint; b. v. niet in ***smeekschrift***, ***hebzucht***. Er kan dus ook geene sprake zijn van haar in te voegen in ***leidstar*** of ***leidstèr***, ofschoon men ***leidsman*** en ***leidsvrouw*** zegt.

De verbindings-s *achter zelfst. naamw. als teeken van den 2den naamval.*

564. De verbindings-*s* treedt als teeken van den 2den naamval in samenstellingen niet slechts achter mannelijke en onzijdige substantieven, als in ***timmermansgereedschap***, ***bakkersoven***, ***levensbericht***, ***kindskind***, maar ook achter vrouwelijke als ***zusterskind***, ***dochtersman***, ***stadspoort***, ***vrijheidsboom***, ***zielsverdriet***, enz.; vergelijk boven § 513.

565. Het onderscheid der geslachten kan derhalve geenen regel aan de hand doen, en men zal eeniglijk te letten hebben op de analogie en op de betrekking, welke inderdaad die van den genitief van het enkelvoud moet wezen.

566. Daar men volgens den bovengestelden algemeenen regel met de *s* spaarzaam moet zijn, kan zij alleen dan gewettigd worden, wanneer uit andere overeenkomstige samenstellingen duidelijk blijkt, dat het woord in de betrekking van den 2den nv. de *s* verlangt. Zoo leeren b. v. de woorden *bakkersnering*, *bakkersoven*, *bakkerswinkel*, *dorpsbestuur*, *dorpsherberg*, *dorpsleeraar*, *krijgsmansdeugd*, *krijgsmanseed*, *sergeantsrang*, *sergeantsuniform*, *sergeantsvrouw*, *stadsmuur*, *stadspoort*, *stadswal*, *vollersambacht*, *vollerskuip*, *varkensoog*, *varkensvleesch*, *varkensribbetje*, *veiligheidskaart*, *vrijheidsliefde*, *zuinigheidsmaatregel*, *landschapshuis*, *landschapsvergadering*, *burgerschapsrechten*, *vriendschapsband* enz., dat de woorden *bakker*, *dorp*, *krijgsman*, *officier*, *sergeant*, *stad* enz., en die op *-heid* en *-schap* in de betrekking van den 2den nv. de *s* vorderen, en dat men derhalve ook *bakkersschotel* (houten werktuig), *dorpsschool*, *krijgsmansstand*, *landschapsschrijver*, *sergeantsstrepen*, *stadsschout*, *varkensstal*, *varkensziekte*, *waarheidszucht* te spellen heeft.

567. Dat men wel degelijk op de onderlinge verhouding der deelen heeft te letten, blijkt uit *landschapschilder*, waar *landschap* een meervoud *landschappen* vertegenwoordigt, en dus niet in den 2den naamval van het enkelvoud voorkomt. Niemand zal dan ook op de gedachte komen om *landschapsschilder* te schrijven, dan in eene beteekenis, die niet in gebruik is en die overeenkomen zou met *landschapsschrijver*.

*De verbindings-*s *achter zelfst. nw. als teeken van het meervoud.*

568. In de samenstellingen, wier eerste lid een zelfst. naamw. is, dat op *-ier* eindigt en de beteekenis van een meervoud heeft, lascht men eene verbinding-*s* in; b. v. *officiersvereeniging*, *kanonnierskazerne*, *pontonnierskompagnie* enz.

569. De dubbele *s*, en evenzoo *sz*, is moeilijk uit te spreken achter eene vloeiende letter, *l*, *m*, *n* en *r*, voorafgegaan door eene toonlooze *e*. Daarom behouden de zelfst. naamw. op *-el*, *-em*, *-en* en *-er* steeds den enkelvoudigen vorm, ook waar de beteekenis dien van het meervoud zou vereischen; b. v. in *appelmand*, *bezembinder*, *wagenmaker*, *letterzetter* enz.

*De verbindings-*s *als teeken van den 2den naamval achter bijvoeglijke woorden.*

570. Wanneer het eerste lid een bijvoeglijk woord is, hetzij een bijvoeglijk naam- of voornaamwoord, hetzij een onbepaald telwoord, dan kan de *s* alleen het teeken zijn van den 2den naamv., in welken naamval alsdan ook het tweede lid staat, b. v. in *blootshoofds*.

571. Ook hier is alleen dan onzekerheid denkbaar, wanneer het tweede lid met *s* of *z* begint. Men kan b. v. een oogenblik weifelen tusschen de spelling *goedschiks* en *goedsschiks*. Wanneer men echter bedenkt, dat de geheele uitdrukking wel is waar een zoogenaamde genitivus absolutus is, overeenkomende met *blootshoofds*, *droogsvoets*, *goedsmoeds*, *gewapender hand*, maar dat het Gebruik reeds in sommige dergelijke uitdrukkingen, als *veeltijds*, *luidkeels*, *heelhuids*, *droogvoets* (nevens *heelshuids* en *droogsvoets*) de *s* kennelijk heeft uitgestooten, dan zal men geene afdoende reden zien om, in strijd met de Welluidendheid, een woord te bezwaren met eene *s*, die voor de duidelijkheid niet gevorderd wordt.

572. Anders is het gelegen met woorden, waarin *zin* het tweede lid is, voorafgegaan door een bepalend woord, als *alleszins*, *eenigszins* enz. De *z* heeft daarin hare verscherping te danken aan de *s* van het eerste lid. Blijft deze weg, dan herneemt zij noodwendig haar zachten klank; men verkrijgt dan *alle-zins*, *geen-zins* enz., wat tegen de gebruikelijke uitspraak strijdt. De *s* is derhalve in al die woorden volstrekt onmisbaar; daarom schrijve men *alleszins*, *eenigszins*, *geenszins*, *veelszins*.

ELFDE HOOFDSTUK.

De spelling der bastaardwoorden.

573. Evenals ieder beschaafd volk bezigen wij een aantal woorden, die niet in den boezem onzer eigene taal ontstaan, maar bij onderscheidene gelegenheden uit andere talen ontleend zijn. Die vreemde woorden vervallen van zelve in drie klassen: 1) de zoodanige, die geheel Nederlandsch geworden, met het volle burgerrecht begiftigd en als het ware genaturaliseerd zijn; 2) de woorden, die geheel *vreemd* zijn gebleven; en 3) de woorden, die tusschen deze beide soorten in staan, d. i. de eigenlijk gezegde *bastaardwoorden*.

574. De eerste klasse bestaat uit dezulke, die, meestal sedert onheuglijke tijden bij ons in gebruik, hun vreemden vorm geheel en al hebben afgelegd, in alle opzichten, in klemtoon zoowel als in klank, aan echte Nederlandsche woorden gelijk zijn geworden, en wier afleidsels op Nederlandsche wijze gevormd zijn. Deze schijnen geene uitheemsche bestanddeelen, geene vreemde voor- noch achtervoegsels te bevatten, en onderscheiden zich in niets van oor-

spronkelijke Nederlandsche woorden dan door hunne afkomst en het gemis van Nederlandsche verwanten in opklimmende linie.

575. Tot de zoodanige behoort b. v. *kerk*, gr. *κυριακόν*. Dit woord verschilt in vorm niet van *berk*, *merk* en *werk*, het heeft echt Nederlandsche afstammelingen: *kerkje*, *kerksch*, *kerkelijk*, *moederkerk*, *kerkdeur* enz., maar *κύριος*, het grondwoord waarvan *κυριακόν* gevormd is, ligt buiten het Nederlandsch taalgebied.

576. Het grootste aantal der tot deze klasse behoorende woorden is eenlettergrepig, als: *aas* (gewicht), *ark*, *beest*, *beurs*, *boei*, *bres*, *brief*, *bul* (open brief), *dom*(*kerk*), *feest*, *fijn*, *fraai*, *gips*, *gom*, *graad*, *inkt*, *kaap*, *kaart*, *kaas*, *kalk*, *kelk*, *kers*, *keurs*, *klaar*, *klerk*, *kleur*, *kluis*, *koers*, *koets*, *koor*, *koord*, *korst*, *kous*, *krent*, *kroon*, *kroot*, *kruin*, *kruis*, *kuur*, *kwart*, *lamp*, *lans*, *leek*, *lijn*, *mijl*, *munt*, *nis* enz.

577. Een groot aantal andere is tweelettergrepig met den klemtoon op de eerste lettergreep, onverschillig of deze reeds in den oorspronkelijken vorm den klemtoon had of dien eerst in het Nederlandsch gekregen heeft. De tweede lettergreep is dan meestal geheel of nagenoeg toonloos, waardoor zoodanige woorden het voorkomen hebben van Nederlandsche woorden met een achtervoegsel. Hiertoe behooren: *bijbel*, *duivel*, *engel*, *fakkel*, *kamer*, *kamfer*, *kanker*, *karper*, *keizer*, *kerker*, *ketter*, *kevie*, *kluister*, *lelie*, *monnik*, *mosterd* enz.

578. Verplaatsing van den klemtoon is geschied bij *deken* (*decanus*), *kansel*, *kelder*, *kemel*, *kervel*, *keten*, *keuken*, *kolder*, *schotel*, *venster*, *vijver*, *zegen* (vischnet), *zolder* en andere. Deze woorden en die in de vorige § komen in vorm overeen met de echt Nederlandsche *teugel*, *hamer*, *naaister*, *lomperd*, *koude*, *merrie*.

579. Zeldzaam zijn de tweelettergrepige, die, gelijk *beschuit*, *bestel* en *vernis*, het voorkomen hebben van echt Nederlandsche woorden met voorvoegsels als *bedrog*, *verval*. Andere gelijken weder op andere wijzen naar echt Nederlandsche woorden; zoo hebben *bakelaar* en *kandelaar* denzelfden vorm als *kakelaar* en *wandelaar*. Weder andere hebben den schijn van samenstellingen, als *aalmoes*, *altaar*, *bisschop*, *luipaard*, *meerkat*, *pelgrim*, die uiterlijk niet verschillen van *aalkorf*, *aldaar*, *aschschop* enz.

580. De tweede klasse bestaat uit woorden, wier uitspraak en klemtoon niet in het geringste veranderd of gewijzigd is, en die juist zoo als in de vreemde taal worden uitgesproken. Hiertoe behooren b. v.: *facto*, *incognito*, *jure*, *contra*, *pro*, *ergo*, *idem*, *item*, *punctum*, *anno*, *datum*, *primo*, *secundo*, *medio*, *ultimo*, *grammatica*, *logica*, *physica*, *centrum*, *hypotenusa*, *praesens*, *praeteritum*, *participium*, *banco*, *bon*, *bruto*, *franco*, *netto*, *tarra*, *debet*, *credit*, *spadille*, *quadrille*, *whist*, *hombre*, *misère*, *à d'autres*, *budget*, *bonbon*, *bureau*, *bougie*, *conservatoire*, *cadeau*, *douche*, *eau de Cologne*, *joujou*, *shawl* of *châle*, *savoir-vivre*, *carte-blanche*, *souper*, *diner*, *vaudeville* enz.

581. De derde klasse beslaat uit woorden, die in de uitspraak eene geringere of grootere wijziging hebben ondergaan, welke echter niet voldoende is om hun het uitheemsch voorkomen geheel te ontnemen. Zoodanige woorden zijn door die wijziging gerukt uit de taal, waartoe zij oorspronkelijk behoorden, en zijn in zekeren zin Nederlandsch geworden; doch het overblijfsel van de vreemde uitspraak of van den vreemden vorm verhindert, ze gelijk te stellen met echt Nederlandsche woorden en ze in de eerste klasse te rangschikken. Zij behooren dus eigenlijk eenigermate aan twee talen, waarom men ze niet ongepast *bastaardwoorden* kan noemen.

582. Wanneer woorden der tweede klasse op Nederlandsche wijze worden verbogen of een Nederlandschen uitgang bekomen, al blijft hun vorm voor het overige onaangetast, dan treden zij natuurlijk in de klasse der bastaardwoorden; b. v. *bougie-s*, *bon-s*, *datum-s*, *item-s*, *paternoster-s*, *doctor-s* of *doctor-en*, *bònn-etje*, *cadeau-s*, *cadeau-tjes*, *item-pjes*, *militair-en*, *militair-e macht* enz.

583. De veranderingen, die de eigenlijke bastaardwoorden ondergaan hebben, bepalen zich in den regel tot het uiteinde van het woord. Soms wordt de vreemde uitgang geheel weggelaten, b. v. in *praefix*, lat. *praefixum;* soms wordt die uitgang slechts gewijzigd, b. v. in *linie*, lat. *linea; olie*, lat. *oleum; citroen*, fr. *citron; meloen*, fr. *melon.* Het afwerpen of wijzigen van den uitgang heeft niet zelden ook eene wijziging der voorgaande lettergreep ten gevolge, b. v. in *titel*, lat. *titulus; vocaal*, lat. *vocalis; sigaar*, sp. *cigarro.* — Somtijds echter bepaalt de geheele verandering zich tot de wijziging van de uitspraak der eindlettergreep, zonder dat zulks eene verandering in de spelling te weeg brengt; b. v. in *officier*, fr. *officier.*

584. Bij woorden, uit levende talen ontleend, heeft echter niet zelden ook eene wijziging in het lichaam van het woord plaats; b. v. in *grenadier* en *genie*, waarin niet slechts de uitgangen *ier* en *ie* anders klinken dan in fr. *grenadier* en *génie*, maar ook de *g* van *gre* en de *e* van *ge; vermicelli* wordt bij ons uitgesproken als *vermiselli*, zelden als in het Italiaansch : *vermitsjelli.*

585. Dergelijke wijzigingen zijn echter niet toereikend om in alle gevallen aan een vreemd woord het voorkomen van een echt Nederlandsch te geven. Niet zelden blijft er desniettegenstaande een vreemde klank in over, b. v. in *genie*, *logement*, enz.; zoo ook in *artikel*, *titel*, *cither*, die, om geheel Nederlandsch te kunnen heeten, in *artijkel*, *tijtel* en *sijter* hadden behooren te veranderen, gelijk onder andere bij *bijbel*, *mijter*, *tijger* heeft plaats gehad.

586. Zelfs het zoo gebruikelijke *cijfer* kan niet als volkomen vernederlandscht beschouwd worden, vermits de *f* van het Lat. *cifra* niet in *v* is overgegaan, en de uitgang *fer* wel achter onvolkomene, als b. v. *blaffer*, *keffer*, *doffer*, *duffer*, maar nooit achter heldere klinkers of tweeklanken voorkomt. In dit geval toch treft men alleen *ver* aan; b. v. in *braver*, *gever*, *liever*, *grover*, *zuiver*, *ijver*, *stijver* enz.

587. In de meeste gevallen blijft de klemtoon van het bastaardwoord zijn vreemden oorsprong verraden. Hoogst zelden toch treedt de klemtoon in meerlettergrepige woorden op de eerste lettergreep over, waardoor zij, gelijk *aalmoes*, *altaar*, *kandelaar*, *olifant*, het voorkomen van Nederlandsche samenstellingen, of, gelijk *keten*, *schotel*, *venster*, van Nederlandsche afleidingen verkrijgen. Blijft de klemtoon op de tweede of derde lettergreep rusten, als b. v. in *probléém*, *publiék*, *orkáán*, *diáken*, *epìstel*, *convocátie*, *execútie*, dan worden zij terstond als vreemde woorden erkend, te meer daar de klemtoon in meerlettergrepige bastaardwoorden zelden dien van echt Nederlandsche in kracht evenaart; vergelijk b. v. *evangelie* met *overmoedig*. Ten gevolge van een en ander onderkent men oogenblikkelijk *diameter*, *circulatie*, *evangelist* enz. als vreemde woorden.

588. Ook nog op eene andere wijze openbaart zich niet zelden de vreemde herkomst en natuur der bastaardwoorden, namelijk uit de onmogelijkheid om op Nederlandsche wijze afleidsels te vormen. Wanneer men het verkleinend achtervoegsel uitzondert, dat zelfs achter woorden der tweede klasse kan treden, b. v. in *bureautje*, *assessortje*, dan is men doorgaans genoodzaakt van de zoogenoemde bastaardachtervoegsels gebruik te maken. *Tiran*

of *tyran* b. v. levert niet op : *tiransch*, *tirannelijk*, *tiranschap*, noch het werkwoord *tirannen*, maar *tiranniek*, *tirannie*, *tirannizeeren; souverein* niet *souvereinschap*, maar *souvereiniteit*. Dikwijls komt daarbij de oudere, minder sterk gewijzigde vorm weder te voorschijn; b. v. in *apostolisch* of *apostoliek* van *apostel; diaconie*, *diaconaal* van *diaken; of* liever, *apostoliek*, *diaconie*, *diaconaal* zijn niet afgeleid van *apostel* en *diaken*, maar zijn de — onafhankelijk van *apostel* en *diaken* — overgenomen vreemde woorden *apostolicus*, *diaconia*, *diaconalis*, gelijk *systematisch* en *syntactisch* niet in den boezem onzer taal gevormd zijn van *systeem* en *syntaxis*, maar van de bijvoeglijke naamwoorden *systematicus*, *syntacticus*.

589. Zelfs woorden, die men anders tot de eerste klasse zou brengen, blijven op deze wijze van hunne vreemde herkomst getuigen; b. v. *abt*, doordien het niet *abdesse*, maar *abdis*, lat. *abbatissa*, geeft; *fout* door *foutief*, *klant* door *klandizie*, *cirkel* door *circulatie* en *circulaire*, *cel* door *cellulair; cent* zelfs door *centesimaal*, terwijl het niet één Nederlandsch afleidsel heeft.

590. De spelling der woorden, die stellig tot de eerste klasse behooren, levert weinig zwarigheden op. Die woorden worden beschouwd als genaturaliseerd, als geheel *verdietscht*, en met het volle burgerrecht begiftigd. Zij worden daarom nagenoeg algemeen als oorspronkelijke Nederlandsche woorden geschreven. Niemand spelt thans meer *caars*, *caart*, *cleur*, *clooster*, *coster*, *coucen*, *cruis*, *groupe*, *persic*, *punct*, *train*, *troupe*, enz. Derhalve schrijve men ook *sieren* en *singel* met eene *s*, en *troon* zonder *h*, ofschoon sommigen nog aan *cieraad*, *cieren*, *cingel* en *throon* de voorkeur geven.

591. De woorden *cedel* (samengetrokken *ceël*), *ceder* en *cijns*, ofschoon volkomen Nederlandsch van klank, behouden de *c*, die hunne vreemde herkomst verraadt, omdat zij steeds met *c* zijn geschreven, en uit dien hoofde onder den vorm *seel*, *seder* en *sijns* bezwaarlijk herkend zouden worden.

592. De spelling van de woorden der tweede klasse levert in het geheel geene bedenking op. Het ligt in den aard der zaak, dat vreemde woorden, die in de uitspraak geenerlei wijziging hebben ondergaan, hunne oorspronkelijke spelling, de zichtbare voorstelling hunner uitspraak, onveranderd behooren te behouden.

593. Tot deze klasse van woorden behooren ook de namen der maanden *Januari*, *Februari*, *Juni* en *Juli*, lat. *Januarii* en *Januarî*, enz. welke laatste schrijfwijze, met *î* voor *ii*, de meest gebruikelijke was. De gewone spelling *Januarij* enz. afkomstig uit den tijd toen *ij* nog als *ii* luidde, is in strijd met de gewone uitspraak.

594. Veel grooter zijn de bezwaren, verbonden aan het bepalen van de spelling der woorden, die de derde klasse uitmaken. Daaromtrent toch zijn de gevoelens zóó verdeeld, dat men bezwaarlijk volkomene overeenstemming bij twee schrijvers ontdekken zal. Wanneer men echter niet in bijzonderheden treedt, dan kan men in het zoozeer verschillend gebruik twee hoofdrichtingen onderscheiden, die, van twee tegenovergestelde uitersten uitgaande, nagenoeg lijnrecht tegen elkander inloopen. Men kan ze gevoeglijk de *vroegere* en de *latere richting* noemen.

595 De vroegere richting heeft zich tot beginsel gesteld, dat de bastaardwoorden over het algemeen hunne oorspronkelijke spelling behooren te behouden. Zij wil alleen de uitgangen overeenkomstig het Nederlandsche spraakgebruik gewijzigd hebben, en maakt geene uitzonderingen dan alleen ten opzichte van die woorden, welke, onder alle standen der maatschappij in gebruik, doorgaans op Nederlandsche wijze geschreven worden.

596. Deze richting onderstelt derhalve in den lezer de kennis der vreemde spelling en uitspraak, en duldt vele uitzonderingen; doch deze zijn geene noodwendige uitvloeisels van het aangenomen beginsel, maar worden alle door buitenliggende omstandigheden veroorzaakt.

597. De latere richting heeft zich ten doel gesteld de spelling der vreemde woorden zoodanig in te richten, dat de Nederlander de kennis der vreemde taal voor de juiste uitspraak ontberen kan. Zij gaat uit van de onderstelling, dat men alleen dan recht heeft een vreemd woord te bezigen, wanneer het geschikt is om zóó geschreven te worden, dat de lezende Nederlander, toegerust met de kennis van de spelling en uitspraak zijner eigene taal, aan de doode letter de levende uitspraak kan teruggeven en zich de beteekenis herinneren.

598. Ook deze richting heeft hare uitzonderingen, doordien de onderstelling valsch is, vermits wij een aantal vreemde woorden bezigen, wier klank niet kan worden afgebeeld, indien men onze letters uitsluitend op Nederlandsche wijze wil uitspreken, terwijl vele in Nederlandsch gewaad gestoken volstrekt onherkenbaar worden. Deze uitzonderingen vloeien uit het aangenomen beginsel zelf voort, hetwelk dus niet vol te houden is.

599. Beide richtingen hebben hare eigene voor- en nadeelen, die echter, onderling vergeleken, de keus op de oudere richting doen vestigen.

600. De oudere richting beveelt zich door de volgende voordeelen aan :

1) De spelling der vreemde woorden en bastaardwoorden behoeft niet gezocht en eerst door nieuwe, afzonderlijke regels bepaald te worden. Zij is gegeven: wat het hoofddeel der woorden aangaat, door de vreemde spelling; wat de uitgangen betreft, door de gewone Nederlandsche spelregels.

2) De vreemde spelling stelt natuurlijk steeds de juiste uitspraak voor, hetgeen de Nederlandsche in vele gevallen slechts zeer gebrekkig kan doen. De ware uitspraak van *sherry*, *chocolade*, *machine*, *genie*, *ingenieur*, *sergeant*, *patrouilleeren*, *compagnon*, wordt slechts onjuist en plomp voorgesteld door *sjerrie*, *sjokolade*, *masjine*, *zjenie*, *inzjenieur*, *serzjunt*, *patroeljeeren*, *kompanjon* of *kompanion*.

3) De oorspronkelijke spelling blijft wijzen op de etymologie der woorden. Zij behoudt dus al de voordeelen, die eene verwijzing op de etymologie kan opleveren voor allen, die de vreemde taal verstaan; en dezen maken de meerderheid uit dergenen, die zich het meest van vreemde woorden en bastaardwoorden bedienen.

4) De oudere richting brengt uit zich zelve geene uitzonderingen mede; de

bestaande zijn gevolgen van het Gebruik, van oorzaken buiten het stelsel zelf gelegen. Zij kan dus met het volste recht gezegd worden van een beginsel uit te gaan, dat, op zich zelf genomen, consequent zou kunnen toegepast worden.

601. De voordeelen der nieuwere richting bestaan meer in schijn dan in werkelijkheid. In vele gevallen is het volstrekt ondoenlijk den vreemden klank met Nederl. letters voor te stellen, terwijl bij het schrijven altijd eenige kennis van de vreemde taal of het zoeken in een woordenboek onmisbaar blijft. Zij kan derhalve het beoogde doel niet bereiken en eischt onvermijdelijk het aannemen van een aantal willekeurige regels. De oudere richting is derhalve de verkieslijkste; zij stelt den volgenden regel :

602. Bastaardwoorden, ontleend uit talen, die het Latijnsche, d. i. hier hetzelfde als het Nederlandsche letterschrift bezigen (vergel. § 13), worden op de oorspronkelijke wijze geschreven, voor zooverre hunne uitspraak onveranderd is gebleven. Waar deze echter gewijzigd is, en de oorspronkelijke spelling tot eene ongewone uitspraak aanleiding geven zou, wordt de spelling in zooverre op Nederlandsche wijze veranderd. Zoo schrijft men b. v. *officier* en *procureur* evenals in het Fransch; doch lat. *articulus*. en fr. *fait* veranderen in *artikel* en *feit*, omdat wij de uitspraak dier woorden gewijzigd hebben.

603. De wijziging der uitspraak en spelling heeft meestal plaats aan het einde der woorden, b. v. in *advocaat*, lat. *advocatus; decaan*, lat. *decanus; publiek*, fr. *publique*, en is veelal het gevolg van de noodzakelijkheid om het woord op Nederlandsche wijze te verbuigen.

604. De wijziging aan het einde der woorden bestaat doorgaans in het afkappen der laatste lettergreep, ten gevolge waarvan dikwijls eene wijziging in de spelling der voorlaatste noodzakelijk wordt. Zoo is b. v. *praefix* het Lat. *praefixum*, *evangelist* het Lat. *evangelista*, *publicist* het Fransche *publiciste*, *trompet* het Fransche *trompette*. Daar de klinker in de voorlaatste lettergreep der genoemde vreemde woorden geene verandering in de uitspraak ondergaat, blijven *praefix*, *evangelist*, *publicist* en *trompet* voor het overige onveranderd. Anders is het, wanneer *advocatus*, *particula*, *problema* en *publique* de laatste letletgreep verliezen. De *a* en *e* moeten alsdan in *advocaat* en *probleem* noodwendig verdubbeld worden; de *u* van *particula* gaat in de toonlooze *e* over, en dit maakt weder de verandering van *c* in *k* noodzakelijk, waardoor de vorm *partikel* ontstaat; de uitgang *-ique* moet, na afwerping zijner *e*, bij ons *-iek* worden : *publiek*.

605. In sommige woorden schijnt de verbastering van den uitgang niet op deze wijze verklaard te kunnen worden. Zoo laat de vorm *sociëteit* zich schijnbaar evenmin van lat. *societas* als van fr. *société* afleiden. In zulke gevallen moet men in het oog houden, dat Latijnsche woorden niet altijd in den 1sten nv. zijn overgenomen, maar dat dikwijls een verbogen naamval ten grondslag ligt. Dit heeft plaats bij *sociëteit*, *majesteit*, *sextant* enz., lat. *societas* — *societatis*, *majestas* — *majestatis*, *sextans* — *sextantis*, enz.; vanhier de *t* in deze en dergelijke woorden. Ook de meervouden *tangenten*, *secanten*, van *tangens* en *secans*, zijn op die wijze te verklaren.

606. Niet altijd echter is de laatste lettergreep van het vreemde woord afgeknot; dikwijls is alleen de uitspraak veranderd. Zoo zijn b. v. *palais*, *laquai*, *souverain*, *livrée*, *général*, *profit*, in *paleis*, *lakei*, *souverein*, *livrei*, *generaal*, *profijt* enz. overgegaan.

607. Door de genoemde en dergelijke veranderingen zijn de zoogenaamde

bastaarduitgangen *-aal*, *-aan*, *-aat*, *-ant*, *-eel*, *-eeren*, *-eet*, *-ent*, *-et*, *-ief*, *-iek*, *-iel*, *-iet*, *-ijn*, *-ijt*, *-oen*, *-oor*, *-uut* en andere ontstaan. Zij worden geheel op Nederlandsche wijze geschreven en verbogen; alleen de uitgangen *-air* en *-oir* der Fransche bijvoeglijke naamwoorden behouden hunne vreemde *ai* en *oi*, b. v. in *militair*, *stationnair*, *transitoir*, *executoir* enz.

608. Ter voorkoming van misverstand zij aangemerkt, dat hier gesproken wordt van uitgangen in het algemeen, d. i. van klanken, waarop woorden uitgaan, en niet van achtervoegsels (*suffixen*), d. i. bepaalde uitgangen, die achter bestaande woorden gevoegd worden om nieuwe woorden te vormen. Niet al de genoemde uitgangen zijn achtervoegsels, of zijn het altijd. Zoo zijn *-aat* en *-iet* achtervoegsels in *optimaat* en *Israëliet*, maar niet in *praecipitaat* en *chrysoliet*. Een achtervoegsel *-eet* bestaat niet, evenmin als *-noom*, *-anthroop* of *-troop* achtervoegsels zijn.

609. Het bastaardachtervoegsel *-aadje* is nit het Fransch ontleend ten tijde dat *-age* in die taal nog, op Italiaansche wijze, als *aadzje* luidde. Die uitspraak heerschte toen ook bij ons, maar kon slechts gebrekkig in Nederlandsch schrift worden uitgedrukt; vandaar de verschillende schrijfwijzen : *pelgrimaedse*, *pelgrimagie*, *pelgrimaedje*. Thans, nu wij in dat en alle dergelijke woorden, evenmin als de Franschen, eene *d* laten hooren, is de spelling *pelgrimaadje*, *stellaadje* enz. buiten alle verhouding met de uitspraak geraakt, terwijl zij soms aanleiding geeft, dat zoodanige woorden geheel letterlijk overeenkomstig hun vorm worden uitgesproken. Daar de uitspraak der *g* als *zj* toch plaats vindt in de Nederlandsche woorden *genie*, *logement*, *gage*, *gelei*, *horloge* enz., en dus bij ons in geenen deele onbekend is, en men ook gewoon is *college*, *manege*, *engagement*, *menage*, *courage*, *courtage* te schrijven, bestaat er inderdaad geene reden meer, om de zonderlinge spelling *-aadje* te behouden. Daarom late men eene schrijfwijze varen, die eene geheel verouderde uitspraak tot grondslag heeft, maar met de hedendaagsche in strijd is. Men schrijve derhalve: *bagage*, *lekkage*, *pelgrimage*, *slijtage*, *stellage*, *stoffage*, *tuigage* enz.; en evenzoo : *page*. Zóó vervalt ook van zelf de ongelijkheid in de spelling van *passaadje* en *passagier* enz.

610. Veranderingen in het lichaam der woorden, ter voorkoming eener ongewone uitspraak, hebben bijna uitsluitend in Fransche woorden plaats. Zij bestaan voornamelijk in het weglaten der accenten, b. v. in *genie*, *ingenieur*, fr. *génie*, *ingénieur*, waarin de Fransche *é* voor de toonlooze *e* heeft plaats gemaakt. Zoo is ook de Fransche uitspraak der *g* in *garnison*, *guitare* voor de gewone Nederlandsche geweken. Daarom laat men de *u* uit *gitaar* enz. weg.

Om gelijke reden schrijft men *pleizier* of *plezier* voor *plaisier* en *seizoen* voor *saisoen*, dewijl de *ai*, op Fransche wijze uitgesproken, in deze woorden niet meer in gebruik is.

611. De spelling der woorden, ontleend uit vreemde talen, die een ander letterschrift hebben, dan het Latijnsche, kan vooralsnog niet bepaald worden, alleen die, welke van Griekschen oorsprong zijn, maken eene uitzondering.

612. De woorden, uit het Grieksch ontleend, zijn meestal door het kanaal van het Latijn tot onze kennis gekomen en worden daarom op dezelfde wijze als in het Latijn uitgesproken en geschreven; b. v. *systema*, *evangelie*, *oeconomie*, *Macedonie*, *Cimon*, *Plato*, *Thrasybulus*, *Aegypte*, *Aristides;* niet *susteema*, *euangelie*, *oikonomie*, *Makedonië*, *Kimoon*, *Platoon*, *Thrazuboelos*, *Aiguptos*, *Aristeidees*.

613. Uit dezen regel volgt, dat Grieksche woorden met *ph* en *c* behooren geschreven te worden, en dat de spelling met *f* en *k*, als onregelmatig, te verwerpen is.

614. Voor het gebruik van *f* en *k* is geene enkele verdedigbare reden aan te voeren. Dat *ph* als *f*, en dat *c* vóór eene *e*, *i* en *y* als *s*, maar in elk ander geval als *k* uitgesproken wordt, is aan het beschaafde publiek genoegzaam bekend, terwijl het volk zelden Grieksche woorden bezigt. De mogelijkheid om *ph* ten onrechte als *p* uit te spreken kan niet als eene geldige reden voor hare vervanging door *f* beschouwd worden. Het Nederlandsch toch maakt geene uitzonderingen op algemeene regels, wanneer die uitzonderingen alleen het vermijden eener verkeerde uitspraak ten doel zouden hebben. Zoo schrijft men niet *beedelen*, *cataalogus*, *odeeon*, *spectaator* om te voorkomen, dat men *bedélen*, *catalógus*, *ódeòn*, *spèctator* zegt.

615. De *y*, welke bij ons als *i* wordt uitgesproken, dient in Grieksche woorden ter vervanging der *υ*, die echter in het Grieksch zelf den klank *u* voorstelde. Wanneer *y* in geslotene lettergrepen den klank der heldere *i* zou moeten hebben, dan wordt zij door *ie* vervangen, b. v. in *lier*, *synoniem* enz., voor *lyr*, *synonym*. — De *ie* blijft, in overeenstemming met § 285, ook wanneer de lettergreep in de verbuiging open wordt : *lieren*, *synoniemen*.

616. De uitgangen der aan het Grieksch ontleende woorden volgen, evenals die van andere bastaardwoorden, de Nederlandsche spelling; vergel. § 607. Zoo schrijve men *biograaf* — *biografen*, *telescoop* — *telescopen*, *diaken* — *diakenen*, *aëroliet* — *aërolieten*.

617. Van de woorden op *-ie*, *-isch* en *-eeren* behoudt het voorgaande gedeelte den vreemden vorm; men schrijve dus *geographie*, *geographisch*, *photographie*, *photographisch*, *photographeeren*, enz.

618. De algemeen gebruikelijke woorden *telegrafist*, *telegrafisch* en *telegrafeeren* maken uitzonderingen op den vorigen regel, dewijl zij niet, gelijk *telegraphie* enz., geacht kunnen worden onmiddellijk uit het Grieksch te zijn overgenomen, maar als afleidingen van *telegraaf* moeten beschouwd worden.

619. In § 596 is reeds opgemerkt, dat vele bastaardwoorden geheel op Nederlandsche wijze geschreven worden; het is echter ondoenlijk tot in de bijzonderheden te bepalen, welke dit zijn. Slechts in het algemeen laat zich de volgende regel stellen :

620. Uitdrukkingen, bepaaldelijk meer door hoogere standen gebezigd of betrekking hebbende op personen en verhoudingen, tot die standen behoorende; benamingen van voorwerpen van weelde; termen, uitsluitend gebruikelijk in wetenschappen, of in kunsten en beroepen die eene wetenschappelijke voorbereiding vereischen, worden geschreven overeenkomstig de boven opgegeven regels. Benamingen daarentegen van alledaagsche voorwerpen; uitdrukkingen van denkbeelden, onder alle standen gangbaar; namen van zaken, voorkomende in ambachten en beroepen, door minkundigen uitgeoefend, worden, zooveel de uitspraak het toelaat, op Nederlandsche wijze geschreven.

Voorbeelden. Men schrijft meestal overeenkomstig de vreemde spelling : *dejeuneeren*, *soupeeren*, *incommodeeren*, *receptie*, *felicitatie*, *discretie*, *canapé*, *candelaber* (of *candelabre*), *lorgnet*, *specerij*, *vermicelli*, *macaroni*, *morilles*, *philosophie*, *physica*, *logica*, *categorie*, *maçonnerie*, *loge*, *concreet*, *abstract*, *scrupel*, *lancet*, *pincet*, *bistouri*, *aquarel*, *pose*, *silhouet*, *photographie*, *tachygraaf* enz.; daarentegen *dukaat*, *biljart*, *biljet*, *kapel*, *kapelaan*, *knaster*, *kamfer*, *kapitaal*, *karakter*, *karwats*, *kwartaal*, *kwartier*, *kazerne*, *kasteel*, *kastelein*, *likeur*,

ons (gewicht), *kamperfoelie*, *peterselie*, *postiljon*, *stukadoor*, *kastrol*, *karkas*, *loods* (houten gebouw), *penseel*, *vermiljoen*, *traktaatje*, *traktement* enz.

621. Uit de voorgaande § volgt, dat er vreemde woorden kunnen gevonden worden, die, allengs meer en meer bij het algemeen in gebruik komende, na verloop van tijd de Nederlandsche spelling zullen aannemen.

622. Met het oog op die onderscheiding schrijve men *advocaat*, evenzeer met eene *c* als *procureur*, gelijk bij dit laatste woord gewoonlijk geschiedt. Die woorden toch duiden personen aan uit den aanzienlijken stand; en reeds de goede smaak eischt die spelling in de niet zeldzame combinatie : *N.N., Advocaat en Procureur*.

623. Eene bijzondere opmerking moet hier gemaakt worden omtrent enkele woorden, die wel tot eene hoogere klasse van denkbeelden behooren, maar eene eigenaardige populariteit hebben verkregen door het veelvuldig gebruik in de poëzie, welke uit haren aard afkeerig is van het gebruik van eigenlijk vreemde woorden, als niet passende in den hoogeren stijl. Die woorden derhalve, die in de poëtische taal voor goed zijn aangenomen, zijn daardoor van zelf als Nederlandsche gestempeld. Zoodanige zijn : *poëzie* (of *poëzij*) zelf, *nimf*, *porfier*, *saffier*, *zéfir* of *zefiér* enz. De analogie zou de vreemde spelling *poësie*, *nymf*, *porphier*, *sapphier*, *zephyr* of *zephier* vereischen; doch zij hebben van onze dichters het burgerrecht verkregen, dat hun aanspraak geeft op de inheemsche spelling.

624. Tot de woorden, die de Nederl. spelling volgen, behooren ook die, welke in onze taal hunne beteekenis gewijzigd hebben, en daardoor inderdaad eigenlijk Nederlandsch geworden zijn. Zoo wordt te recht veelal geschreven : *dokter* (voor geneesheer), *kommies* (voor beambte bij de belastingen, fr. *douanier*), *komedie* (voor schouwburg), *lokaal* (voor vertrek, zaal), *spektakel* enz.; ofschoon men daarnevens, bij eene andere opvatting der woorden, de echte spelling behoudt in *doctor* (als wetenschappelijken titel ook in andere faculteiten), *commies* (voor ambtenaar aan een der ministeriën of bij de posterijen, fr. *commis*), *comedie* (soort van drama), *locaal* (bijv. nw.), *de Spectator*, enz. Zoo is het evenzeer raadzaam *kritiek* (hachelijk) te onderscheiden van *critiek* (oordeelkunde) en *critisch* (oordeelkundig).

625. Ten gevolge van den invloed, dien het zoo uiteenloopend gebruik op de woorden oefent, is er soms een verschil ontstaan tusschen de spelling der stamwoorden en hunne afleidsels; b. v. bij *cánon* (regel), *canoniek* en *kanunnik; klasse*, *classis* en *classicaal; krediet* en *credit; koerier* en *courant; konserf* en *conservatief; lier* en *lyrisch; klerk* en *clericaal*, *sekuur* en *securiteit; orgel* (ὄργανον) en *organist* (minder gewoon *orgelist*), enz.

626. Wij bezigen eenige Latijnsche bastaardwoorden, die in dubbelen vorm in de taal bestaan en op twee verschillende wijzen worden geschreven, doordien de eene vorm onmiddellijk uit het Latijn ontleend is, terwijl de andere middellijk uit het Fransch tot ons is gekomen. In die gevallen is de Latijnsche vorm de wetenschappelijke, de Fransche de gewone en dagelijksche. Hierop grondt zich het verschil in spelling van *praesens* en *present*, van *praeses* en *president*, van *praeparaten* en *preparatieven*, van *oeconomie* en *economie*, *phoenix* en *feniks*, *dioecese* en *diocese*, *procurator* en *procureur*, *secunde* en *seconde*, *nummer* en *nommer*, *fundament* en *fondement*, *familie* en *familje*, *subject* en *sujet* (als in : *een slecht* of *gemeen sujet*), enz.

627. Dat wij bij wetenschappelijke benamingen aan de Latijnsche en Latijnsch-Grieksche

vormen de voorkeur geven, blijkt o. a. ook daaruit, dat wij overeenkomstig het oorspronkelijke Grieksche woord *χημεία*, in *chemie* eene *e* uitspreken en schrijven, en niet eene *i*, gelijk fr. *chimie* zou medebrengen. Daarom schrijve men *acustiek* met eene *u* en *hypotenusa* met eene *t*, dewijl de regelmatige Latijnsche vormen dier woorden (*acustica* en *hypotenusa*) die letters hebben. De gewone spelling : *acoustiek* en *hypothenusa*, steunt op de Fransche schrijfwijze : *acoustique* en *hypothenuse*, van welk laatste woord de spelling in het geheel geene navolging verdient en bepaald verkeerd is. — De niet geheel ongewone spelling *autheur*, *authoriteit* en *cathegorie*, voor *auteur*, *autoriteit* of *auctoriteit* en *categorie* heeft volstrekt niets ter verontschuldiging, evenmin als die van de eigennamen *Anthonius* en *Margaretha* voor *Antonius* en *Margareta*.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Over het verdeelen der woorden in lettergrepen.

628. Het leerstuk aangaande de verdeeling der woorden in lettergrepen geeft het antwoord op de vraag : *tot welke lettergreep moeten, bij het afbreken van een woord, de tusschenletters gerekend worden? tot de voorgaande of tot de volgende lettergreep?*

Bij het beantwoorden dier vraag heeft men de vreemde woorden en bastaardwoorden van de echt Nederlandsche af te zonderen, en bij deze laatste weder onderscheid te maken tusschen verbogene, afgeleide en samengestelde woorden.

629. Onder *afgeleide woorden* zijn hier ook begrepen de zoogenaamde *middelwoorden;* zie § 63. Zij worden geheel als de overeenkomstige woorden van bekenden vorm behandeld en vereischen dus geene afzonderlijke regels; trouwens, zoodra hunne etymologie bekend wordt, houden zij op *middelwoorden* te zijn en gaan zij in de klasse der afleidingen over.

630. De scheiding der lettergrepen is geenszins iets willekeurigs, maar hangt in iedere taal ten nauwste samen met hare eigenaardige uitspraak en spelling. Het Nederlandsch gaat daarbij van de twee volgende grondbeginselen uit :

631. I. Het Nederlandsch laat ongaarne eene volgende lettergreep met een klinker aanvangen, maar schroomt niet eene voorgaande open te laten. Het eerste blijkt onder andere uit *dá-gen*, *bevé-len*, *sché-pen*, *sló-ten* van *dàg*, *bevèl*, *schìp*, *slòt;* uit de ingelaschte *d*, *k* en *n* in *bevrij*(*d*)*en*, *belij*(*d*)*en*, *na*(*d*)*er*, *bij*(*k*)*er* van *bij*, *kooi*(*k*)*er* van (*eenden*)*kooi*, *weldoe*(*n*)*er*, *opzie*(*n*)*er* enz.; het tweede uit *lei-band* (voor *leidband*), *schei-kunde*, *gelui*, *kwa-lijk*, *schie-lijk*, van *leid*(*en*), *scheid*(*en*), *luid*(*en*), *kwaad*, *schier*.

632. II. Het Nederlandsch laat, bij het scheiden der lettergrepen, in overeenstemming met den Regel der Gelijkvormigheid (§ 258) in afgeleide en samengestelde woorden den vorm der deelen zooveel mogelijk ongeschonden.

Uit de twee genoemde grondbeginselen vloeien de volgende regels voort :

633. Wanneer in *niet samengestelde* woorden tusschen twee opeenvolgende lettergrepen slechts één medeklinker voorkomt, dan behoort deze tot de tweede lettergreep; b. v. in *dra-gen*, *e-ten*, *ho-pen*, *u-ren*, *za-lig*, *wa-sem* enz.

634. Ook in de woorden, waarin eene *ch* voorkomt, behoort deze tot de volgende lettergreep : *là-chen*, *è-cho*, *ri-chel*, *bò-chel*, *kù-chen*. Door deze woorden, gelijk sommigen willen, aldus te scheiden : *lach-en*, *ech-o* enz. zou men eene tweede taalfout voegen bij de reeds bestaande. Wie echter vreest zoodoende tot de uitspraak *lü-chen* aanleiding te geven, die vermijde in zijn schrift de scheiding, wat meestal wel doenlijk is.

635. Wanneer er twee opeenvolgende tusschenletters voorkomen in woorden, die niet samengesteld zijn, noch afgeleid door middel van een achtervoegsel, dat, gelijk *-de*, *-ste*, met een medeklinker begint, dan behoort de eerste tusschenletter tot de voorgaande, de tweede tot de volgende lettergreep; b. v. in *bul-ten*, *hel-der*, *kas-ten*, *mel-ken*, *bul-tig*, *van-gen*, *bren-gen*, *zin-gen enz.*

636. Sommigen, die *ng* als een samengesteld letterteeken beschouwen, verdeelen aldus: *tang-en*, *breng-en*, *zing-en* enz. Deze wijze van scheiden echter is niet alleen in strijd met het beginsel, in § 631 uitgedrukt, maar ook met den regel in de vorige §, vermits *ng* wel degelijk twee medeklinkers zijn; vergel. § 238 en 239.

637. In samengestelde woorden blijft iedere letter in het woord, waartoe zij behoort. Men scheidt daarom aldus: *eer-ambt*, *kwab-aal*, *mein-eed*, *uit-een*, *voor-uit*, *al-om*, *veel-al.*

638. Daar de verbindingsletters, volgens § 510, als bestanddeelen van het eerste lid te beschouwen zijn, blijven zij natuurlijk bij het eerste lid. Men scheidt derhalve aldus : *eenden-ei*, *geiten-oog*, *wolfs-tand*, *varkens-ooren* enz.

639. De woorden met (onscheidbare) voorvoegsels behooren, wat hunne beteekenis aangaat, tot de *afgeleide*, doch wat hunne vorming betreft, tot de *samengestelde* woorden, en worden uit dien hoofde bij de verdeeling in lettergrepen als samenstellingen behandeld : *be-dwelmen*, *ge-dragen*, *her-overen*, *on-eens*, *ont-erven*, *wan-orde* enz.

640. Al onze voorvoegsels *be-*, *er-*, *ge-*, *her-*, *on-*, *ont-*, *oor-*, *-ver* en *wan-* zijn oorspronkelijk op zich zelve bestaande woorden geweest; de daarmede gevormde woorden zijn dus eigenlijk samenstellingen. Dat die voorvoegsels nu niet meer, althans niet onder dien vorm, als zelfstandige woorden gebezigd worden en eene veel algemeener beteekenis hebben aangenomen dan zij oorspronkelijk hadden, is de oorzaak, dat de Nederlandsche spraakkunst de daarmede gevormde woorden tot de afleidingen brengt.

641. Ook de woorden, gevormd door de aanhechting van een der achtervoegsels in § 423 opgenoemd, zijn, wat hunne vorming aangaat, samenstellingen, en volgen daarom bij de verdeeling in lettergrepen den regel der samengestelde woorden, in § 637 uitgedrukt. Men scheidt uit dien hoofde aldus : *bast-aard*, *dronk-aard*, *grijs-aard*, *veins-aard*, *woest-aard*, *wreed-aard*, *aap-achtig*, *wit-achtig*, *partij-schap*, *moei-zaam* enz.

642. Bij de afgeleide woorden met achtervoegsels, die geheel uit medeklinkers

bestaan of er mede beginnen, blijft het grondwoord in zijn geheel en wordt het achtervoegsel geheel afgescheiden. In overeenstemming hiermede scheidt men aldus : *klach-ten* van *klach-t*, *slach-ter*, *deug-den* van *deug-d*, *lood-sen* van *lood-s*, *lief-de*, *hoog-te*, *vre-de*, *vee-te*, *smid-se*, *vlee-schelijk*, *ei-schen*, *groot-ste*, *mees-te*, *gedwee-ste*, *naai-ster*, *vrij-ster*, *bak-ster*.

643. Alleen de woorden *naas-te* en *bes-te* (voor *na-ste* en *bet-ste*) zijn uitzonderingen op den vorigen regel.

644. Uit dezen regel vloeit ook voort, dat de *t*, *p* en *s*, die in sommige verkleinwoorden vóór de achtervoegsels *-je* en *-ken* worden ingelascht, bij deze achtervoegsels behooren te blijven, en dat men aldus afscheide : *stoel-tje*, *zoon-tje*, *boom-pje*, *bloem-pje*, *jong-ske(n)*, *penning-ske(n)*, *doek-ske(n)*.

645. Dat men verstandig handelt en de duidelijkheid bevordert door zoodoende het grondwoord geheel af te zonderen, blijkt uit de vergelijking van *oor-tje* (klein oor) en *oort-je* (geldswaarde), van *buur-tje* (buurman) en *buurt-je* (kleine buurt), van *zee-tje* (kleine zee) en *zeet-je* (zitje).

646. Bij de afgeleide woorden met achtervoegsels, welke met een klinker beginnen, als *-er*, *-ier*, *-ig*, gelden de regels, opgegeven in § 633 en 635. Dat wil zeggen : eene enkele tusschenletter en de laatste van twee tusschenletters wordt, ofschoon tot het grondwoord behoorende, bij de volgende lettergreep gevoegd; b. v. in *verra-der*, *meinee-dig*, *tui-nier*, *toch-tig*, *zan-dig* enz.

647. Ook de samengestelde woorden, wier vorm geheel onkenbaar geworden is, volgen dezen regel; dus : *we-reld*, niet *weer-eld*, ofschoon uit *weer* en *ald*, *lie-verd*, niet *lief-erd*, ofschoon *-erd* hetzelfde woord is als *-aard* in *grijsaard*.

648. Wanneer in een niet kennelijk afgeleid of samengesteld woord drie of vier medeklinkers bijeenstaan, dan worden er zooveel bij de volgende lettergreep gevoegd, als zich gezamenlijk aan het begin van een woord of eene lettergreep laten uitspreken. Men scheidt daarom aldus : *amb-ten*, *erw-ten*, *schurf-tig*, *vor-sten*, *wor-sten*, *ern-stig*, *ven-ster*, *bor-stel*, enz.; niet *am-bten*, *er-wten*, *schur-ftig* enz., omdat *bten*, *wten*, *ftig* niet of moeielijk uit te brengen is.

649. Ofschoon *ts*, blijkens de verouderde schrijfwijzen *tsamen*, *tsidderen* enz. zeer goed aan het begin van een woord uitgesproken kan worden, zoo geeft de taal door het onderdrukken der *t* in *samen*, *sidderen*, enz. duidelijk genoeg te kennen, dat zij thans geene lettergreep met *ts* wil begonnen hebben. Daarom breke men aldus af : *art-sen*, *koort-sen*, *schert-sen* enz.

650. In vreemde woorden en eigennamen, als *abrikoos*, *leproos*, *agrimonie*, *Abraham*, *Adriaan*, enz. waarin eene vaste letter door eene vloeiende gevolgd wordt, gaat men, blijkens de uitspraak, naar het vreemde spraakgebruik te werk, en brengt men de beide medeklinkers tot de volgende lettergreep, zoodat men scheidt : *a-brikoos*, *le-proos*, *A-braham* enz.

AANHANGSEL.

Aanmerkingen, bijvoegsels, ophelderingen enz.

Bij § 1. — Ofschoon het op verre na niet altijd mogelijk is zich de beteekenis van een woord duidelijk voor den geest te stellen, zoo heeft er bij het uitspreken of hooren van een woord, al is zijne beteekenis ook nog zoo abstract, toch altijd eene werking van het denkvermogen plaats. Dit blijkt onwederspekelijk, wanneer men uitdrukkingen vergelijkt, die nagenoeg dezelfde beteekenis hebben. Zoo verkrijgen b. v. de woorden : *Het kind is zes jaar*, eene geheel andere bedoeling door de invoeging van *pas* of *al : Het kind is pas*, of *Het is al zes jaar ;* en ieder gevoelt dat, *Hier is de brief* iets anders beduidt dan *Hier is een brief.* Alhoewel men zich bij de woordjes *pas*, *al*, *de* en *een* op zich zelve onmogelijk eene voorstelling kan maken, de wijziging, die zij aan den zin geven, bewijst voldingend dat zij met eene werking van het denkvermogen gepaard gaan.

De aard der werking van het denkvermogen, die er bij het uitspreken of hooren van een woord plaats heeft, is zeer verschillend, zelfs bij een en hetzelfde woord. Dikwijls bestaat dat denken in niet meer dan in het zich bewust zijn, dat men, zoo noodig, zich eene voorstelling zou kunnen maken of de beteekenis meer of minder duidelijk zou weten te omschrijven. Dit is hetgeen ik hier versta door *aan iets denken*, in onderscheiding van *iets denken*, *over iets denken* enz. Ontbreekt dit bewustzijn, dan heeft er plaats hetgeen men gewoon is te noemen *een woord niet verstaan.*

Bij § 21. — De meening, dat een dubbel geschreven medeklinker dubbel uitgesproken wordt, is eene lang gekoesterde dwaling, waartoe het schrift

en de uitdrukking *verdubbeling* aanleiding hebben gegeven. In *padden*, *vlaggen*, *bakken*, *ballen* enz. hoort men slechts ééne *d*, *g*, *k* en *l*, die echter met wat meer nadruk uitgesproken wordt dan in *paden*, *vlagen*, *baken* en *balen*. Zelfs wanneer twee gelijke medeklinkers, die tot twee verschillende woorden behooren, bij elkander komen, dan smelten zij in een; b. v. de twee *d*'s en *g*'s van *bloed* en *dorst*, *dag* en *geld*, in *bloeddorst* en *daggeld*; vergel. § 63. — De spelling *padden*, *vlaggen* enz., met twee *d*'s en *g*'s, is dus, streng genomen onjuist, evenzeer als die van *daad*, *eed* enz., waarin slechts ééne *a* en *e* gehoord worden. Om de uitspraak dier woorden juist voor te stellen, zou men eigenlijk eenvoudige letterteekens: *d*, *g*, *a*, *e*, moeten hebben, die door eenig diacritisch teeken, een streepje of accent, van de gewone *d*, *g*, *a* en *e*, onderscheiden waren.

Bij § 31. — Het oplossen of verdeelen der woorden in lettergrepen is eigenlijk slechts eene kunstbewerking, iets onnatuurlijks, dat in het gewone spreken nooit plaats heeft, en dat vergeleken kan worden bij het ontleden van een menschelijk lichaam met het doel om de deelen nauwkeurig te leeren kennen. Wanneer men natuurlijk spreekt, dan hangen alle lettergrepen van hetzelfde woord aaneen.

Bij § 33. — Uit deze § en de Aanm. op § 21 volgt, dat een medeklinker niet zelden tot twee lettergrepen behoort, b. v. de dubbele *b* in *hebben* (*hèben*). Voorheen ontkenden sommigen zulks ten onrechte, en beweerden, dat het slechts ten aanzien der *ch*, b. v. in *lachen*, *lichaam* enz. kon plaats hebben.

Bij § 66. — Het onderscheid tusschen de klinkers ontstaat hierdoor, dat ieder meer bepaaldelijk in een bijzonder g e d e e l t e v a n d e n m o n d en bij een bijzonderen stand van de k e e l en de m o n d h o l t e uitgesproken wordt. De **a** wordt hoofdzakelijk gevormd in het midden van den mond; de **i** geheel achteraan bij de keel; de **u** (*oe*) geheel vooraan met vooruitstekende lippen. Men noemt daarom de **i** wel eens den *keel-*, de **oe**, den *lipklinker*.

Bij § 68. — Een klinker blijft onvolkomen, wanneer de mondbuis niet geheel en al dien stand kan aannemen, die voor de volkomene uitspraak vereischt wordt. Spreekt men de volkomene en de onvolkomene klinkers achter elkander uit: *í* — *ì*, *é* — *è*, *á* — *à*, *ó* — *ò*, *ú* — *ù*, *oe* — *ò*, dan voelt men duidelijk, dat de onvolkomene slechts in het achterste gedeelte van den mond worden gevormd, terwijl voor de volkomene de geheele mondbuis ter beschikking moet staan. Daar men nu geneigd is om den mond reeds vooraf eenigermate in den stand te brengen die voor het uitspreken van eene volgende letter vereischt wordt, is een volgende medeklinker derzelfde lettergreep de oorzaak, dat de voorgaande klinker onvolkomen blijft, wanneer er voor den spreker geene redenen bestaan om hem zijn vollen eisch te geven. De voornaamste reden is de gewoonte om in andere vormen van hetzelfde woord den klinker volkomen helder uit te spreken; b. v. in *plaat*, *keel*, *boog*, om *platen*, *kelen*, *bogen*. Zie ook de Aanmerking op § 177 *i.)*

De neiging om met den mond de stem als 't ware vooruit te loopen, verklaart

tallooze verschijnsels in de taal; wij hebben er o. a. het ontstaan onzer *e*'s, *o*'s, *u*'s, en *eu*'s aan te danken.

Bij § 75. — Dat de scherpkorte **o** als eene onvolkomene **o**, de zachtkorte als eene onvolkomene **oe** te beschouwen is, blijkt o. a. hieruit, dat de eerstgenoemde dikwijls eene heldere **o** nevens zich heeft, de laatstgenoemde alleen bij uitzondering. Zoo treft men de scherpkorte en de heldere **o** aan in *gebod — geboden*, *god — goden*, *grof — grover*, *lof — loven*, *stof — bestoven*, *bedrog — bedrogen*, *zog — zoogen*, *kok — koken*, *hol — holen*, *kocht — koopen*, *los — loozen*, *genot — genoten*, *slot — sloten* enz. De heldere **o** ontbreekt daarentegen bij de zachte **o** in *dof — doffer*, *mof — moffen* (naast *grof*), *bok — bokken* (naast *kok*), *vol — volle* (naast *hol*) *bos — bossen*, *mosch — mosschen* (naast *los*), *bot — botte* (naast *slot*) enz.

Bij § 87 en 90. — Van belang is het op te merken, dat in de gewone tweeklanken: *ai*, *ei* of *ij*, *ui*, *au* en *ou*, geene der beide in het schrift aangeduide klinkers, noch in de verlengde: *aai*, *ooi*, *aau*, *eeu* en *ieu*, de laatste klinker gehoord wordt. Slechts, wanneer men na het volledige uitspreken van den tweeklank de stem nog aanhoudt, ontstaat er eene *i* of *oe;* b. v. *ai-i-i*, *ou-oe-oe.*

Bij § 95. — Een tweeklank is voor drieërlei verandering vatbaar:

1. Een der beide bestanddeelen kan verzacht worden. Dit heeft plaats gehad bij **ei** en **ou** uit **ai** en **au**, alsmede bij **ie**, welke klinker oudtijds algemeen en nu nog in sommige streken als **ië** wordt uitgesproken en uit **iu** (*ioe*) ontstaan is.
2. De eerste klinker kan den tweeden geheel verzwelgen en daardoor *lang* worden. Dit heeft plaats gehad bij de scherpe opene **e**, b. v. in *heet*, uit *heit*, en dit uit *hait;* bij *been* = *bein* = *bain;* bij de scherpe opene **o**, b. v. in *boom* = *boum* = *baum*, *rood* = *roud* = *raud;* bij de Angelsaks. **â** uit **ai** en uit **au**, in b. v. *bân* = *bain* en *bâm* = *baum.*
3. De tweede klinker kan den eersten verzwelgen en *lang* worden. Dit heeft plaats gehad in *roer*, goth. *raus*, in *sluiten* van *sliutan*, welk woord eerst *sluten* luidde, en vervolgens *sluiten* geworden is.

   Het een en ander verklaart, hoe b. v. *viur*, *diur* (friesch *fjoer* en *djoer*) twee vormen: *vuur* en *vier*, *duur* en *dier* konden opleveren.

Bij § 104. — De onvolkomene en de zachte heldere **e** ontstonden uit **a**, wanneer eene **i** of **j** volgde: b. v. in *bed* uit *badi*, in *ei* uit *ai*, in *veen* uit *fani*, in *heer* uit *harjis*. De onvolkomene en de zachte heldere **e** ontstonden uit **i**, wanneer **a** volgde; b. v. in *zwemmen* uit *swimman*, in *helpen* uit *hilpan*, in *geven* uit *giban*, in *bede* uit *bida.*

Bij § 107. — In den tweeklank **ou**, oorspronkelijk **au**, is de **o** uit **a** ontstaan, omdat deze door **u** gevolgd werd.

Bij § 128. — *a*) De **i** heeft soms de verandering ondergaan, die *breking* genoemd wordt, waardoor zij in het Angelsaksisch in **eo** en in het Oudnoordsch

in **iö** is overgegaan. Voorbeelden : ags. *feolu* (veel) = goth. *filu*, *meolc* (melk) = goth. *miluks*, *teolian* (telen, werken) = osaks. *tilian*, *seofon* (zeven) = goth. *sibun*; oudn. *fiöl* (veel) = goth. *filu*, *siöfun* (zeven) = goth. *sibun*; *biörk* (berk) = hd. *Birke*.

De Angels. **eo** en de Oudn. **iö** bewijzen derhalve het vroegere bestaan eener **i**.

b) De **i** en **u** hebben in het Gothisch voor de **h** en **r** eene breking ondergaan, waardoor zij in **ai** en **au** zijn veranderd. Voorbeelden : *raihts* (recht) = ohd. *riht*, *slaihts* (slechts) = hd. *schlicht*, *waihts* (ding) = ohd. *wiht*; *wairdus* (waard) = hd. *Wirth*, *stairno* (ster) = hd. *Gestirn*; *sauhts* (ziekte) = hd. *Sucht*, *fauho* (vos) = hd. *Fuchs*; *faurhts* (vreesachtig) = hd. *Furcht*, *baurgs* (burg) = hd. *Burg*.

Het Gothisch bewijst dus in deze gevallen niets ten opzichte van de natuur der **e**'s en **o**'s. TEN KATE, SIEGENBEEK en WEILAND hebben zich hierdoor soms laten misleiden.

c) De Angelsaksische **e** is òf uit **a** òf uit **i** ontstaan, b. v. in *end* (einde), goth. *andeis*, *fell* (vel) = goth. *fill*. De Ang. **ê** is uit **â**, b. v. in *vên* = *waan*, òf zij is eene verzachting van **oe**, b. v. in *bêc* = *boeken*, of van **au**, b. v. in *scêna* (schoon) = goth. *skauns*. Doch nooit is de Angels. **e** of **ê** = **ai**, waaruit volgt, dat eene Angels. **e** ten bewijze kan strekken van de zachtheid eener Hollandsche **e**, die dan òf uit **o** òf uit **i** moet ontstaan zijn.

d) De Oudnoordsche **ö** is ontstaan uit **a** door den invloed eener volgende **u** (*oe*); b. v. in *stöpull* = *stapel*, *klögun* = *klacht*, *mögr* = *maag*. Eene Oudn. **ö** bewijst derhalve de zachtheid eener Nederlandsche **e**.

Bij § 134. — *a)* De tweeklank **ai** werd in het Oudhoogduitsch en Oudnoordsch **ei** en in het Angelsaksisch **a**, of **ae**. Voorbeelden : *stein* (steen) = goth. *stains*, *seil* (zeel) = goth. *sail*, *meizan* (snijden) = goth. *maitan*; ang. *av* (eeuw) = goth. *aivs*, *savol* (ziel) = goth. *saiwala*, *stan* (steen) = goth. *stains*, *daelan* (deelen) = goth. *dailjan*, *sae* (zee) = goth. *saiws*.

b) De hier genoemde Angelsaksische **a** is in het Engelsch in **o** of **oa** overgegaan. Voorbeelden : *bone* (been) = goth. *bain*, *stone* (steen) = goth. *stains*, *rope* (touw) = goth. *raip*, *token* (teeken) = goth. *taikns*, *broad* (breed) = goth. *braids*, *oath* (eed) = goth. *aiths*. De Engelsche **o** en **oa** kunnen derhalve strekken om te bewijzen, dat eene Nederlandsche **e** uit **ai** ontstaan en dus scherp is.

Bij § 144. — De *a*) Angelsaksische, alsmede de Engelsche **o** is doorgaans uit **u** ontstaan, b. v. in *hol* (hol) = goth. *huls*, *gold* (goud) = goth. *gulth*, *God* (God) = goth. *guth*; soms uit **a**, b. v. in *noma* (naam) = goth. *namo*, *fona* = *vaan*, *hona* = *haan*; doch nooit uit **au**. Eene Angelsaksische en Engelsche **o** kan dus ten bewijze strekken, dat eene Nederl. **o** uit **u** ontstaan en derhalve zacht is.

b) De klankverzachting der **u** (*oe*) wordt in het Hoogduitsch door **ü**, in het Angelsaksisch en Noordsch door **y** (lees *u*, niet *i*) voorgesteld. Voorbeelden: hd. *krümmen*, *klüger*, *Bürger*, *Füsze*, van *krumm*, *klug*, *Burg*, *Fusz*; ags. *cyning*

(koning), *gylden* (gouden), *cyn* (kunne), *cyss* (kus), van osaks. *cuning*, goth. *gulth*, osaks. *cunni* en *cus;* oudnoordsch *hylja* (hullen), *kyn* (kunne), *kyssa* (kussen), van goth. *huljan*, *kunni*, osaks. *cus*.

c) De Hoogduitsche **ü** en de Angelsaksische en Oudnoordsche **y** wijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, op eene oorspronkelijke **u**. Het Angelsaksisch schrijft wel eens **y** in de plaats van **i** en **io**; doch zulks kan bij het onderzoek naar de natuur der **e**'s en **o**'s geene onzekerheid baren, daar **y** = **u** op eene zachte **o** wijst in de woorden, die bij ons **o** hebben, en **y** = **i** of **eo** op eene zachte **e** in die woorden, waarin bij ons **e** gehoord wordt.

d) In het dialect, dat oudtijds in de hertogdommen Gelder en Kleef werd gesproken, wisselde de zachte opene **o** dikwijls af met de **a** of **ai**, hetgeen maakt, dat de *Teuthonista* van GER. VAN DER SCHUEREN, kanselier van Cleve, somtijds ten bewijze kan strekken, dat eene Nederlandsche **o** zacht is. Voorbeelden : *affgaden* = *afgoden*, *baitscap* = *boodschap*, *baiven* = *boven*, *apen* = *open*, *aver* = *over*.

Bij § 152. — *a*) De tweeklank **au** werd in het Angelsaksisch **ê** of **ea**, en in het Oudhoogduitsch doorgaans **ou**. Voorbeelden : *henan* (hoonen) = goth. *haunjan*, *depan* (doopen) = goth. *daupjan*, *ned* (nood) = goth. *nauths;* *eage* (oog) = goth. *augo*, *eac* (ook) = goth. *auk*, *eadig* (rijk) = goth. *audags;* *houpit* (hoofd) = goth. *haubith*, *ouga* (oog) = goth. *augo*, *ouh* (ook) = goth. *auk*.

b) De tweeklank **au** werd in het Oudfriesch **â** of **ê**, en hieruit ontstond in het Nieuwfriesch **ea**. Voorbeelden : *dâd*, *dea* (dood) = goth. *dauths*, *âk*, *eak* (ook) = goth. *auk*, *bâm*, *beam* (boom) = hd. *Baum*. De oudfri. **a** en **e** en de nfri. **ea** bewijzen derhalve in woorden, die bij ons **o** hebben, de scherpte dezer letter; b. v. ofri. *slat*, nfr. *sleat*, bewijzen, dat de **o** in *sloot* scherp is.

c) De klankverzachting der **au** wordt in het Hoogduitsch door **äu** en **eu** en in het Oudnoordsch door **ey** voorgesteld. Voorbeelden : hd. *Bäume*, *Kräuter*, *seugen*, *leugnen* van *Baum*, *Kraut*, *saugjan*, *laugnjan;* onrd. *Freyr*, goth. *frauja* (heer), *steyta* (stooten), goth. *stautan*, *bleydhi* (blooheid) van *blaudhr*. Eene *o*, beantwoordende aan hd. **äu** of **eu**, of onrd. **ey** is derhalve uit **au** ontstaan.

Bij § 177. — *a*) De medeklinkers worden op verschillende wijzen in soorten verdeeld; namelijk ten opzichte van de *veranderingen en onderlinge verwisselingen*, waarvoor zij in de verbuiging en afleiding vatbaar zijn; ten opzichte van de *wijze*, *waarop zij* door de spraaktuigen *worden voortgebracht;* en eindelijk ten opzichte van het *spraaktuig*, dat voornamelijk bij hunne voortbrenging werkzaam is.

b) Voor het uitspreken der medeklinkers, behalve de **h**, is het noodig, dat de mondbuis ergens — vooraan, in het midden of achteraan — òf *gesloten* òf *vernauwd* wordt, òf dat een spraakdeel in *trilling* wordt gebracht. Men heeft uit dien hoofde, ten aanzien der *wijze van vorming* drieërlei medeklinkers : *sluitingsgeluiden*, *schuringsgeluiden* en *ratelgeluiden*.

c) De *sluitingsgeluiden* ontstaan door de mondbuis ergens te sluiten; zij zijn

tweeërlei : *neusgeluiden* en *ontploffingsgeluiden*, naar gelang de opgesloten adem door de neusholte of door de plotseling geopende sluiting ontkomt.

d) De *neusgeluiden* ontstaan, wanneer de mondbuis gesloten en het weeke gehemelte neergelaten wordt, zoodat de neusholte voor den adem toegankelijk is: b. v. de *m*.

e) De *ontploffingsgeluiden* ontstaan, wanneer de mondbuis gesloten is, en het opgetrokken weeke gehemelte dem adem verhindert in de neusholte te komen. De adem wordt dan in de mondbuis meer of minder ineengeperst, zoodat er bij het openen der sluiting eene soort van *ontploffing* plaats heeft; b. v. de *p* en *b*.

f) De *schuringsgeluiden* ontstaan, wanneer de adem door de engte der vernauwde mondbuis wordt gedreven, zoodat hij, langs de wanden der engte schurende, een geruisch veroorzaakt, b. v. de *v* en *f*.

g) De *h* is ook een schuringsgeluid, maar waarbij geene vernauwing der mondbuis plaats heeft; zij wordt achter in de keel gevormd.

h) De ratelgeluiden ontstaan, wanneer eenig spraakdeel in *trilling* komt; b. v. de gewone *r*, waarbij de tong trilt.

i) Het sluiten en vernauwen der mondbuis, dat voor het uitspreken der medeklinkers gevorderd wordt, en de neiging der sprekers, waarvan in de Aanm. op § 68 gesproken is, verklaren het ontstaan der onvolkomen klinkers in gesloten lettergrepen.

Lieden, die zoogenaamd *brouwen*, brengen niet de tong, maar het weeke gehemelte in trilling. De flauwe, nauwelijks hoorbare Friesche *r* vóór een anderen medeklinker, b. v. in *bern* (kind), *verder*, ontstaat door eene zachte trilling der stembanden.

Bij § 183. — *a*) Ten opzichte van het spraakdeel, dat de sluiting of vernauwing veroorzaakt, of dat in trilling komt, zijn de medeklinkers insgelijks drieërlei: *lip-*, *tong-* en *keelletters*. De *lipletters* worden voortgebracht door de *lippen* geheel of nagenoeg te sluiten; bij de *tongletters* is vooral het voorste gedeelte der *tong* werkzaam; de *keelletters* ontstaan op verschillende wijzen in of bij de *keel*.

b) Lipletters zijn niet slechts de **b**, **p**, **v** en **f**, als zoodanig onder de *vaste* letters vermeld, maar ook de **m** en **w**; — *tongletters* zijn, behalve de **d** en **t**, ook de **z** en **s**, de **l** en **n**, en de gewone **r**; — *keelletters*, behalve **k**, **g**, **ch** en **h**, ook de **j**, en de **r** der brouwenden.

Bij § 188. — Bij het uitspreken der meeste medeklinkers is het strottenhoofd bijna gesloten, zoodat de uitstroomende adem de stembanden doet trillen, en er in de keel eene soort van zacht gebrom ontstaat; b. v. bij de **b** en **v**. Het *ontploffings-* of het *schuringsgeluid* is als het *grondgeluid*, het zachte gebrom als een *bijgeluid* te beschouwen. Bij sommige medeklinkers echter staat de stemspleet geheel open, zoodat de stembanden niet trillen kunnen. Alsdan kan het brommend bijgeluid niet worden voortgebracht; b. v. niet bij de **p** en **t**.

Bij § 191. — Doordien het strottenhoofd bij de *niet luidende* medeklinkers geheel openstaat, kan de adem uit de borst vrijelijk in den mond stroomen en hier sterker ineengeperst of krachtiger door de engte heengedreven worden, dan bij nagenoeg geslotene stemspleet kan geschieden. De *niet luidende* medeklinkers kunnen dientengevolge met meer kracht worden uitgesproken dan de *luidende*, en werkelijk geschiedt zulks doorgaans. Dit verschil in kracht is de oorzaak, dat men de *luidende* ook *zachte*, de *niet luidende* in tegenstelling *scherpe medeklinkers* noemt.

Bij § 192. — Het brommend bijgeluid der *zachte* medeklinkers schijnt in onze taal tot nog toe onopgemerkt te zijn gebleven, doordien het bij het gewone spreken nauwelijks hoorbaar is. Hieraan is het toe te schrijven, dat men het onderscheid tusschen de *luidende* en de *niet luidende* medeklinkers alleen bij de *verwante* heeft opgemerkt, waarbij het natuurlijk meer in het oog springt. Men kan het bijgeluid evenwel zoozeer versterken, dat het duidelijk hoorbaar wordt, en het zelfs voortbrengen, vóór men den medeklinker werkelijk uitspreekt, b. v. bij de **b**. Doch alsdan is het ook onmogelijk eene *scherpe* letter, b. v. de **p** uit te spreken; wil men zulks, dan moet het brommen ophouden.

Bij § 196. — De halfklinkers en de vloeiende letters kunnen op tweeërlei wijze, *luidend* en *niet luidend*, worden uitgesproken. In den regel zijn zij *luidend* en blijft het bijgeluid alleen bij een onnatuurlijk driftig spreken achterwege. Dit veroorzaakt die wijze van spreken, die men het spreken *op scherpen toon* noemt.

WOORDENLIJST VOOR DE VOCAALSPELLING.

Verkortingen: ags. = Angelsaksisch, eng. = Engelsch, fr. = Fransch, fri. = Friesch, goth. = Gothisch, gr. = Grieksch, hd. = Nieuwhoogduitsch, it. = Italiaansch, mhd. = Middelhoogduitsch, mlat. = Middeleeuwsch Latijn, mnl. = Middelnederlandsch, ohd. = Oudhoogduitsch, ofri. = Oudfriesch, onl. = Oudnederlandsch, onrd. = Oudnoordsch, osaks. = Oudsaksisch, oudt. = oudtijds, sp. = Spaansch, zwab. = Zwabisch, zw. = Zweedsch.

De cijfers verwijzen naar de § § van den tekst.

Aalgeer, -geeren, zie **geer** (speer).
aambei, zie **bei**.
abdij, lat. **abbatia,** 156.
abrikoos, **-kozen**. fr. **abricot,** 140.
afgrijzen, zie **grijzelen**
akelei, lat. **aquilegia,** 170.
alkoof, -koven, fr. **alcove,** 140.
allerlei, zie **-lei.**
allerwegen, zie **weg**.
amerij, uit **Ave Maria,** 156.
andijvie, fr. **endive,** 165.
anijs, fr. **anis,** 165.
apotheek, apotheken, lat. **apotheca,** 124 en 140.
arbeid, goth. **arbaiths,** 173.
azijn, lat. **acidus,** 165.
bagijn, fr. **béguine,** 165.
balein, fr. **baleine,** 172.
batterij, fr. **batterie,** 164.
bede, hoogd. **Bitte,** 128.
beek, beken, hd. **Bach,** 128.
been, beenen, hd. **Bein,** 134.
beer (verscheurend dier), **beren,** ohd. **birin** (berin), 128.
beer (schuldeischer en schuld), hetzelfde woord als het vorige.
beer (varken), **beeren,** ohd. **pair,** 134.
beer (waterkeering), hetzelfde woord als het vorige.
beer (stut van een muur), **beren,** van het sterke werkw. **beren** (dragen).
beet, bete, hd. **Bisz,** 128.
beet (wortel), **beten,** lat. **beta,** 124.
begeeren, goth. **gairnjan,** 134.
bei, fr. **baie,** 172.
beide, ohd. **beide,** 173.

beiden (toeven), ohd. **beitjan,** 173.
beierd, baaierd, 157[1].
beitel, in de streken, waar **ij** als **i** luidt, uitgesproken als **beitel,** 168.
beker, osaks. **bikar,** 128.
bekoren, ags. **gecostan,** 107. Zie Aanm. op § 144, *a.*
belegeren van **leger.**
belijden (bekennen), niet van **lijden,** maar van het verouderde **lijen,** mnl. **lien,** 154.
beloken (gesloten), verl. deelwoord van het sterke ww. **beluiken,** 135.
beloven, goth. **lubains,** 144.
beneden, zie **neder.**
benijden, zie **nijd.**
bereiden, goth. **garaids,** 173.
beren (dragen), veroud. sterk ww. **bar, baren, geboren,** stam van **ontberen** en van **beer** (stut), 119.
berijden, sterk ww., **bereed, bereden** enz, 162.
besteden, van **stad,** 125.
bete, osaks. **biti,** 164[1].
beter, betweter, goth. **bats,** 128.
betoog, betoogen, zie **toogen.**
beven, osaks. **bivon,** 128.
bever, hd. **Biber,** 128.
bezem, ags. **bism,** 128.
bezie, bes, goth. **basi,** 128 en 126.
bezig, ags. **bisgu,** 128.
bijbel, lat. **biblia,** 165.
bij (voorzetsel), mnl. **bi,** 154.
bij (insect), ohd. **bia, bi,** 154.
bijster, bijzig, ohd. **bison,** 154.
bleek (witachtig), **bleeker,** hd. **bleich,** 134.
bleek (plaats om te bleeken), van hetz. w.
bleekerd (wijn), hd. **Bleichert,** 134.
blei (witvisch), Teuthonista **bley,** 173.
blein (blaar), ags. **blegen,** 170
blijde (verheugd), mnl. **blide,** 154.
blood, bloode, onrd. **bleydr,** 109. Zie Aanm. op § 152, *c.*
bloot, bloote, ags. **bleat,** 109. Zie Aanm. op § 152, *c.*
blooten (van de wol ontdoen, doorgaans **plooten**), van het voorgaande woord.
blozen, blos, eng. **blush,** 107.
bode, ags. **boda,** 107. Zie Aanm. op § 144, *a.*
bodem, eng. **bottom,** 107. Zie Aanm. op § 144, *a.*
bodem (van een schip), ang. **bytme.** Zie Aanm. op § 144, *b.*
bogen (roemen), ags. **bogan,** 107. Zie Aanm. op § 144, *a.*
bombazijn, fr. **bombasin,** 164.
boog, bogen, ags. **boga,** 125. Zie Aanm. op § 144, **a.**
boogaard, van **boom,** zie dit woord.
boom (gewas), **boomen,** hd. **Baum,** 152.
boom (bodem), **boomen,** samentr. van **bodem,** 149.
boon, boonen, eng. **bean,** Zie Aanm. op §. 152, *a.*
boor, boren, zie **boren.**
boos, booze, malt. **bausiare,** 150.
boot (vaartuig), **booten,** onrd. **beitr,** 109[2].
boot (halssieraad), hetzelfde w. als het vorige.
boren, ags. **borian.** Zie Aanm. op § 144, *a.*
boter, hd **Butter,** 144.
boven, van **be** en **over,** goth. **ufar,** 144.
breed, breede, goth. **braids,** 134.
bregen, bij KILIAAN, grondw. van **brein,** ags. **bregen** Zie Aanm. op § 128, *c.*
breien (**breiden,**) ags. **bregdan,** 170.
brein, uit **bregen,** 170.
brigantijn, fr. **brigantin,** 164.
brij, ohd. **pri,** 154.
brijzelen, fr. **briser,** 165.
brood, brooden, onrd. **braudh,** 152.
broos, broze, bros, 142.
cedel, fr. **cédule,** 124.
ceder, fr. **cedrus,** 124.
ceel (**huur-**), **ceelen,** samentrekk. van **cedel,** 111.
cherubijn, fr. **chérubin,** 124 en 164.
chijl, fr. **chyle,** 165.
cichorei, fr. **chicorée,** 172.
cijfer, mlat. **cifera,** 165.
cijns, lat. **census,** 166.
deeg, goth. **daigs,** 134.

deel (plank en dorschvloer) **delen**, ohd. **dil**, 128.
deel (gedeelte), **deelen**, goth. **dails**, 134.
deemoed, ohd. **diumuati**, 106[1].
Deen,Denen, Denemarken, onrd. **Danr**. 104[2].
deesem, ohd. **deismo**, 134.
dege(ter), degelijk, ags. **thiglig**, 128.
degen, oudt. **dagen, dagge**, 125.
deinzen, ohd. **dinsan**, 171.
deken (dek), van **dekken, dak**, 125.
deken (overste), lat. **decanus**, 124.
deren, ohd. **taren**, 128.
deze, dit, ohd. **diser**, 125 en 128.
dij, ohd. **dioh**, 154.
dijen, ohd. **dihan**, 154.
dijgen, hetz. w. als **dijen**.
dijk, ags. **dic**, 154.
doder (dooier van een ei), waarvan **door** eene samentrekking is, ohd. **tutarei**, 144.
dogen, deugen, deugd, ohd. **tugund**, 143 en 148.
dolen, dwalen, 108.
dolfijn, lat. **delphinus**, 164.
dood, dooden. goth. **dauths**, 152.
doof, doove, hd. **taub**, 152.
doogen, doogen, gedoogen, oudfriesch **daya**. Zie Aanm. op § 152, *b*.
doopen, hd. **taufen**, 152.
door (van een ei), **dooren**, samentrekking van **doder**, 111.
doos, doozen, zwab. **tause**, 152.
dooven, onrd. **deyfa**. Zie Aanm. op § 152, *c*.
doren, doorn, eng. **thorn**, 109. Zie Aanm. op § 144, *a*.
dozijn, mlat. **docenum**, 166.
dreef, dreven, ohd. **trib**, 128.
drevel, ohd. **tribil**, 128.
droog, droge, ohd. **trukan**, 144.
droom, droomen, hd. **Traum**, 152.
droopen, ohd. **traufjan**, 152.
dweil, uit **dwegel**, 170.
dwepen, oudtijds **dwapen**, bij KILIAAN **dwaepen**, 125.
edel, adel, 125.
edik, hd. **Essig**, 128.
eed, eeden, goth. **aiths**, 134.
eega, uit **ee**, goth. **aiws**, en **gade**; dus samengesteld uit het eenlettergrepige **ee** en **gade**, 134 en 112.
eek, eeken, eik, 129.
een, eene, goth. **ains**, 134.
eeren, goth. **aistan**, 134.
egel, ohd. **igel**, 128.
ei, ags. **aeg**, 170.
eigen, ohd. **eigen**, 173.
eik, ohd. **eih**, 173.
eikel, ohd. **eichila**, 173.
eiland uit **ei**, goth. **ahwa** (water) en **land**, 170.
einde, uit **ende**, 171.
eischen, ohd. **eiscon**, 173.
ekel, waarvoor men gewoonlijk **hekel** zegt, bij KILIAAN **eckel, ackel** (walging, afkeer), 125.
evel, euvel, 105 en 103.
even, goth. **ibns** 128.
ezel, goth. **asilus**, 128.
everzwijn, ags. **eofor**. Zie Aanm. op § 128, *a*.
feil fr. **faillir**, 172.
feil, (dweil, doek om te vegen) uit **vegel** van **vegen**, 170.
feit, fr. **fait**, 172.
feitel, ohd. **phaitel**, 173.
femelen, KILIAAN **fimelen**, 125.
fijn, fr. **fin**, 165.
fijt, in het Friesch en bij KILIAAN **fijk**, waarschijnlijk het lat. **ficus** (gezwel), 165.
fleemen, van **vleien**, 129.
fleerecijn, vledercijn, 134 en 164.
fluwijn, fr. **fouine**, 164.
fontein, fr. **fontaine**, 172.
galei, fr. **galée** en **galère**, 172.
geboden, mv. van **gebod**, 142.
gedwee, oudt. **gedwade** en **gedwede**, 111.
geel, gele, ohd. **giliwi**, 126.
geen, geene, oudt. **neg-een**. Zie **een**.
geep (visch), **gepen**, ohd. **chapa**, 126.
geer (veroud. w., speer met pijlvormige punt), **geeren**, onrd. **geir**, 134.
geer (schuine lap in een kleed), hetz. w. als het vorige.

hoos (water- of windhoos), **hoozen,** onrd. **ausa,** 152.
hoos (kous), **hozen,** eng. **hose,** 144.
hoovaardig, van **hoog.**
hoozen (water scheppen), onrd. **ausa,** 152.
hopeloos, zie **hoop** (blijde verwachting).
hopen (verwachten), ags. **hopian.** Zie Aanm. op § 144, **a.**
horen, hoorn, eng. **horn.** Zie Aanm. op § 144, **a.**
ijdel, ohd. **ital,** 154.
ijf, ohd. **iwa,** 154.
ijk, ijken, lat. **icere,** 165.
ijlen (zich spoeden), ohd. **ilan,** 154.
ijlen (buiten zinnen zijn), samentr. van **ijdelen,** zie **ijdel.**
ijs (bevroren water), ohd. **is,** 154.
ijselijk, van **ijzen.**
ijver, friesch **iver,** 167.
ijzel (bevroren regen), van **ijs.**
ijzen (van schrik koud worden), ofschoon door misverstand gevormd van het verouderde **eis** (schrik), met **ij,** om de uitspraak, 161.
ivoren, lat. **ebur,** 140.
jasmijn, fr. **jasmin,** 164.
jegens, ohd. **gagan,** 128.
jenever, lat. **juniperus,** 124.
joken, jeuken, hd. **jucken,** 144.
jolen, deensch **Jul,** 144.
Jood, Joden, hd. **Jude,** 144.
kapitein, fr. **capitaine,** 172.
karwei (werk), fr. **corvée,** 172.
karwij (zaad), fr. **carvi,** 165.
kastelein, mlat. **castellanus,** 172.
kastoor, -oren, lat. **castor,** 140.
kedel, grondw. van **keel, kiel,** hd. **Kittel,** 128.
keel (overkleed), **keelen,** gewoonlijk **kiel,** samentrekking van het vorige w. 111.
keel (lichaamsdeel), **kelen,** ags. **ceole.** Zie Aanm. op § 128, *a.*
keel (in de bouwk.), hetz. w als het vorige.
keel (roode kleur), hetz. w. als het vorige.
keen, kenen, Teuthon. **kyn, kin,** 128.
keep, kepen, van **kappen,** 125.
keeren (wenden), ags. **cerran,** heeft dus waarschijnlijk eene zachte **e,** zie Aanm. op § 128, *c.* doch het gebruik wil **keeren.**
keizer, lat. **Caesar,** 172.
keet, keten, ags. **cete,** 96. Zie Aanm. op § 128, *c.*
kegel, van **kegge,** 126.
kei, bij Kiliaan ook **kegel,** 170.
keker, lat. **cicer,** 124.
kemel, lat. **camelus,** 124.
keper, ags. **cip,** 128.
kerel, onrd. **karl,** 128.
keren (vegen), mnl. **kerren** en **kirren,** 125 en 126.
ketel, goth. **katils,** 128.
keten, ketting, lat. **catena,** 124.
kever, ags. **ceofor,** 96. Zie Aanm. § 128, *a.*
kevie (kooi), lat. **cavea,** 124.
kleed, kleederen, hd. **Kleid,** 134.
kleen, kleene, klein, 129.
klei, ags. **claeg,** 170.
kleinzen, uit **klenzen,** 171.
klepel, van **kleppen,** 126.
kleven, ags **clifian,** 128.
klijven, ohd. **kliban,** 154.
kloof, kloven, hd. **Kluft,** 144.
kloot, volgens het gebruik **klooten.** De oudere vorm is onzeker.
klooven, ags. **cleafan,** Zie Aanm. op § 152, *a.*
klovenier, omzetting van **kolvenier,** 142.
kneden, oudt. sterk werkw. **knad, knaden** enz., 119.
kneep, knepen, hd **Kniff,** 128.
knekel, kneukel, knokkel, 142.
knook, knoken, knok, ags. **cnuc,** 144.
knoop, knoopen, ofri. **cnap.** Zie Aanm. op § 152, *b.*
knoopen, van **knoop.**
kogel, hd. **Kugel,** 144.
koken, ags. **cueccan,** 144.
koker, ags. **cocer.** Zie Aanm. op § 144, *a.*
komeet, lat. **cometa,** 124 en 140.
komenij, voor **koopmannij,** 164.
komfoor, -foren, fr. **chauffoir,** 140.
komijn, fr. **cumin,** 140 en 164.
konfijt, fr. **confit,** 165.

konijn, lat. **cuniculus,** 140 en 164.
koning, ohd. **chuning,** 144.
kool (brandstof), **kolen,** ags. **col**. Zie Aanm. op § 144, *a*.
kool (spijs), **koolen,** lat. **caulis,** 150.
koon, koonen, onrd. **kaun.** 152.
koopen, hd. **kaufen,** 152.
koor, koren, lat. **chorus,** 140.
koper, hd. **Kupfer,** 144.
koren (graan), ags. **corn**. Zie Aanm. op § 144, *a*.
koren (spuwen), Teuthon. **cairen**. Zie Aanm. op § 144, *d*.
koozen (kouten), in **liefkoozen,** lat. **causari,** 150.
kreek, kreken, ags. **crecca**. Zie Aanm. op § 128, *c*.
kregel, ohd. **chrigil,** 128.
kreits, ohd. **kreiz,** 173.
krekel, eng. **cricket,** 128.
krepel, kreupel, kropel, 105.
krijg, van **krijgen,** sterk ww. 162.
krijt (kring), mnl. **crite,** 154.
krijt (soort van aarde), lat. **Creta,** 166.
kroon, kronen, lat. **corona,** 140.
kroot, kroten, fr. **carotte,** 140.
kwede, grondw. van **kwee,** hd. **Quitte,** 128.
kwedelen, grondwoord van **kweelen,** goth. **quithan,** 128.
kwee (vrucht), **kweeën,** samentrekk. van **kwede,** 131 en 133.
kweeken, oudt. **kweyken,** 129.
kweelen (zingen), samentrekk. van **kwedelen,** 111, vroeger verward met **kwelen**.
kween (onvruchtbare koe), **kwenen,** goth. **qino,** 128.
kweken (babbelen), **kwaken,** 125.
kwelen, veroud. sterk ww. **kwal, kwalen, gekwolen,** waarvan **kwaal** en **kwellen** gevormd zijn, 119.
kwezelen, ags. **cwissan,** 128.
kwijl, kwijlen, bij Kiliaan **quijlen** en **quielen,** hetwelk den oorsprong der **ij** uit **i** schijnt te bewijzen, 154 en 161.
kwijnen, ags. **cwinan,** 145.
kwijt, kwijten, fr. **quiter.,** 165.
labbei, bij Kiliaan **labbaaye,** 106[1].
lakkei, fr. **laquai,** 172.
lamprei, ags. **lampreda,** fr. **lamproie,** 172.
latijn, lat. **latinus,** 165.
lede (van liever-), oudt. **liever lade,** 125.
ledekant, fr. **lit de camp,** 124.
leder (gelooide huid), ohd. **lidar,** 121.
ledig, ohd. **lidig,** 128.
leed, beleedigen, hd. **Leid,** 134.
leeder, ohd. **hleitra,** veroud. w., waarvan **leer** (ladder) eene samentrekking is.
leek, leeken, lat **laïcus,** 106[1].
leelijk, uit **leedlijk** van **leed.**
leem, leemen, ohd. **leim,** 134.
leenen, eng. **to loan**. Zie Aanm. op § 134, *b*.
leep, leper, lat. **lippus,** 124.
leer (ladder), **leeren,** samentrekk. van **leeder,** 111.
leeren (bijv.nw.), samentr. van **lederen,** 111.
leeren (ww.), goth. **laisjan,** 134.
leewater, samentr. van **ledewater,** 111.
leger, hd. **Lager,** 128.
lei (steenen blad), uit **laag,** 170.
-lei (achtervoegsel), ofransch **ley** (soort), 172.
leiden (doen gaan), ohd. **leitan,** 173.
leisel, van **leiden.**
leken, lekken, 126.
lelie, lat. **lilium,** 124.
lenen (leunen), ohd. **hlinjan,** 128.
lenig, friesch **linig,** 128.
lepel, ohd. **liffel,** 128.
leven, goth. **liban,** 128.
lever, eng. **liver,** 128.
leveren, fr. **livrer,** 124.
lij (zijde, die van den wind gekeerd is), bij Kiliaan **lij, lije,** ofri. **hli,** 162.
lijden (dulden en oudt. gaan), ohd. **lidan,** 162.
lijf, ohd. **lib,** 154.
lijk, ohd. **lih,** 154.
lijm, lat. **limus,** 165.
lijn, lat. **linea,** 165.
lijn (touw), friesch **line,** 167.
lijn (vlas), lat. **linum,** 165.
lijnkoek, lijnolie, lijnwaad, lijnzaad, zie **lijn** (vlas).

Noor, Noren, ags. **Normen**. Zie Aanm. op § 144, *a*.
noot (**zang-**), **noten,** lat. **nota,** 140.
noot (aanteekening), **noten,** lat. **nota,** 140.
noot (vrucht), **noten,** hd. **Nusz,** 144.
noozen (waarvan **onnoozel**), lat. **nausea,** 150.
nopen, nopijzer, 142.
olie, lat. **oleum,** 140.
olifant, lat. **elephantus,** 140.
olijf, lat. **oliva,** 140.
onderhevig, onderhavig, 125.
onnoozel, zie **noozen.**
ontberen, zie **beren.**
onweeren, samentrekking van **onwederen,** 111.
ood (in kleinood en ooievaar, oodebaar), goth. **aud,** 152.
oog, oogen, hd. **Auge,** 152.
oolijk, van **oode,** goth. **auths,** 152.
oom, oomen, ags. **eam.** Zie Aanm. op § 152, *a*.
oonen (een lam werpen), ags. **eanian.** Zie Aanm. op § 152, *a*.
oor, ooren, goth. **auso,** 152.
oorlogen, mrv. van **oorlog,**ohd.**urlugi** en **urlagi,** 142 en 144.
oorveeg, -vegen, van **vâgen**, dat ook **slaan** beteekende, 125.
oven, ags. **ofen.** Zie Aanm. op § 144, *a*.
over, goth. **ufar,** 144.
paleis, fr. **palais,** 172.
paradijs, lat. **paradisus,** 164.
partij, fr. **parti** en **partie,** 164.
pastei, fr. **pâté,** 172.
pastoor, pastoraal, pastorij, lat. **pastor,** 140.
patrijs, lat. **perdix,** 164.
paveien, gewoonlijk **plaveien,** fr. **pavé,** 172.
peen, penen, fr. **panais,** 124.
peer, peren, lat. **pirum,** 124.
pees, fri. **piis, pies,** 128.
peet, peten, hd. **Pathe,** 128.
pegel, eng. **piggin,** 128.
pei (grof kleed), goth. **paida,** 173.
peil (diepte), samentrekk. van **pegel,** 170.
peilen (de diepte onderzoeken), van **peil.**
peinzen, uit **penzen,** 171.
pekel, eng. **pickle,** 128.
peluw, peuluw, eng. **pillow,** 127 en 128.
peper, lat. **piper,** 124.
peter, lat. **pater,** 124.
peterselie, lat. **petroselinum,** 124.
pij, wanspelling voor **pei.**
pijl (geschut), lat. **pilum,** 165.
pijn, ohd. **pina,** 154.
pijp, eng. **pipe,** 167.
planeet, lat. **planeta,** 124.
plaveien, zie **paveien.**
plegen, plicht, 128.
plooten, hetz. w. als **blooten.**
pogen, lat. **pungere,** 140.
polemiet (zekere geweven stof), lat. **polymitus,** 140.
pook, poken, eng. **poker,** 144.
pool (aspunt), **polen,** lat. **polus,** 140.
poos, poozen, lat. **pausa,** 150.
poover, lat. **pauper,** 150.
populier, lat. **populus,** 140.
porselein (aardewerk),fr. **porcelaine,** 172.
porselein (groente), ital. **porcellana,** 172.
poten (planten), Teuthonista **paten.** Zie Aanm. op § 144, *d*.
predikant, lat. **praedicare,** 124.
preeken, samentrekking van **prediken,** 111.
prei (kreng, ook een scheldwoord), fr. **proie,** 172.
prei (ui), hd. **Porree,** fr. **poireau,** 172.
prevelen, lat. **parabolare,** 125.
prij, schijnt eene wanspelling voor **prei,** fr. **proie.**
prijken, eng. **bright,** 167.
prijs, fr. **prix** en **prise,** 165.
profijt, fr. **profit,** 165.
rabbijn, fr. **rabbin,** 164.
radijs, fr. **radis,** 164.
ravelijn, fr. **ravelin,** 164.
razijn, rozijn, fr. **raisin,** 164.
rede (zielsvermogen en redevoering), goth. **rathjo,** 128.

reden (oorzaak), hetzelfde woord.
reden (in de wiskunde), hetzelfde woord.
reede (voor schepen), **road.** Zie Aanm. op § 134, *b*.
reeder, van (**be**)**reiden,** 129.
reederij van **reeder.**
reef, reven, rif, 125.
reep, reepen, goth. **raip,** 134.
reet, reten, hd. **Risz,** 128.
refrein, fr. **refrain,** 172.
rege (waarvan **rei**) bij Kiliaan, ohd. **gerigi,** 128.
regel, lat. **regula,** 124.
regen, goth. **rign,** 128
rei (vereeniging van dansers en zangers, koor) samentrekk. van **rege,** 170.
reiger, ohd. **reiher,** 173.
reiken, ohd. **reihjan,** 173.
rein, ohd. **hreini,** 173.
reis (tocht), ohd. **reisa,** 173.
reizen (eene reis doen), ohd. **reisen,** 173.
rekel, deensch **Rakke,** 128.
rekenen, goth. **rahnjan,** 128.
repel, ohd. **rifil,** 128.
revelen, bij Kiliaan **ravelen,** 125.
reven, van **reef.**
rij (op eene rechte lijn geplaatste reeks), bij Kiliaan **rije, rijghe,** van het sterke ww. **rijgen,** 162.
rijk, ohd. **richi,** 154.
rijm, ohd. **hrim,** 154.
Rijn (rivier), ohd. **rin,** 154.
rijp (hoedanigheid van vruchten), eng. **ripe,** 167.
rijp (hetzelfde als **rijm**), **rijpen,** ohd. **hrifo,** 154.
rijs (scheut), van **rijzen,** sterk ww. 162.
rijst, fr. **riz,** 165.
rijzen (opgaan), sterk ww. 162.
robijn, fr. **rubine, rubis,** 164
romein, fr. **romain,** 172.
rommelzoo, samentrekk. van **-zode,** 111.
rood, roode, oord **raudr.** 152.
roof(op eene wond), **roven,** ohd. **hruf,** 144.
roof (diefstal, met geweld gepleegd), zie **rooven.**
rook (hooistapel), **roken,** van het veroud. sterke werkw. **rekan, rak** enz. 138.
rooken, hd. **rauchen,** 152.
room, afroomen, ags. **ream.** Zie Aanm. op § 152, *a*.
roos, rozen, lat. **rosa,** 140.
rooven, hd **rauben,** 152.
rozemarijn, lat. **ros marinus,** 140.
rozijn, fr **raisin,** 140 en 164.
sacristein, fr. **sacristain,** 172.
salpeter, lat. **sal petrae,** 124
satijn, fr. **satin,** 164.
scharlei, ohd. **scaralega,** 170.
scheede, ohd. **sceida,** 134.
scheef, scheeve, Teuthon **scheyff,** 134.
scheel(bijv. naamw.),**scheler,** ohd. **schilh,** 128.
scheen, schenen, ags **scina,** 128
scheiden, goth. **skaidan,** 134.
schelen, verschillen, 125.
schemeren, hd. **schimmern,** 128.
schepel. hd. **Scheffel,** van het sterke ww. **scheppen,** 121.
schepen(rechter), van het sterke ww **scheppen,** 121.
schepen, mrv. van **schip,** 125.
schijf, ohd. **sciba,** 154.
schoof, schooven, ags. **sceaf.** Zie Aanm. op § 152, *a*.
school (leerschool), **scholen,** lat. **schola,** 140.
school, samenscholing, ags. **scolu.** Zie Aanm. op § 144, *a*.
schoon, schooner, goth. **skauns,** 152.
schoot, schoten, schot, scheut, hd. **Schusz,** 144.
schoot (van een kleed), **schooten,** goth. **skauts,** 152.
schoot (van een zeil), **schooten,** ags. **sceatline.** Zie Aanm. op § 152, *a*.
schoren, eng. **to shore.** Zie Aanm. op § 144, *a*.
schotel (bakkerswerktuig), ohd. **ovenscuzzil,** 144.
schotel (bekend tafelgereedschap), lat. **scutella,** 140.

stevig, eng. **stiff,** 128.
stijgen (opgaan), sterk ww., 162.
stijl (schrijfwijze), lat. **stilus,** 165.
stijl (paal), lat. **stilus,** 165.
stoken, van **steken,** 138.
stoof, stoven, hd. **Stube,** 144.
stool, stolen, lat. **stola,** 140.
stoomen, eng. **to steam.** Zie Aanm. op § 152, *a.*
stoop, stoopen, ohd. **stauf,** 152.
stooten, goth. **stautan,** 152.
storen, ags. **styrian.** Zie Aanm. op § 144, *b.*
stoven, eng. **to stove,** 144.
streek (uitgestrektheid en streep), vr. **streken,** hd. **Strich,** 128.
streek (handeling), mann. **streeken,** hd. **Streich,** 134
streelen, samentrekk. van **stregelen,** 111.
streep, strepen, eng. **strip,** 128.
stregelen, grondw. van **streelen,** ohd. **strigil,** 128.
streven, stribbelen, 125.
strijd, van het sterke ww. **strijden,** 162.
stroo, ohd. **strau,** 152.
strook, strooken, van **strijken,** 146.
strooken (overeenstemmen), van **strijken,** 146.
stroom, stroomen, ohd. **straum,** 152.
stroop, stroperig, fr. **sirop,** 140.
stroopen, ohd. **straufen,** 152.
suikerij, hetz. w. als **cichorei,** 172.
synode, lat. **synodus,** 140.
tapijt, fr. **tapetum,** 166.
teeder, ags. **tât, táedhre.** Zie Aanm. op § 134, *a.*
teef, teven, platd. **tiffe,** 128.
teek (insect), **teken,** hd. **Zicke,** 128.
teeken, goth. **taikns,** 134.
teen (rijsje), **teenen,** goth. **taikns,** 134.
teen (lichaamsdeel ook toon), **teenen,** eng. **toe,** 134.
teer, teere, samentrekk. van **teeder,** 111.
teer (vloeibaar pik), **teren** (met teer be strijken), bij Kiliaan **terre** en **tarre,** 125.
teezen, ohd. **zeisan,** 134.
tegel, lat. **tegula,** 124.
tegen, uit **te jegen.**
teil, uit **tegel,** 170.
teisteren, ohd. **zeisan,** 134.
-teit (achtervoegsel), lat. **-tas, tatis,** 159.
telen, ags. **tilian,** 128.
teling, taling, 125.
tepel, van **tip,** 125.
teren, verteren, oudt. sterk ww. **tar, taren** enz. 119.
termijn, lat. **terminus,** 164.
terpentijn, lat. **terbenthinus, terebinthinus,** 164.
tevens, teffens, uit **te even.**
thijm, lat. **thymum,** 165.
thee, lat. **thea,** 112.
tijd, ags. **tid,** 154.
tijger, fr. **tigre,** 165.
tijk (geweven stof), in de landprov. **tiik,** 161.
tiretein (geweven stof), fr. **tiretaine,** 171.
toog (boog), **togen,** hd. **Zug,** 144.
toogen, hd. **zeugen.** Zie Aanm. op § 152, *c.*
toom, toomen, hd. **Zaum,** 152.
toon (teen), **toonen,** ags. **taa,** 145.
toon (zangtoon), **tonen,** lat. **tonus,** 140.
toonen, voor **toognen,** van **toogen.**
tooveren, hd. **zaubern,** 152.
toren (hoog gebouw), lat. **turris,** 140.
toren (gemoedsaandoening), **toorn,** ags. **torn.** Zie Aanm. op § 144, *a.*
trede, van het sterke ww. **treden, trad,** enz. 121.
treek, treken, van **trekken, trok** enz. 121.
trein, fr. **train,** 172.
trijp, fr. **tripe,** 165.
tronie. fr. **trogne,** 140.
troon, tronen, lat. **thronus,** 140.
troonen (lokken), waarschijnlijk zooveel als vertrouwen inboezemen, en dan van **trouw, trouwen,** goth. **trauan,** 152.
twijfel, ohd. **zwifal,** 154.
twijg, ohd. **zwig,** 154.
twijn, ohd. **zwinal,** 154.
uitweiden, zie **weiden.**
vallei, fr. **vallée,** 172.
vedel, ohd. **fidula,** 128.
veder, onrd. **fidhr,** 128.

veede, **veete**, ohd. **faida**, 134.
veeg, **veege**, on. **feigr**, 134.
veel, **vele**, goth. **filu**, 128.
veem, **veemen**, ohd. **feim**, 134.
veen, **venen**, ook **ven**, goth. **fani**, 128.
veer (overtocht), **veren**, van het sterke ww. **varen**, **voer**, 121.
veer, **veeren**, samentrekk. van **veder**, 111.
veete, zie **veede**.
vegen, **vagen**, 125.
veil (te koop), ohd. **feil**, 173.
veilen (te koop bieden), van **veil**.
veilig, Teuthonista **veyligh**, 173.
veinzen, uit **venzen**, 171.
venijn, lat. **venenum**, fr. **venin**, 161 en 164.
verdedigen, **verdadigen**, 125.
verholen, verl. deelw. van het veroud. sterke ww. **verhelen**, 134.
vermeeren, van **meer**.
verwaarloozen, zie **-loos** (achtervoegsel).
veter, ofri. **fitera** (binden), 128
vezel, hd. **Fase**, 128.
vijg, fr. **figue**, 165.
vijl (werktuig om te **vijlen**), ohd. **fila**, 154.
vijlen (met de vijl werken), van **vijl**.
vijver, lat. **vivarium**, 165.
vijzel, fr. **vis**, 165.
vleesch, **vleezig**, hd. **Fleisch**, 134.
vlegel, lat. **flagellum**, 124.
vleien (prijzen), goth. **thlaihan**, 134.
vlijen (voegen), Teuthon. **vlijhen**, 154.
vlijm, verbastering van lat. **phlebotomum**, 166.
vlijt, ohd. **fliz**, 154.
vloo, **vlooien**, eng **flea**. Zie Aanm. op § 152, *a*.
vloot, **vloten**, ags. **flotan**. Zie Aanm. op § 144, *a*.
vogel, goth. **fugls**, 144.
volen, **veulen**, ohd. **fulo**, 144.
voor (greppel), hd. **Furche**, 144.
voor (voorzetsel), hd. **für**, 144.
voren (visch), hd. **Forche**, 144.
voren (**te**), zie **voor**.
voos, **voozer**, ohd. **fowjan**, **faujan**, 152.
vrede, ohd. **fridu**, 128.
vrij, ohd. **fri**, 154.
vrijen, goth. **fri-jon**, 154.
vroolijk, van het oude **vroude**, 109.
vroom, ohd. **frum**, 144.
weder (hamel), hd **Widder**, 128.
weder (tegen), ohd. **widar**, 128.
weder (op nieuw), ohd. **widar**, 128.
weder, hd **Gewitter**, 121.
wee, goth. **wai**, 134.
weedom, van **wee**.
weede (plant), hd. **Waid**, 134.
weegbree, hd. **Wegebreit**, 134.
week (zeven dagen), **weken**, ags. **wic**, 128.
week (zacht), **weeker**, hd. **weich**, 134.
weenen, hd. **weinen**, 134.
wees, hd. **Waise**, 134.
wegen, mv. van **weg**, goth. **wigs**, 128.
wei (van melk), ags. **hwaeg**, 170
weide, ohd. **weida**, 173.
weiden(in de weide gaan of doen gaan, oudt. ook jagen en dwalen), ohd. **weidon**, 160.
weigeren, ohd. **weigaron**, 173.
weit (tarwe), goth **hwaitei**, 173.
weitasch, van **weiden** (jagen), 173.
welig, ohd. **willh**, 128.
wemelen, hd. **wimmeln**, 128.
wereld, van ohd. **wir**, 128.
weren, goth. **warjan**, 128.
weten, **wist**, 125.
weven, sterk werkw. 119.
wezel, ohd. **wisala**, 128.
wijd, ohd. **wit**, 154.
wijden, ohd. **wihian**, 154.
wijf, ohd. **wip**, 154.
wijk, lat. **vicus**, 165.
wijl, ohd. **hwila**, 154.
wijn, lat. **vinum**, 165.
wijs (bijv. naamw.), ohd. **wisi**, 154.
wijs, **wijze** (zelfst. naamw.), ohd. **wisa**, 154
wijsgeer, zie **begeeren**.
wijten, ohd. **wizan**, 154.
wijwater, van **wijden**.
wonen, ags. **wunian**, 144.
wreed, **wreeder**, onrd. **wreidhr**, 134.
wreken, sterk ww. **wrak**, **gewroken**, 119.

INHOUD.

EERSTE AFDEELING.

OVER DE LETTERS, LETTERGREPEN EN WOORDEN.

TWEEDE AFDEELING.

DE SPELLING.

D. NOOTHOVEN VAN GOOR te LEIDEN, heeft uitgegeven en bij alle Boekhandelaren verkrijgbaar gesteld:

Dr. W. Wägner, Hellas. Het land en volk der oude Grieken. Bewerkt voor alle vrienden der klassieke oudheid. Uit het Hoogduitsch door Dr. I. C. VAN DEVENTER. Royaal 8o., 580 compres gedr. pag., met 222 afbeeldingen, uitslaande platen en kaart. In plaats van f 7,80 voor f 3,80.

H. Kletke, Alex. von Humboldt's Reizen in Amerika en Azië. 4 dln. 1628 pag. dr. groot 8o met portret, plaat en uitslaande kaarten. In plaats van f 15,— voor f 6,—.

J. H. van Lennep, Op de Zee. Geïllusteerd met 50 platen naar teekeningen van CH. ROCHUSSEN en gegraveerd door E. VERMORCKEN, W. H. STAM en F. WEISSENBRUCH. 4 deelen in klein kwarto, 884 pagina's druk in plaats van f 8,20 voor f 3,75.

De Handelsleer, of practische theorie van den Koophandel in al zijne vertakkingen. 844 pag. dr. f 3,—.

De Koopman. Volledig Handboek over den Koophandel in zijn' geheelen omvang, Fabriekwezen en Nijverheid daaronder begrepen. 775 pag. druks. 2e druk. f 3,25.

Munt-, Maat- en Gewigtboek. Alphabetische vraagbaak betreffende de geldspeciën, maten en gewigten, effekten-, actiën-, wisselwezen en koersen, banken, handelsinrigtingen en usantiën van alle landen en plaatsen. 995 pag. druks. f 4,50.

De Boekhouder, of theoretisch en praktisch Leerboek voor het Dubbel- of Italiaansch Boekhouden. 263 pag. druks. f 1,—.

Leerboek der Warenkennis, voor ieder Koopman, bevattende eene zakelijke alphabetische beschrijving van den oorsprong, aard, kwaliteit, het bewaren, en het gebruik van de Artikelen, die in den Koophandel voorkomen. 516 pag. dr. f 1,75.

Fransche Koopmans-Correspondentie, 199 Modelbrieven. 136 pag. druks. 2e druk. f 0,75.

Engelsche Koopmans-Correspondentie, 170 Modelbrieven. 136 pag. druks. 2e druk. f 0,75.

Duitsche Koopmans-Correspondentie, 271 Modelbrieven. 152 pag. druks. 2e druk. f 0,75.

A. Peschier, Causeries Parisiennes. Recueil d'entretiens propres à servir de modèles aux étrangers, qui veulent se former a la conversation française 3e druk. f 0,75.

W. van Ravenhorst, Recueil de phrases françaises, destiné à faciliter aux élèves de nos classes moyennes l'étude des mots et des expressions moins ordinaires. f 1,—.

H. Jackson en J. de Lange, Gids in de Engelsche Zamenleving, of eene uitgezochte verzameling van dagelijks te pas komende gesprekken, Engelsch en Hollandsch, waarbij gelet is op het eigenaardig en veelzijdig gebruik inzonderheid der werkwoorden, 165 in twee kolommen gezette pagina's f 0,75.

Verzameling van Fabelen en Vertelsels, ten dienste der Scholen. 6e druk. f 0,30.

C. Schmid, Nieuw honderdtal kleine Vertellingen voor kinderen. Laatste verzameling. Nuttig en aangenaam leesboekje voor de Scholen, bewerkt door H. HEMKES Kz. 3e druk. f 0,30.

N. Anslijn Nz. De arme Jakob. Een leesboek voor de scholen. 6e druk. f 0,30.

Dr. G. van Wieringhen Borski, Tijdrekenkundige tafel der Geschiedenis, voor het gewoon lager onderwijs; met medewerking van eenige Hoofdonderwijzers. Los f 1,50.
Opgeplakt op katoen met rollen f 2,90.

L. Diefenbach, Handleiding voor het onderwijs in het Teekenen, voorzien van eene reeks geleidelijk opklimmende Teekenvoorbeelden. Ten dienste van lagere scholen, inrigtingen voor volksonderwijs en huisgezinnen, door G. C. MULDER. Met aanbevelingen van de Heeren P. v. D. BURG, J. EDUARD TETAR v. ELVEN, C. KRAMM, Dr. J. J. KREENEN, H. HEMKES Kz. en C. C. HUYSMANS. Inhoudende: I. Regtlijnige figuren. II. Figuren met gebogen lijnen. III. Vazen en soortgelijke figuren. IV. Plantstudiën. V. Ornementen. VI. Vervolg der Ornementen. Te zamen 72 keurige steendrukplaten en 40 pag. theorie, in royaal 4o. f 4,—.

Prof. Dr. H. O. Lenz, Beginselen der Delfstofkunde, voor hoogere burgerscholen door CORSTIAAN DE JONG, met houtsneden, 90 pag. dr. f 0,60.

———————— Beginselen der Plantenkunde, voor hoogere burgerscholen door CORSTIAAN DE JONG, met houtsneden, 176 pag. dr. f 1,10.

———————— Beginselen der Dierkunde, voor hoogere burgerscholen, door CORSTIAAN DE JONG, met houtsneden, 225 pag. dr. f 1,50.

Nieuwe Atlas der geheele Aarde, bewerkt naar de meest in gebruik zijnde leerboeken voor de Aardrijkskunde in ons Vaderland, in 24 gekleurde kaarten. Hoogte der kaarten 27½, breedte 22½ Ned. duim binnensr. 5e druk. Ingen. f 1,50, geb. f 2,—.

VOOR ONDERWIJZERS EN GEMEENTEBESTUREN:

SCHOOL- OF WANDKAARTEN,
bewerkt door **H. Hemkes Kz.**

	NEDERL. DUIM. HOOG	BREED	LOS.
No. 1. Wandk. v. d. Nederlanden	167½	141½	f 4,50
» 2. » » Europa . .	162	184	» 4,50
» 3. » » Azië . .	140	148	» 4,50
» 4. » » Afrika . .	112	123	» 4,—
» 5. » » Nrd-Amerika .	108½	99	» 3,50
» 6. » » Zuid-Amerika .	105	75	» 3,—
» 7. » » Australië .	101½	130	» 3,50
» 8. Wereldkaart . . .	136	162	» 4,50
» 9. Kaart v. Zuid-Holland .	76	110½	» 4,—

Nieuw volledig Zakwoordenboek der Nederlandsche taal, benevens de meest gebruikelijke Kunst- en Bastaardwoorden, door eenige Taalkundigen. 3de druk. 642 in 2 kolommen compres gezette pagina's. Geb. in heel linnen band met vergulden stempel f 1,80. Ingen. f 1,60.

D. Bomhoff Hz., Volledig Duitsch-Hollandsch en Hollandsch-Duitsch Zakwoordenboek. 2 deelen in één linnen band. 966 pag. dr. f 3,60.

———————— Nieuw Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek, verrijkt met

eenige duizende woorden, die in dagelijksch gebruik zijn en in de Woordenboeken niet voorkomen. 2e druk. 2 dln. 1060 pag. druks, geb. in 2 linnen banden *f* 3,—.

Olinger, Nouveau Dictionnaire Français-Hollandais et Hollandais-Français, royaal 8°, 2 deelen, 1415 pag. druks en geb. in 2 heel linnen banden, in plaats van *f* 11,50 voor *f* 5,—.

P. Agron en **G. N. Landré,** Nieuw Handwoordenboek der Nederlandsche en Fransche talen. 2e verbeterde en vermeerderde druk door P. Weiland en G. N. Landré. 2 dln. 2100 pag. druks, ing. *f* 2,—, geb. *f* 2,50.

Mr. J. van Lennep, Zeemans-Woordenboek, behelzende eene verklaring der woorden bij de scheepvaart en den handel in gebruik, en eene opgave der algemeene Wetsbepalingen, daartoe betrekkelijk, en der spraakwijzen, daaraan ontleend. Een en ander voorzien met taalkundige opmerkingen en aanhalingen uit onderscheidene schrijvers. 295 pag. druks. Gebonden in half linnen *f* 2,80.

Corstiaan de Jong, Handwoordenboek der Natuurkundige Wetenschappen. Compl. in omstreeks 28 afleveringen. Roijaal 8o. Prijs per afl. *f* 0,40

Historisch en Geographisch Woordenboek. Compleet in 38, hoogstens 46 afleveringen. Per aflev. *f* 0,60. — 17 aflev. zien het licht.

J. Kuyper, Natuur- en Staathuishoudkundige Atlas van Nederland; in 5 Afdeelingen, ieder van 3 Kaarten met ophelderenden Tekst in folio. *f* 13,50.

Prof. L. A. J. Burgersdijk, De Dieren, afgebeeld, beschreven en in hunne levenswijze geschetst. Compl. in 20 à 24 afl. tekst en 35 à 40 afl. platen. Per afl. *f* 0,90.

Dr. W. F. A. Zimmermann, De Wonderen der Voorwereld. Eene populaire voorstelling van de Geschiedenis der Schepping en den oorspronkelijken toestand der aarde, en van de verschillende tijdperken der ontwikkeling van hare oppervlakte, hare planten en hare bewoners tot op onzen tijd. Met 4 groote steendrukplaten, voorstellende keurige afbeeldingen van Landschappen der Voorwereld en ongeveer 200 afbeeldingen in den tekst gedrukt. Tweede, veel vermeerderde en verbeterde druk. Compleet in 10 hoogstens 12 afleveringen. Prijs per afl. *f* 0,40.

Dr. Karl Karmarsch, Directeur der Polytechnische School te Hannover, Handboek der Mechanische Technologie. Een leiddraad tot de kennis der bedrijfs-leer, in zoover deze zonder verandering in 't wezen zelf der grondstof, in meer onmiddellijk verband staat met de werktuigkunde. Uit het Hoogduitsch door G. Kuyper Hz., Kapt. Ingen. 1830 pag. druks. 2 dln. gr. 8o. *f* 20,70.

Dr. J. R. Wagner, Handboek der Fabriekscheikunde, of de Leer der Scheikunde theoretisch verklaard en praktisch toegepast op alle Fabrieken en takken van Nijverheid, benevens aanwijzing der middelen om de waarde en zuiverheid der Handels- en Nijverheidsproducten te bepalen. Een Leerboek voor Fabrikanten en Industrieëlen en een Leesboek voor den beschaafden stand. Voor Nederlanders bewerkt door Dr. C. C. J. Teerlink. Met uitslaande platen. Compl. in 2 dln. Eerste deel 914 pag. druks met 16 uitslaande platen *f* 12,70. Tweede deel, 1e stuk 598 pag. druks met 19 uitslaande platen *f* 9,75. Tweede deel, 2e stuk 752 pag. druks met 11 uitslaande platen *f* 10,00.

Prof. M. J. Schleiden's Populaire voorlezingen over de Plant en haar leven. Vertaald door Dr. D. J. Coster. Met houtsneê-figuren en platen. gr. 8o. *f* 3,—.

Dr. J. H. van den Broek, De Natuur, beschreven in tafereelen, tot zelfonderrigt, verspreiding en bevordering van Natuurkennis. Naar het Hoogd. 364 pag. druks. Ingen. *f* 4,20. Gebonden in linnen prachtband *f* 4,50.

Bij den uitgever D. NOOTHOVEN VAN GOOR te Leiden, is compleet in het licht verschenen:

EEN NIEUW ENGELSCH WOORDENBOEK door **Servaas de Bruin.**

De zamensteller heeft bij de bewerking niet alleen gelet op de behoeften van hen die zich van het Engelsch bedienen in het praktische leven. Achter ieder woord is de juiste uitspraak opgegeven, meerendeels naar die van Webster; alle Amerikanismen zijn in dit Woordenboek opgenomen; en aan het einde vindt men eene lijst van eigennamen met derzelver uitspraak en beteekenis; veel uitgebreider dan in een der tot dusverre bestaande Woordenboeken werd aangetroffen. Het is in het geheel een werk dat den zamensteller tot eer strekt, en dat niet missen kan de Engelsche taal ook in ons land meer en meer algemeen te maken. De typographische uitvoering is zoodanig dat de bruikers hetgeen zij zoeken zeer gemakkelijk kunnen vinden, en den omvang van het boek in aanmerking genomen, 1282 paginaas compressen druk is de prijs, de 2 deelen in linnen band, kosten slechts *f* 6,80, voorbeeldeloos laag gesteld.

Dr. L. A. TE WINKEL, Oefeningen in de kennis en toepassing der Spelregels. Een Vraagboekje ten gebruike bij „de Nederl. Spelling onder beknopte regels gebragt". 47 pag. druks *f* 0,50.

———————— De grondbeginselen der Nederlandsche spelling. Regeling der spelling van het Woordenboek der Nederlandsche taal. 2e druk. 282 pag. druks. *f* 2,75.

J. A. VAN DIJK, Leerboekje der Nederlandsche Spraakkunst, voor lagere scholen, aanbevolen door de Heeren Dr. A. DE JAGER en Dr. L. A. TE WINKEL. In 2 stukjes, kl. 8o. 4e druk. Eerste stukje *f* 0,15. 3e druk. Tweede stukje *f* 0,25.

